

Åse Bratterud og Kari Emilsen (red.)

Barnehagen som barneverntiltak

Samarbeid mellom barnehage og barneverntjeneste

 NTNU Samfunnsforskning AS		Rapport	
Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge Postadresse: NTNU Dragvoll 7491 Trondheim Besøksadresse: Dragvoll Allé 38 B Telefon: 73 55 08 40 Telefaks: 73 59 62 24 E-post: kontakt@samfunn.ntnu.no Web.: www.samforsk.no		TITTEL Barnehagen som barneverntiltak - Samarbeid mellom barnehage og barneverntjeneste	
		FORFATTER(E) Åse Bratterud og Kari Emilsen (red.)	
RAPPORTNR. 23/2013	GRADERING Åpen	FINANSIERING ExtraStiftelsen, Redd Barna, Barnevernets utviklingssenter (BUS) og Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning(DMMH)	
ISBN 978-82-91927-22-0 (trykt) 978-82-91927-23-7 (web)		PROSJEKTNR. 2120	ANTALL SIDER INKL. BILAG 78
PRIS (eksl. porto og ekspedisjonsomkostninger) kr 200,-		PROSJEKTLEDER Åse Bratterud	
DATO Mars 2013		KVALITETSSIKRET	
SAMMENDRAG Dette er sluttrapporten fra prosjektet "Barnehagen som barneverntiltak". Prosjektets hovedmål har vært å belyse hva som gjør barnehagen til et kvalitativt godt og målrettet forebyggende tiltak for barn og deres familier. Prosjektet ble gjennomført som et samarbeid mellom Redd Barna, NTNU Samfunnsforskning AS, og Dronning Mauds Minne høgskole for barnehagelærerutdanning (DMMH). Prosjektledelse var lagt til Barnevernets utviklingssenter (BUS Midt-Norge) en avdeling ved NTNU Samfunnsforskning AS og fra 2013 til Regionalt kunnskapscenter for barn og unge (RKBU) ved NTNU etter fusjonen mellom BUS og RBUP i Midt-Norge. Prosjektet har vært finansiert av ExtraStiftelsen Helse- og rehabilitering. Prosjektet har hatt en referansegruppe bestående av representanter fra barnehager, barneverntjenester og høgskoler i Midt-Norge. Referansegruppa har bidratt aktivt for å nå de ulike målgruppene i prosjektet og ved gjennomføring av ulike tiltak og med bidrag inn i rapporten. Prosjektet ble gjennomført i perioden 2010 til 2013 i nært samarbeid mellom forskning, undervisning og praksisfelt.			
STIKKORD	NORSK	ENGELSK	
	Tverretatlig samarbeid	Intersectoral collaboration	
	Barnehage	ECEC, kindergarten, preschool	
	Barneverntjeneste	Child Protection	

Forord

Dette har vært et flott og nyttig prosjekt å arbeide med. Det er mange som fortjener en stor takk for innsatsen med dette spennende, praksisnære og tiltaksrettede prosjektet. Det er Redd Barna som har stått som søkerorganisasjon til ExtraStiftelsen Helse- og rehabilitering som i hovedsak har finansiert dette forebyggingsprosjektet. Redd Barna sentralt og regionalt har på alle vis støttet og oppmuntret vårt arbeid med prosjektet. Takk til dere alle!

Vi har hatt to masterstudenter med oss i prosjektperioden og en stor takk til Brita Halvorsen og Ellen Wedø Jektvik som også er bidragsytere i rapporten.

Takk til studenter og ansatte ved Dronning Mauds minne høgskole for barnehagelærerutdanning som har bidratt med entusiasme og gode praksisrelevante undervisningsopplegg. Takk også til kolleger ved NTNU Samfunnsforskning og RKBU ved NTNU.

Vi vil takke alle som deltok på Dialogmøte mellom ledere og fagansatte i tjenestene - barnevern og barnehage, ansatte på høgskoler og ledere og ansatte hos Fylkesmenn og kommuner i Midt-Norge. Dere ga oss verdifulle innspill til denne rapporten.

Dette prosjektet har hatt en usedvanlig god og aktiv referansegruppe med representanter fra barneverntjeneste, barnehager og høgskoler i Midt-Norge. En stor takk til Heidi Reese, Elisabeth Walsøe Lehn, Bodil Mørland, Elin Børve, Mari Granaune, Siri Thanem, Kjellrun Krutvik Mosdal og Inger Sofie D. Husby for svært nyttige innspill til kunnskapsutvikling gjennom hele prosjektperioden.

Sist men ikke minst vil vi takke alle dere som deltar på prosjektets sluttkonferanse. Det er dere som nå bringer kunnskapen videre!

Trondheim, mars 2013

Åse Bratterud
Prosjektleder

Kari Emilsen
Prosjektkoordinator ved DMMH

Samarbeidsparter i prosjektet

Redd Barna

Redd Barna Norge er en del av internasjonale Redd Barna, som arbeider i over 120 land. FNs barnekonvensjon er grunnlaget for alt Redd Barna arbeid både ute og hjemme. Redd Barna har arbeidet for å stryke rettighetene for barn i Norge siden 1946.

Redd Barnas Norgesprogram arbeider med å overvåke at barns rettigheter blir oppfylt i Norge, og synliggjøre barn som befinner seg i en sårbar og utsatt situasjon. Det er norske myndigheter som har ansvar for at alle barn i Norge får oppfylt sine rettigheter. I Norge prioriterer Redd Barna de mest utsatte barna og de som opplever alvorlige rettighetsbrudd. Organisasjonen dokumenterer barnas situasjon, innhenter kunnskap og driver politisk påvirkningsarbeid for å rette opp svakheter i norske systemer som skal hjelpe barn. Vi arbeider gjennom en rekke prosjekter, i faglige og politiske nettverk og driver informasjons- og kampanjearbeid.

Redd Barnas medlemmer rundt om i landet er viktige medspillere i arbeidet vårt for barns rettigheter i Norge, og ikke minst samarbeider vi med barn. Vi har fem regionkontorer, i Tromsø, Bergen, Trondheim, Oslo og Kristiansand.

BUS Midt-Norge

Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge (BUS) er en avdeling ved NTNU Samfunnsforskning. Utviklingssenterets mål er å utføre og formidle kvalifisert og handlings-relevant forsknings- og utviklingsarbeid innenfor barnevernets sentrale områder og praksisfelt. Senterets utviklingsarbeid skal sette barns interesser i sentrum. Virksomheten er primært rettet mot fylkene Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag. Utviklingssenteret er lokalisert på Dragvoll i Trondheim. BUS sin virksomhet omfatter:

- forskning og utviklingsarbeid
- metodeutvikling
- veiledning og konsultasjon
- formidling og informasjonsarbeid
- kontakt med nasjonale og internasjonale forsknings- og fagmiljø
- konsulentoppdrag.

Barnevernets utviklingssenter (BUS) ble fusjonert med Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP) 1.1.2013. Det nye senteret er organisert under Det medisinske fakultet ved NTNU og navnet på det nye senteret er Regionalt kunnskapssenter for barn og unge – Psykisk helse og barnevern (RKBU Midt-Norge).

DMMH

Dronning Mauds Minne (DMMH) er en høyskole som utdanner barnehagelærere. Det er for tiden nesten 1200 studenter og 130 ansatte, hvorav 95 er i forsker- og undervisningsstillinger. Utdanningen spenner over en stor variasjon av tema og perspektiver fra bachelor- til masternivå. DMMH har masterprogram i førskolepedagogikk, og i fagdidaktikk i estetiske fag. Masterstudiene er et samarbeid mellom NTNU, DMMH, HiST og HiNT. Master i spesialpedagogikk tilbys i samarbeid med Institutt for pedagogikk, ved NTNU.

DMMH har et utstrakt samarbeid med kommuner og barnehager i hele Midt-Norge. Det tilbys både grunn-, etter- og videreutdanning. DMMH sin oppdragsenhet, Senter for FEI (forskning, etterutdanning og informasjon) arrangerer kurs og konferanser.

Bidragsyttere i rapporten

Åse Bratterud, Forsker ved Regionalt kunnskapssenter for barn og unge. Psykisk helse og barnevern (RKBU Midt) ved Det medisinske fakultet, NTNU.

Kari Emilsen, Førstelektor ved Dronning Mauds minne høgskole for barnehagelærerutdanning (DMMH).

Ellen Wedø Jektvik, Førskolelærer og spesialpedagog.

Brita Halvorsen, Pedagogisk psykologisk rådgiver i Orkdal kommune.

Heidi Reese, Styrer i Strinda barnehager, Trondheim kommune.

Elisabeth Walsøe Lehn, Høgskolelektor DMMH.

Elin Børve, Fagleder førskoleteam, Barne- og familietjenesten Levanger kommune.

Kjellrun Krutvik Mosdal, Rådgiver/planlegger, Melhus kommune, Familie og forebygging.

Bodil Mørland, Høgskolelektor, DMMH Høgskole for barnehagelærerutdanning.

Innhold

Forord	iii
Samarbeidsparter i prosjektet	v
Redd Barna.....	v
BUS Midt-Norge	v
DMMH.....	vi
Bidragstypere i rapporten	vii
Innhold	ix
1 Om prosjektet "Barnehagen som barneverntiltak"	1
Åse Bratterud og Kari Emilsen	1
1.1 Barnehagen som tiltak og forebyggende arena	1
1.2 Samarbeid mellom barnehagen og barnevernet	4
1.3 Mål og aktivitet.....	6
2 Barnevernlederens syn på barnehagen som tiltak	9
Åse Bratterud og Kari Emilsen	9
2.1 Mål med barnehage som tiltak.....	9
2.2 Vurderinger av barnehage som tiltak.....	10
2.3 Samarbeid mellom barneverntjenesten og barnehagene	13
2.4 Barneverntjenestens forventninger til barnehagene.....	16
2.5 Kommunikasjon og evaluering	18
2.6 Hva kan gjøre barnehage til et bedre tiltak?	19
3 Foreldres opplevelse av å bruke barnehage som hjelpetiltak	21
Ellen Wedø Jektvik	21
3.1 Innledning	21
3.2 Foreldrene som deltok i studien.....	21
3.3 Opplevelse av tiltaket	22
3.4 Strukturerte og ustrukturerte samarbeid.....	23
3.5 Vurdering av relasjoner	24
3.6 Trygghet, samarbeid og relasjon	25

4	Muligheter og begrensninger i samarbeid når barnehage er tiltak	27
	Brita Halvorsen	27
4.1	Hvilke muligheter ligger i et samarbeid?	27
4.2	Hva kan begrense samarbeidet?	28
4.3	Barnehageansattes perspektiv og kompetanse på samarbeid	29
4.4	Grunnlag for kvalitativt godt samarbeid mellom barnehage og barneverntjeneste 30	
5	Barnehagen som tiltak – sett fra en styrers perspektiv	33
	Heidi Reese	33
5.1	Forståelsen av barnet	33
5.2	Styrerens rolle.....	33
5.3	Foreldresamarbeid	35
5.4	Ledelse og samarbeid internt	37
6	Samarbeidsmodell til barnets beste i Verdal kommune	39
	Elisabeth Walsøe Lehn	39
6.1	Samarbeidsmodellens bakgrunn og mål	39
6.2	Tiltak for barns beste i Verdal.....	41
6.3	Arbeid i barneverntjenesten.....	43
6.4	Barnehagen som hjelpetiltak.....	43
6.5	Viktige samarbeid gir ringvirkninger	44
6.6	Hvorfor har Verdal lyktes?.....	46
7	Småbarnslosen- et tverrfaglig tilbud	47
	Elin Børve	47
7.1	Hva er Småbarnslosen?	47
7.2	Å være "los" i systemet.....	47
7.3	Sommerfugler og blomster.....	48
7.4	Reflekterende team.....	49
7.5	Bekymringssaker.....	50

8 Samarbeid mellom barnehage og barnevern. Forutsetninger, utfordringer og muligheter	53
Kjellrun Krutvik Mosdal	53
8.1 Forutsetning for godt tverrfaglig samarbeid	53
8.2 Hindringer og utfordringer	54
8.3 Muligheter i lovverket	55
8.4 Etikk og samarbeid	59
9 Samarbeid mellom profesjonsutdanninger	61
Bodil Mørland	61
9.1 Teoretisk fundament	61
9.2 Undervisningsopplegget "Små barns rett til beskyttelse"	63
9.3 Undervisningsopplegget "Tverrfaglig samarbeid mellom førskolelærerstudenter ved DMMH og helsesøsterstudenter ved HiST"	64
9.4 Refleksjoner om utfordringer for vordende barnehagelærere	65
10 Hvordan skape et godt samarbeid?	67
Åse Bratterud og Kari Emilsen	67
10.1 Hva preger et godt samarbeid?	67
10.2 Et godt samarbeid må forankres i kommunen	69
10.3 Samarbeid inn i fremtiden	71
Referanser	75

1 Om prosjektet "Barnehagen som barneverntiltak"

Åse Bratterud og Kari Emilsen

Prosjektet "Barnehagen som barneverntiltak" har hatt som hovedmål å belyse hva som gjør barnehagen til et kvalitativt godt og målrettet forebyggende tiltak for barn og deres familier. Prosjektet ble gjennomført som et samarbeid mellom Redd Barna, NTNU Samfunnsforskning, og Dronning Mauds Minne Høgskole for Førskolelærerutdanning (DMMH). DMMH har nå skiftet navn til Dronning Mauds Minne Høgskole for Barnehagelærerutdanning pr. 1.1 2013. Prosjektledelse var lagt til Barnevernets utviklingssenter (BUS Midt-Norge), en avdeling ved NTNU Samfunnsforskning og fra 2013 til Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU Midt) ved NTNU etter fusjonen mellom BUS og RBUP i Midt-Norge. Prosjektet har vært finansiert av ExtraStiftelsen Helse- og rehabilitering. Redd Barna, BUS og DMMH har bidratt med egenandeler i prosjektet. Prosjektet har hatt en referansegruppe bestående av representanter fra barnehager, barneverntjenester og høyskoler i Midt-Norge. Referansegruppa har bidratt aktivt for å nå de ulike målgruppene i prosjektet, ved gjennomføring av ulike tiltak og som bidragsyttere i denne rapporten. Prosjektet ble gjennomført i perioden 2010 til 2013 i nært samarbeid mellom forskning, undervisning og praksisfelt.

I dette kapitlet gis det en kort faglig og teoretisk bakgrunn. Det vises også til mål og aktivitet som har vært sentrale i dette tiltakstrettede prosjektet.

1.1 Barnehagen som tiltak og forebyggende arena

Alle kommuner skal ha en barneverntjeneste som utfører det daglige løpende arbeidet etter loven. Barnevernstjenesten skal, når barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har særlig behov for det, sørge for å sette i verk hjelpetiltak for barnet og familien. Barneverntjenesten skal blant annet gi råd og veiledning, foreta undersøkelser, treffe vedtak etter loven eller forberede saker for behandling i fylkesnemnda, og iverksette og følge opp tiltak. Det er vanlig å skille mellom *hjelpetiltak* og *omsorgstiltak*. Når det er slik at barnevernet overtar daglig omsorg for barnet vil det være et omsorgstiltak og dette skjer hvis foreldrene ikke er i stand til å yte god nok omsorg selv. En omsorgsovertakelse skjer stort sett frivillig i samarbeid med barn og foreldre og kan være resultat av en langvarig prosess med mange ulike hjelpetiltak. Det er nedfelt i barnevernloven Paragraf 4-4 som omhandler hjelpetiltak, at barnevernstjenesten skal bidra til å gi det enkelte barn gode levekår og utviklingsmuligheter ved råd, veiledning og hjelpetiltak. Det skal også settes i verk hjelpetiltak for barnet og familien. Eksempler på dette er støttekontakt, plass i barnehage, besøkshjem, av-

lastningstiltak i hjemmet, opphold i senter for foreldre og barn eller andre foreldrestøttene tiltak. Barnevernstjenesten skal også kunne gi tiltak som fritidsaktiviteter, tilbud om utdanning eller arbeid eller anledning til å bo utenfor hjemmet. Barnevernstjenesten kan sette hjemmet under tilsyn, og også yte økonomisk stønad som hjelpetiltak for barnet.

Barnehage er et ofte brukt tiltak fra barnevernets side. Hensikten med tiltaket er å styrke barnets og familiens ressurser og foreldrenes omsorgskompetanse på en måte som kan forebygge behov for mer alvorlige inngrep som f.eks. omsorgsovertakelse. Tiltaket skal tilpasses barnets "særlige behov" og skal være egnet til å redusere de aktuelle problemene og forbedre barnets og familiens situasjon (BLD 2009). Barnehage er det mest brukte tiltaket fra barnevernet for barn under 5 år. I løpet av 2010 hadde 4.493 barn dette tiltaket (SSB.no\barnevern, 2012).

Målsettingene med bruk av barnehage som tiltak er ofte flere. For barna vil det gjerne dreie seg om å få oppleve alternative og bedre forhold til voksne enn det de opplever hjemme, et mer stimulerende miljø og å styrke deres sosiale kompetanse m.m. Barnevernet og andre deler av hjelpeapparatet kan også få informasjon om barna og familiene som kan gjøre det lettere å vurdere hva slags andre tiltak som eventuelt bør settes inn. For foreldre dreier det seg om avlastning, og støtte og råd i forhold til barna. Schjelderup, Omre og Martinsen (2005) skriver at hjelpetiltak har økt i takt med en stadig større bevissthet rundt betydningen av forebyggende arbeid. Dagens barnevern innebærer metoder som har forebygging i fokus og vil møte barns og foreldres behov på en forebyggende måte, og ved et tidlig tidspunkt tilstrebe kontakten med tjenestene. Målet er å styrke evnen til mestring og redusere risikoen for at barn blir bærere av problemer. Når barnehagen er et tiltak vil barneverntjenesten få gode muligheter for å følge med hvordan familielivet fungerer (Eriksen og Germeten 2012). Loven gir adgang til pålegg dersom foreldrene ikke ønsker å ta i mot plass i barnehage, noe som viser at barnehage anses som et viktig tiltak i barnevernet (Bunkholdt og Larsen 1995). Det er vanlig å skille mellom livssituasjonen her og nå, *well-being*, og hvordan livssituasjonen påvirker barnets utviklingsmuligheter, *well-becoming* (Frønes og Strømme 2010). Å fokusere på barns levekår er viktig i arbeidet med å gi barn en god oppvekst og et godt voksenliv (Emilsen og Bratterud 2013). Det er sentralt å forstå barns levekår og forankre det i sosialiseringprosesser og utvikling av livsløpet (Elder 1999 i Frønes og Strømme 2010). Gode levekår i bred forstand innebærer ikke bare ressurser materielt sett, men også gode utviklings- og fremtidsmuligheter. For barn er levekår i stor grad knyttet til utviklingsmuligheter. Hvis forutsetningene for utvikling ikke ivaretas i familien vil dette kunne påvirke det videre livsløpet (Emilsen og Bratterud 2013). Et nyttig perspektiv er derfor hvordan dårlige levekår i barndommen, kan føre til manglende sosial inkludering og til økt risiko for dårlige levekår senere i livet (Frønes og Strømme 2010). Befring (2010) viser også til at dagens barnevern i

stor grad er forankret i velferdsstatens verdier, og hensynet til barn og unges velferd, helse, og deres vilkår for oppvekst, utvikling og læring er et overordnet perspektiv.

Med andre ord vil tidlig intervensjon være sentralt både for det enkelte barn og dets muligheter, og for samfunnet generelt. Dette perspektivet er også ivaretatt i lovverk og rettighets-tenkning. I følge barnekonvensjonen har alle barn rett til en levestandard som er tilstrekkelig på alle områder, og til at nødvendige livsvilkår for utvikling er sikret. Barnevernet har en viktig rolle i å bidra til å sørge for gode livsvilkår for barn her og nå, men også til å se fremover og ha et livsløpsperspektiv, og dermed sørge for å sikre barn en god voksentilværelse. I følge Clausen og Kristofersen (2008) marginaliseres ofte barn som har vært i kontakt med hjelpeapparatet i ungdoms- eller voksen alder. Faktorer som skaper marginalisering påvirker derfor barns grunnleggende rettigheter og deres utsikter til et godt og verdig liv som unge og voksne. I barnevernslovens § 1-1 vises det til at formålet med barnevernloven, er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid og å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår. Barns rett til beskyttelse mot svikt i omsorgen og alle former for vold og overgrep, er også et viktig prinsipp i barnekonvensjonen som bygger på menneskerettighetene. I barnevernkonvensjonens artikkel 19 er dette eksplisitt uttalt.

Barn har rett til beskyttelse mot alle former for fysisk eller mental vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelser, mishandling eller utnytting - derunder seksuelt misbruk.

De fleste barn i Norge går i barnehage og barnehagen er derfor et viktig oppvekststed for førskolebarn. Ved utgangen av 2010 hadde 89 % av alle barn mellom 1 og 5 år barnehageplass (SSB 2011). Ansatte i barnehagen treffer foreldrene hver dag og har mye kunnskap om det enkelte barns oppvekstforhold hjemme. Barnehagen har en viktig rolle i barns oppvekst i forhold til det universelle forebyggende arbeidet, som gjelder alle barn i barnehagen. Barnehagen skal i følge § 2 i Lov om barnehager, ha en helsefremmende og en forebyggende funksjon (Prop. 105 L (2009-2010)). Barnehagen skal også bidra til respekt for menneskeverdet og bygge på grunnleggende verdier som er forankret i menneskerettighetene, og nedfelt i barnehagens formål. På tross av dette er det mange ansatte i barnehagen som ikke evner å omsette hva barnekonvensjonen betyr i praksis (Emilsen og Stordal 2012).

Barnehagen har en viktig rolle i de aller fleste barns liv, men kan også bidra ekstra inn i de barnas liv som trenger mer oppmerksomhet fordi de har en vanskelig hjemmesituasjon (Bratterud og Emilsen 2010, Killén 2012). Barnehage har derfor en viktig rolle i det selektive forebyggende arbeidet, som er det forebyggende arbeidet med barn og deres familier som allerede befinner seg i vanskelige situasjoner og er i gruppen med risiko og/eller omsorgs-sviktsituasjoner (Killén 2012).

Barnehagen møter mange av de barna som utsettes for vold, overgrep og alvorlig omsorgssvikt. Vi vet at tidlig intervensjon nytter og den daglige kontakten med barn og familier, gir barnehagen en viktig posisjon til både å kunne oppdage at barn er utsatt for vold i familien, og til å følge opp og støtte barna i etterkant (Øverlien og Sogn 2007). Barnehageansatte trefter foreldrene hver dag og har mye kunnskap om det enkelte barns oppvekstforhold hjemme. Som Killén (2012) påpeker har de ansatte i barnehager bedre mulighet enn de aller fleste, til å dokumentere og observere barnets funksjon og forhold mellom forelder og barn. Barnehagen bør også ha en viktig rolle når det foregår barnevernundersøkelser.

De barna som klarer seg best gjennom en oppvekst med sviktende omsorg, har ofte hatt tilknytning til en voksen utenfor familien (Emilsen og Bratterud 2012). Killén (2012) skriver om viktigheten av tilknytning, særlig for de barna som ikke har en trygg tilknytning til sine foreldre. Hun viser til at det for disse barna er viktig med en tilknytningsperson i foreldrenes sted noe hun kaller kompletterende tilknytning. I barnehagen ligger forholdene godt til rette for å kunne tilby barnet dette. Barnehagen kan også i stor grad være støttespillere i forhold til barns psykiske helse, gjennom å gi rom for å bearbeide sine følelser og opplevelser, og ved å gi kompletterende og kompenserende omsorg.

1.2 Samarbeid mellom barnehagen og barnevernet

I Norge er det lovpålagt at det skal foregå samarbeid om barns beste med eksterne instanser. *"For at utsatte barn og skal få nødvendig hjelp og oppfølging i dagliglivet må barneverntjenesten og barnehagen ha et godt samarbeid"* heter det i veileder for samarbeid mellom barnehage og barneverntjenesten (BLD 2009). Noen ganger har familier behov for hjelp til å takle problemer og vansker selv om Kinge (2012) påpeker at det er grunnleggende å inneha en erkjennelse av at barn og foreldre er subjekter og dermed hovedpersoner i sine egne liv. Barnehagen innehar ikke alle profesjoner som trengs for å bistå barn og foreldre som sliter. Barnehagen vil derfor måtte søke bistand og veiledning ekstern. Derfor er samarbeid mellom barnehagen og ulike tjenester ofte nødvendig. Det betyr at barnehagen må inngå i flerfaglige og tverretatlige samarbeid for barnets beste. Samarbeid er vesentlig for at barn og foreldre skal få den hjelpen de trenger til rett tid. For å kunne gi barn med særskilte behov, og barn som er i fare for å blir utsatt for omsorgssvikt nødvendig støtte, må ulike tjenester og tiltak koordineres, og ulike etater og forvaltningsnivå samarbeide. Samtidig er barnehagens viktigste samarbeidspartner foreldrene.

Bratterud og Emilsen (2013) viser til at samarbeid er viktig for at barnehagen skal føle seg trygg og kompetent slik at de melder fra til barnevernet om sine bekymringer. Backe-Hansen (2009) beskriver samarbeid som er en vesentlig faktor for at terskelen for å melde en bekymring senkes. I sin undersøkelse blant styrere i barnehagen, har Backe-Hansen funnet samar-

beid som en viktig faktor for å melde en bekymring. Behovet for kompetanseutvikling og veiledning kommer også tydelig fram, samme med mer kompetanse i å gjenkjenne tegn og signaler på omsorgssvikt. Backe-Hansen (2009) viser også til behov for økt kompetanse i å samtale med barn og foreldre. Hun påpeker at sikkerhet i å håndtere foreldrenes reaksjoner vil gjøre barnehageansatte tryggere. Behovet for bedre samarbeid mellom barnehage og barnevern er vesentlig, og ni av ti styrere i undersøkelsen tror terskelen for å melde fra vil bli lavere hvis det eksisterer tidligere gode erfaringer med samarbeidet. Dette vil tilsa at samarbeid med eksterne instanser med fagspesifikk kunnskap være sentral.

Barnehagen og barnevernet har hver sine roller i forhold til å ivareta barns universelle og individuelle rettigheter og behov, samtidig er intensjonen sammenfallende. Dette gjør at samarbeid er svært viktig for at målet skal nås (Emilsen og Bratterud 2013). Barnehageansatte har en svært viktig rolle i forhold til å følge opp barn som lever under vanskelige forhold hjemme. Som Eriksen og Germeten (2012) påpeker er barneverntjenesten avhengig av observante medarbeidere i barnehagen som har kjennskap til, og erfaring med barneverntjenestens formål og oppgaver. Det er også viktig at de ansatte i barnevernet anerkjenner barnehagens kompetanse, erfaring og praksis. Oppfølging av tiltaket er en viktig forutsetning for at det skal lykkes som et forebyggende tiltak.

Det er flere som har hevdet at oppfølging av barnehagen som tiltak, er en viktig forutsetning for at det skal lykkes som et forebyggende tiltak (Killén 2012, Sagbakken 2004). Dersom barnehagen som tiltak ikke brukes på en bevisst og systematisk måte, er det fare for at tiltaket virker mot sin hensikt og at barnehagen får en tildekkende funksjon, ved at det tildekkes hvor dårlig omsorgssituasjonen i hjemmet er. Det kan også være viktig at samarbeidet med barnehagen kommer i gang før barnet starter, for å få avklart hva barnehagen kan bidra med og hvilken kompetanse og ressurser de ansatte har. Forventningene til barnehagen som tiltak er såpass omfattende at man ikke kan forutsette at alle barnehager kan oppfylle dem, og i hvert fall ikke uten grundig og systematisk oppfølging fra barneverntjenesten (Bratterud og Emilsen 2013, Killén 2009). Det kan også være slik at det tilbudet som gis i barnehagen ofte anses som et ubetinget gode, uten at det problematisert, konkretiseres og evalueres hva som er bra med dette tiltaket (Emilsen og Bratterud 2013). Sagbakken (2004) hevder at det kan være behov for en vurdering av tilbudet med tanke på barnet situasjon. Det kan se ut som at barnehagen er god for de barn som allerede har det bra, mens den overser og ikke er bevisst på sitt tilbud til barn som har en vanskelig livssituasjon. Etter barnevernlovens § 4-5 skal det ved ethvert tiltak utarbeides en tidsavgrenset tiltaksplan, samtidig som barnevernet skal holde seg orientert om barnet og familien. Det skal også vurderes om hjelpen er tjenlig, og nødvendigheten av endring og fornyelse av tiltaket.

Et konkret samarbeid om utvikling av en tiltaksplan kan i mange tilfeller være et godt verktøy skriver Eriksen og Germeten (2012). De skriver videre at en forutsetning for ethvert møte mellom profesjoner er likeverdige vilkår. Det finnes mange modeller på gode samarbeid på ulike nivå. Det er mange ting som vil spille inn for at samarbeidene skal bli best mulig. Samtidig er det ofte noen prinsipper som er overordnet og viktige. Eriksen og Germeten (2012) beskriver tre prinsipper som bør kjennetegne et samlet tverrfaglig samarbeid i kommunen: 1) Samarbeid med involvering og deltakelse av barn og foreldre, 2) Forebyggende arbeid og tidlig innsats ovenfor små barn, og 3) åpenhet og likeverdighet mellom kommunale instanser og i arbeidet.

1.3 Mål og aktivitet

Målet med prosjektet er at samarbeidet mellom barnehage, foreldre og barneverntjeneste utvikles slik at barnehagen blir en best mulig forebyggende arena. Vi har blant annet vært opptatt å finne ut hvordan barnehagen og samarbeidet mellom barneverntjenesten og barnehagen kan utvikles slik at den forebyggende verdien økes for barnet.

Intensjonen er at prosjektet skal bidra til kunnskaps- og tiltaksutvikling, informasjonsspredning og opplysningsarbeid. Målet er å se hvor utfordringene ligger og på grunnlag av det forbedre praksis til barns beste. Vi har sett nærmere på hva som er barnehagens rolle, ansvar og kompetansebehov. Hvilke forventinger som finnes til barnehagen, hva som må endres for å imøtekomme nye kompetansebehov, både i utdanningene og fagpolitisk. Følgende problemstillinger har vært sentrale i prosjektet.

- Hva gjør barnehagen til et godt hjelpetiltak?
- Hvem får dette tiltaket?
- Hvordan begrunnes tiltaket i forhold til familiens livssituasjon og barnas omsorgsbehov?
- Hva er barneverntjenestens forventninger til barnehagene?
- Hvordan forberedes og følges barn, foreldre og barnehagen opp av barneverntjenesten?

Prosjektet har mål om både kunnskaps- og tiltaksutvikling i tillegg til informasjonsspredning og opplysningsarbeid. Ved å hente fram og systematisere kunnskap om barnevernlederes erfaringer og ved å arbeide tiltaksrettet med kompetanseutvikling håper vi å ha kunnet bidra til å bedre praksis. Prosjektet er derfor viktig både for det enkelte barn og deres foreldre, og de barnehagene som brukes som hjelpetiltak.

I prosjekts første fase ble det innhentet data om barnevernsledernes tanker om mål, forventinger og praksis i forhold til barnehagen som tiltak. Kartleggingen av barnevernlederes erfa-

ringer har vært gjennomført som en survey til barneverntjenestene i Midt-Norge. Sommeren 2011 ble det sendt ut et elektronisk spørreskjema ved hjelp av Questback til alle (på det tidspunktet) 63 barneverntjenestene i Midt-Norge. Spørreskjemaet ble kvalitetssikret i referansegruppen for prosjektet og følger vanlig forskningsetiske retningslinjer og ble følgelig meldt til NSD. Spørsmålene var utformet som påstander med faste svaralternativer som barnevernlederne skulle ta stilling til og som åpne spørsmål der de kunne skrive inn svar selv. De åpne svarkategoriene ble benyttet av stort sett alle og ga oss et kvalitativt datamateriale i tillegg til det kvantitative. Barnevernlederne ble bedt om å svare på spørsmål som omhandlet:

- Barneverntjenestens generelle vurdering av barnehagen som tiltak
- Samarbeid mellom barneverntjenesten og barnehagen
- Vurdering av kvaliteten på tiltaket og hvordan det kan bli bedre
- Begrunnelser for å bruke barnehagen som tiltak
- Samhandling og kommunikasjon mellom barneverntjenesten og barnehagen.

I følge Ringdal (2001) bør ikke svarprosenten være under 50 %. Det ble mottatt svar fra kun 24 av de 63 barnevernlederne, med andre ord var det lav svarprosenten på 38 %. Dette gjorde det usikkert å bruke de kvantitative dataene. De åpne svarkategoriene derimot ble fyldig besvart og ga et bra kvalitativt materiale. Dette datamaterialet ble tematisk systematisert med tanke på å kunne analysere ulike vurderinger av barnehage som hjelpetiltak og for å se på hvilke typer vurderinger som var mest vanlige. Resultater fra undersøkelsen av barnevernlederne presenteres i kapittel 2.

Disse resultatene la grunnlaget for videre kompetansehevende tiltak og formidling i prosjektperioden. Vi har gjennom prosjektperioden søkt kunnskap om å belyse barnehagen som barneverntiltak fra ulike perspektiv. Aktivitet i prosjektet har vært konsentrert om utvikling og formidling av praksisrelevante kompetanseutviklingstiltak for ansatte i barnehager, barneverntjeneste og for studenter i høgskolesektoren. Vi har deltatt på mange konferanser, holdt foredrag, skrevet artikler og bidratt til at nye tiltak har kommet i gang. Vi har vært spesielt opptatt av gode eksempler på hva som skal til for at barnehage og barneverntjeneste samarbeider godt til det beste for barn og familier.

Vi har i kapittel 3 til 9 utfordret representanter fra barnehager, barneverntjenester og høgskoler til å bidra med sine perspektiver i rapporten, i tillegg til resultater fra de masteroppgavene som har vært tilknyttet prosjektet.

To masteroppgaver i spesialpedagogikk er skrevet innenfor rammene av prosjektet. Disse har gitt ny kunnskap om foreldrenes opplevelse av å ha barn i barnehagen som har tiltak fra barnevernet og hvordan barnehagen opplever samarbeidet med barneverntjenesten når

barnehagen er et tiltak. Resultater fra disse er beskrevet i kapittel 3 og 4 i rapporten. I kapittel 5 får vi også en barnehagestyrsers perspektiv på barnehagen som tiltak og hva en styrer kan og bør gjøre når hun er bekymret for barnets omsorg og utvikling.

I kapittel 6 og 7 ser vi på hvordan to kommuner i Nord-Trøndelag har lyktes i arbeidet med å bedre samarbeidet mellom barneverntjeneste og barnehage. I kapittel 8 vurderer en erfaren barnevernleder utfordringer knyttet til, men også muligheter for samarbeid som ligger i det aktuelle lovverk. Eksempler på endringer i høgskolesektoren med en tverrfaglig temauke for studenter i barnehagelærer-, sosionom- og barnevernspedagogutdanning er også beskrevet i kapittel 9.

Vi har gjennom hele prosjektperioden blitt imponert over mange eksempler på god praksis og tverrfaglig samarbeid til barns beste. Vi ønsket å samle og videreformidle dette gode arbeidet. Derfor inviterte vi ledere og fagansatte i tjenestene - barnevern og barnehage, ansatte på høgskoler og ledere og ansatte hos Fylkesmenn og kommuner i Midt-Norge til et dialogmøte med tema barnehagen som hjelpetiltak. Deltakerne reflekterte over hvordan barnehagen kan bli et godt hjelpetiltak og generelt en god forebyggende arena. Hva kan de forskjellige instansene som barnehagen, barnevernstjenesten, kommunenivå og fylkesnivå gjøre for å bedre samarbeidet? Her kom det frem mange gode forslag og alle innspillene ble skriftliggjort og systematisert. I kapittel 10 har vi på bakgrunn av systematisering av erfaringer fra prosjektperioden og muntlige og skriftlige innspill fra deltakerne på dialogmøte samlet noen tanker om hva som kan se ut til å fremme et godt samarbeid mellom barnehage og barnevern til barnets beste i fremtiden.

2 Barnevernlederes syn på barnehagen som tiltak

Åse Bratterud og Kari Emilsen

Sommeren 2011 ble det sendt ut et elektronisk spørreskjema ved hjelp av Questback til alle (på det tidspunktet) 63 barnevernlederne i Midt-Norge. Vi fikk, etter noen purringer, svar fra i alt 24 av disse. Spørreskjemaet ble kvalitetssikret i referansegruppen for prosjektet. Spørsmålene var både strukturert utformet som påstander med faste svaralternativ som barnevernlederne skulle ta stilling til, og som åpne spørsmål der de kunne skrive inn svar selv. De åpne svarkategoriene ble benyttet av stort sett alle og ga oss et rikt datamateriale av mer kvalitativ art. Barnevernlederne ble bedt om å svare på spørsmål som omhandlet:

- Barneverntjenestens generelle vurdering av barnehagen som tiltak.
- Samarbeid mellom barneverntjenesten og barnehager.
- Vurdering av kvaliteten på tiltaket og hvordan det kan bli bedre.
- Begrunnelser for å bruke barnehage som tiltak.
- Samhandling og kommunikasjon mellom barneverntjeneste og barnehager.

På grunn av den lave svarprosenten har vi valgt å konsentrere oss om å formidle resultater stort sett fra de åpne spørsmålene i undersøkelsen. Deler av resultatene med mer utfyllende analyser er også presentert i Emilsen og Bratterud (2013).

2.1 Mål med barnehage som tiltak

Vanlige tiltak fra barneverntjenesten for små barn og deres familie, i tillegg til barnehage, er ulike endrings- og støttetiltak i hjemmet, råd og veiledning generelt eller knyttet til ICDP eller PMTO-program, besøkshjem og økonomisk støtte. Miljøarbeider hjemme kombineres ofte med veiledning og barnehageplass. Barneverntjenestene er opptatt av at barnehage ikke skal være eneste tiltaket, men inngå som en del av en tiltakspakke for familien. En av barnevernlederne uttrykker det slik: *"Når det gjelder barnehageplass som tiltak så er det en regel hos oss at det alltid skal være endringstiltak i tillegg, da barnehage er et kompensierende tiltak"*.

Vi ba barnevernlederne gi en kort beskrivelse av målene med å bruke barnehage som tiltak, og det var hovedsakelig to hovedbegrunnelser som pekte seg ut. En målsetting gikk på barnets utviklingsmuligheter, mens den andre handlet om å avlaste foreldrene og avhjelpe familiesituasjonen.

I forhold til barna ble det fremhevet at barnehagen kunne bidra med å øve systematisk på ulike ferdigheter og å gi barnet kompetanse på flere områder, slik som språk, sosial trening og integrering. Målsettingen var blant annet å styrke barnets sosiale kompetanse gjennom samhandling med voksne, jevnaldrende, yngre og eldre barn og tilegne seg lekekompetanse. Samtidig ble det nevnt at det var viktig å gi positiv opplevelse og læring som gir barnet utviklingsstøtte og en sosial læringsarena. Mulighet til å være sammen med jevnaldrende barn i et pedagogisk tilrettelagt miljø er viktig, og at barnet får tilbakemelding i samspill med jevnaldrende slik som reaksjonsmønster ved sinne, glede, sorg, savn, og å innrette seg etter de grenser som blir satt. Det handler også om å kjenne igjen situasjoner, hva som skjer når på dagen, og å rette seg etter rutiner. Forhindring av skjevutvikling, eller å jobbe med barn som allerede har utviklet skjevutvikling eller har diagnoser, ble også nevnt som målsetting.

Tiltak betyr også at flere "ser" barnet, og dermed blir det mulighet til å fange opp utfordringer tidlig slik at det kan settes inn adekvate tiltak. Det gir en trygg tilknytting, god omsorg og en positiv stimulering, samt at det er en individuell tilpassing til aktuelle behov.

De ansatte i barneverntjenesten så det også som et viktig mål at tiltaket var til hjelp og avlastning for foreldrene slik at de får hjelp for det de måtte slite med. En plass i barnehage kan derfor være en måte å gi foreldre avlastning på, og gi barna et trygt sted å være mens foreldre arbeider med egne ting. I tillegg kan barnehagen gi støtte til foreldre gjennom råd og veiledning. Samtidig kan barnehagen bidra til struktur på dagen gjennom barnehagens rutiner.

Barnehage som tiltak handler også om barnets behov for sosiale erfaringer og foreldrenes manglende evne til å prioritere dette, gjerne sammen med barnets behov for avlastning fra foreldrene. Økonomiske årsaker som at barnet står i fare for å miste barnehageplassen på grunn av manglende betaling, er også relevant. Integrering av minoritetsspråklige barn ble også trukket frem.

2.2 Vurderinger av barnehage som tiltak

Barnevernlederne ble også bedt om å vurdere barnehagen som tiltak. Det er sentralt å vite hva lederne tenker om barnehagens rolle og kompetanse. Og samtidig hvorvidt dette tiltaket alltid er det beste alternativet for barna og for deres familier.

Barnehagen et godt tiltak for barn og foreldre

Alle barnevernlederne bekreftet at barnehage er et godt tiltak. Begrunnelsene på hvorfor barnehagen vurderes som et godt tiltak gjenspeiler at barnehage anses som en god arena for både barna foreldrene. En sier det slik: *"Tiltaket er godt både fordi de drives av kompetente voksne og fordi barnehagen er en god arena for å lære sosiale ferdigheter"*.

Kompetente voksne i barnehagen dekker barnas behov, og det er viktig med jevnaldrende som barna kan ha samspill med. Barnehagen bidrar til strukturerte dager sammen med gode rollemodeller, en uttrykte at: *"Får være sammen med andre barn og får ved behov veiledet lek"*. Samtidig vises det til at barnehagen kan være en bidragsyter i et team omkring familier.

Det er også fremhevet at barnehagen skal ha god kunnskap om barns utvikling og dermed kan jobbe pedagogisk, systematisk og tverrfaglig, knyttet til barnets utvikling og fungering på både kognitive, sosiale og emosjonelle områder. Dette krever kompetente og strukturerte voksne med god veiledning og tett samarbeid med annen fagkompetanse. Barnehagen anses med andre ord som et etablert og faglig tiltak og vurderes som et godt omsorgs- og pedagogisk tilbud, og at det kan arbeides strukturert med et konkret problem.

Barnevernlederne mener barnehagen vil bidra med viktig kompetanse innenfor sosial trening, språkutvikling – integrering, venneferdigheter, emosjonell utvikling, og motorisk stimulering. I barnehagen får barnet stimulering, lære rutiner og samhandling med andre. De får også tilbakemelding på følelsesmessige reaksjoner, og på grensesetting. De vil oppleve struktur og daglige opplevelse med jevnaldrende og positive voksne. Med andre ord får barna oppfølging og omsorg fra utdannet personale slik at de er sikret god stimulering dersom det er fare for mangel på sådan i hjemmet.

At barnehagen kan bistå foreldre ved å gi råd og veiledning er viktig for mange av barnevernlederne, siden barnehagen har god tilgang til foreldrene gjennom daglig kontakt. Foreldrene får dele sitt ansvar for barnet med voksne med særlig kompetanse på barn, og kan få tilgang til råd og rettleiing/korrigerende. Under forutsetning av at barnehagen har tilstrekkelig kompetente medarbeidere vil både barn og foreldre få veiledning i forhold til barnets utviklingsbehov, i tillegg til at barnehagen vurderes som en trygg omsorgsbasis. Det fremheves at det noen ganger er viktig for barnet å få en annen input enn det som foreldre gir, og at de voksne i barnehagen er i en gunstig posisjon for å veilede foreldrene. Barnevernet vurderer ofte at barnehage kan være et godt stimulerings tiltak for barnet, parallelt med at foreldre også får veiledning. Det er også positivt at barnehagen har foreldresamtaler og kan ta opp ulike tema med foreldrene.

Hvis barnehagen er tiltak er det som regel ett av flere tiltak, fra barneverntjeneste eller fra andre hjelpeinstanser, og er som et lite tilbud i en stor *"hjelpes pakke"*. Barnehage kan ofte være et supplerende tiltak sammen med andre. Samtidig anses barnehagen for å være en viktig samarbeidspartner med barnevernet fordi barnehagen gir verdifulle opplysninger om foreldrenes fungering på noen områder. Noen barnevernledere trekker også fram at barnehage også kan være en viktig beskyttelsesfaktor for mange barn, da barnehagen har mulighet til å observere barnet over tid slik at bedre tiltak kan settes inn etter behov.

Barnehagen er ikke alltid det beste tiltaket

Barnehage er ikke alltid et godt tiltak mener barnevernlederne. Noen ganger kan barnehage være feil valg av tiltak eller utilstrekkelig i forhold til barnets behov. Det kan også være utilstrekkelig siden barnevernet plikter å sette inn tiltak som medfører endring for barnet. En viser til dette slik: *"siden barnehage er et generelt tilbud og dersom barnevernet tilrår barnehageplass er det ut i frå et særskilt behov. Vi vurderer at barnehage kun er aktuelt parallelt med andre tiltak der tiltaka sammen kan forsterke hverandre og barnet får hjelp med det som er primærvansken (ofte vansker hjemme når barnevernet er inne)".* Tilbudet er heller ikke et godt tiltak hvis det ikke inngås avtaler med barnehagen om hvordan barnehagen skal følge opp, eller hvis det er dårlig samarbeid mellom barnevern, barnehage og foreldre.

Videre vises det til at barnehager som er godt faglig drevet, og bevissthet rundt ivaretagelse av det enkelte barn ut fra dets behov, generelt er et godt tiltak, men at noen barnehager har for dårlig faglig kompetanse. Det kan begrunnes med kvalitativt dårlige barnehager, eller at barnehagens tilbud ikke samsvarer med barnets behov. Ustabil bemanning og for lite personale, særlig for de tyngste barna som ofte trenger mer oppfølging nevnes også. Det kan også mangle på veiledning av foreldre og fokus på helhetlig bistand.

Det ble også rapportert om at barnehagen kan kompensere for mye, noe som ikke bestandig er heldig, fordi dette kan hindre endring i familien. Barnevernlederne skriver at dette ofte oppdages i overgangen til skole når barnet mister den omsorgen barnehagen representerer. Slik kan barnehage tildekke alvorlige omsorgssvikt ved å kompensere sviktende omsorg i hjemmet, noe som kan bidra til en forsinket omsorgsovertakelse.

Barnevernet vurderer bruk av barnehage som tiltak ut fra barnets behov, og oftest ikke ut fra barnets alder. Tiltak er avhengig av bekymringsmeldingens innhold og at barnets behov styrer tiltaksvalg og at alder dermed ikke har størst betydning. For eksempel ved styrking av sosial kompetanse og språk, er barnehage et godt tiltak, og hvis målet er integrering. Barnehage som tiltak begrunnes vanligvis med at barnet trenger mer utviklingsstøtte enn det foreldrene kan gi, samt at det strukturerer barnets hverdag. En sa det slik: *"Når vi vurderer barnehage som tiltak er det i regelen med bakgrunn i barnets omsorgssituasjon, atferd eller andre spesielle behov og da er alder uten betydning. Bruk av barnehage som tiltak vurderes som svært viktig i de fleste saker for barnevernet, i alle fall til barn over ett år".*

Når foreldre er syke eller av andre årsaker ikke kan gi barna tilstrekkelig omsorg regnes barnehage som kompenserende i omsorg, og barnehagen er viktig for å fremme sosial og emosjonell kompetanse. Det er sentralt for de minste barna med alternativ omsorg og tilknytting som tillegg eller kompensasjon for foreldres fungering. For de eldre barna er det viktig med sosialisering, språkutvikling som forberedelse til skolestart. Det er også viktig at tiltaket og

arbeidet i barnehagen tilpasses det enkelte barn og barnehage på et tidlig tidspunkt slik at man kan forhindre skjevutvikling.

Det vurderes slik at de minste barna bør ha stabile voksne som de kan ha en nær og trygg tilknytning til og som kan bistå barnet i utvikling av en god tilknytningskompetanse. En barnevernleder sa det slik: *"Vi vurderer det slik at det er viktig å jobbe med endringstiltak for de minste og også jobbe mye med tilknytningen"*. For de noe eldre barna vurderes barnehage som tiltak som viktig for å knytte sosiale relasjoner med andre barn, bidra til utvikling av lekekompetanse, og samspill med andre barn og voksne. Barnehagen som arena for integrering av fremmedspråklige barn og deres familier ble også trukket frem.

Barnets alder kan være relevant for bruk av barnehage som tiltak pga. ulike offentlige stønader. Blant annet kan det ofte være vanskelig å få inn barnehage som tiltak for de under tre år på grunn av kontantstøtten. En sa det slik: *"Foreldre som har kontakt med barnevernet ønsker ofte ikke barnehageplass for de minste på grunn av at de kan miste kontantstøtten"*. Det er også noen barn som har vedtak om barnehage som tiltak med bakgrunn i dårlig familieøkonomi. Dette gjelder særlig barn over tre år.

2.3 Samarbeid mellom barneverntjenesten og barnehagene

Samarbeid er viktig for at barnehagen skal være et kvalitativt godt tilbud for barnet og deres familier. Barnevernlederne viser til at samarbeidet har mange positive sider, men at det også byr på flere utfordringer.

Vurdering av godt samarbeid med barnehagene

Fordi barnehagen er spesielt engasjert i barna, oppleves samarbeidet som positivt av mange barnevernledere. Flere beskriver gode rutiner og samarbeid. Barnevernlederne viser til at det er mange som har rutine for barnehagens oppfølging av ulike oppgaver, med samarbeidsmøter der de evaluerer om tiltaket virker etter intensjonen. Det vektlegges også viktigheten av tillit til hverandres kompetanse, slik at det kan bli et godt samarbeid om *"screening av barn i risiko"*. Det framheves også som viktig at ansatte i barnehager har tillit til jobben som barneverntjenesten gjør og samtidig evner å se barn i risiko. Det er positivt når man oppnår en felles forståelse for barn sine behov, gjennom kunnskapen som barnehagetilsatte har om det enkelte barn. Det er også positivt å utveksle erfaringer, kompetanse og felles fokus på tidlig intervensjon og forebygging. Noen barnevernsledere nevner også at den informasjonen som de ansatte i barnehage bidrar med, gjør at de kan ivareta barna på en bedre måte i enkeltsaker.

Samarbeidet med barnehagen er også viktig fordi de har den daglige kontakten med både barn og foreldre, noe som betyr at de ansatte i barnehagen kan komme inn som støttespille-

re for foreldrene sammen med barneverntjenesten. Det anses også som positivt at barnehagene kan ha god personalnærhet til barna og dermed bidra med viktige innspill og informasjon. Noen mener barnehagen har blitt bedre på å se og beskrive når de selv går inn og kom-penserer for foreldres manglende omsorg. Barnevernlederne nevner at barnehagen generelt har blitt bedre til å identifisere barn med vansker, beskrive det som observeres, beskrive sitt samarbeid med foreldre og å ta opp sin bekymring for foreldre.

Tiltak i kommunen skal sikre et tverrfaglig samarbeid mellom barnehage, helsestasjon og barnevern, og samarbeid kan gi et bedre totalbilde på barnets situasjon. Flere beskriver hvordan fagteam i barnehagen sammen med helsestasjon og PPT har godt samarbeid med felles faste møter (førskolehelseteam, småbarnsteam), disse kan omhandle både generelle tema omkring omsorgssvikt eller barn i risiko, og konkret bekymring for enkeltbarn. Foreldre kan også delta når det omhandler konkrete barn. Deltakelse i ansvarsgruppemøter er også positivt, mens andre beskriver at de har god kontakt i enkeltsaker. Hvis det er etablert sam-arbeid er det lettere å få kontakt utenom avtalte møter. Barnevernledere fremhever det også som positivt at barnehagen selv tar kontakt ved behov.

Hvordan samarbeidet fungerer, varierer fra barnehage til barnehage, og kan være avhengig av hvem som er styrer og hvor bevisst de er på barn som trenger barnevernet. En barnevern-leder sier at: *"Det er litt varierende hvordan samarbeidet fungerer men med spesielt en stor barnehage er samarbeidet strålende og begge parter er fornøyde. Håpet er at dette skal smitte over på de andre barnehagene etter hvert"*. Andre ledere sier: *"vi samarbeider bra på det enkelte barn - men tidsklemma begrenser samarbeidet begge veier"*.

Utfordringer i samarbeidet med barnehagene

Det er ikke alt samarbeid som fungerer like godt. Barnevernlederne kan oppleve at det ikke eksisterer noe samarbeid overhode, og en sa det slik: *"Noen av barnehagene i kommunen har vi aldri hatt samarbeid med, de har aldri meldt en sak til tverrfaglig team. Men når barn fra disse barnehager, begynner på skole, ser vi at noen av barna har store problemer. Under-rapportering? Man kan undres"*.

Barnevernlederne viser til at barnehagen ikke alltid har god nok tillit til barneverntjenesten, og synes at *"tålelerskelen"* er svært høy i noen barnehager. Noen barnevernledere mener samarbeidet kan preges av at barnehager er negativ til barnevernet, og verner om foreldre framfor barna og at de ikke melder bekymring selv om det er grunn til å gjøre det. Det kan også mangle samarbeid og systematisk forebyggende arbeid generelt, og at barneverntje-nesten ikke får bekymringsmelding før det er gått for lang tid, eller ikke i det hele tatt.

Et annet problem barnevernlederne rapporterer er at ansatte i barnehagene kan mangle kompetanse om bekymring for barn og at ikke alle er godt nok informert om tiltak eller problematikk. Lederne viser til at problemet hos ansatte i barnehagen kan være at det ikke er godt nok implementert hvordan man kommuniserer med foreldre, og er ærlige ovenfor foreldre om hva man ser i forkant av en bekymringsmelding. Det kan også bestå i manglende kunnskap om barnehagers plikt til å melde til barneverntjenesten, skriftliggjøring av observasjoner, for lite konkretiserte og for sene meldinger til barneverntjenesten. En sier det slik: *"I alt for liten grad melder de fra om bekymringer for barn der det er usikkerhet om barnets omsorgssituasjon hjemme"*.

Det kan også handle om forventninger av mer administrativ art som kan gi dårlig samarbeidsklima. Lederne forteller at barnehagene kan ha forventninger om å holdes oppdatert på et slikt nivå som barnevernet ikke kan innfri, hverken juridisk eller kapasitetsmessig, og at resultatet blir for høye forventninger til samarbeid med barnevernet. Det kan også handle om manglende tid til samarbeid, barnehagenes vegring for å melde saker til barnevernet, eller manglende tilgjengelighet. Noen barnevernledere mener barnehagen enkelte ganger kan være redd for å ta kontakt med barneverntjenesten.

Andre barnevernledere tar til orde for at det burde vært mer ordende forhold i samarbeidet, og at barneverntjenesten og andre i hjelpeapparatet burde ha faste dager i barnehagen. Det nevnes også at barneverntjenesten og barnehagen, sammen med foreldrene, burde laget en felles plan for målsetting og evaluering.

Åpen dialog mellom barneverntjenesten og barnehagene

Barnevernlederne mener at kommunikasjonen mellom barneverntjenesten og barnehagene kan avstedkomme noen dilemma, og ofte har disse med foreldresamarbeid å gjøre. Dilemmaer er gjerne knyttet til bekymring for å ødelegge et samarbeid med foreldre dersom en melder til barnevernet. Dilemmaer for barnehagene blir derfor å holde på foreldrenes tillit og samtidig ha tilstrekkelig kommunikasjon med barneverntjenesten. Barnevernlederne mener at barnehagene vegrer seg for å komme med opplysninger i enkelte tilfeller der det kan gå ut over samarbeidet med foreldrene og de synes det er vanskelig å *"stå i det"*. Barnevernlederne mener at barnehagenes dilemma kan være at det oppleves vanskelig fordi de er avhengig av god kontakt med foresatte og foreldre. Det kan derfor bli vanskelig å være ærlig og konkret ovenfor foreldrene om sine bekymringer. Barnevernlederne viser også til at hente- og bringesituasjoner kan bli ubehagelig for de ansatte i barnehagen hvis tilliten brytes.

Et annet dilemma handler om at alt samarbeid er basert på samtykke fra foreldre. Det kan være et problem hvis foreldre ikke samtykker i at informasjon utveksles. Noen mener at taushetsplikten i tilfeller kan være et dilemma. Samtidig sier andre barnevernledere at taus-

hetsplikten ikke er en utfordring, fordi de alltid har samtykkeerklæring fra foreldrene der gjensidig informasjonsutveksling med barnehagen som gjelder barnet, er relevant. En barnevernleder sier: *"Vi må ivareta taushetsplikten, men den kan ivaretas ved at foreldrene er tilstede"*.

Andre dilemma ble beskrevet som barnehagens redsel for barnevernet, manglende tillit og liten gjensidig kunnskap om tjenestene og respektive lovverk. Lederne viser til at mange i barnehage misforstår barneverntjenestens rolle som hjelpetjeneste og ser samarbeid med barnevern som en trussel mot deres relasjon til foreldre. Barnehage kan også ha urealistiske forventninger til barneverntjenesten.

Dilemmaer kan også oppstå når barnehagen ønsker mer informasjon enn det som vurderes som nødvendig eller er utenfor grensen av hva en kan gi. Lederne nevner at det kan også oppstå dilemmaer i forhold til fremmedspråklige foreldre og bruk av tolk i barnehagene. Det nevnes at det kan også være vanskelig å nå alle. En leder sier det slik: *"Godt samarbeid tar tid og det er ofte mange barnehager å rekke over særlig i kjølvannet av full barnehagedekning"*. En annen leder nevner at det i dag er mer *"kamp"* om brukere av barnehagen noe som kan begrense meldinger til barnevernet.

2.4 Barneverntjenestens forventninger til barnehagene

Barnevernlederne har forventninger til at barnehagen melder fra til barnevernet ved mistanke om omsorgssvikt og ved forhold ved barn eller foreldre som bekymrer. Barnevernet forventer at barnehagen tar opp med foreldre ting som er bekymringsfullt i forhold til barnet, og at det gjøres før de melder til barnevernet. Barnevernlederne viser til at barnehagens ansatte har daglig dialog med foreldre i hente-/bringesituasjon, og denne muligheten for tett oppfølging er noe de barnevernansatte ikke har. Det forventes også at barnehagen skriver logg og nedfeller sine erfaringer skriftlig og at de *"rapporterer til barneverntjenesten og foreldrene om hva de faktisk observerer"*.

Barneverntjenestens ansatte gir ofte råd og veiledning til ansatte i de barnehagene som har barn med tiltak. De er opptatt av at barneverntjenesten og barnehagene skal arbeide mot felles mål og delmål, og at man har jevnlig evalueringsmøter/samarbeidsmøter og at barnehagen deltar aktivt i ansvarsgruppemøter.

Barneverntjenestens ledere har i tillegg forventninger om at ansatte i barnehagen skal se og imøtekomme barnets behov, være i god dialog med foreldrene og bidra positivt i et samarbeid med hjelpeinstansene i kommunen. Det forventes også at de følger opp det som blir avtalt og har *"tydelige tilbakemeldinger til foreldre og samarbeidsparter"*.

Det forventes også at barnehagen skal se barnets behov, at de forstår ulike hjelpetjenester sitt mandat og kan se helheten i både barnets situasjon og hjelpe/støtteapparatets fungering. De forventer også at barnehagen gir tilbakemelding til barneverntjenesten og rapporterer hva de har gjort av f.eks. systematiske observasjoner og tiltak og samarbeid/veiledning av foreldrene.

Det uttales også forventinger til godt samarbeid mellom barnehager, foreldre og barneverntjenesten. En av barnevernlederne uttalte at barnehagen bør *"øve seg på å se på barneverntjenesten som en positiv samarbeidspart, mer enn å forsterke foreldres angst for barnevernet"*. Noen av barneverntjenestens ledere legger vekt på betydningen av en god dialog slik og sier det slik at *"våre råd og veiledning til foreldrene samsvarer med barnehagens"*.

Det er også forventninger knyttet til at barnehagen *"rapporterer dersom barna ikke nytter plassen og at det meldes fra dersom de er bekymret eller det er andre spesielle ting"*.

Barnevernlederne forventer med andre ord at barnehagen skal ha *"et "godt øye" til barn som har barnehagen som et tiltak, ekstra oppmerksomhet og nødvendig komplettering på områder som bør styrkes"* slik en leder sa det. Det forventes at de *"følger disse barna ekstra godt"*, gjennom å føre logg og veilede foreldrene ved behov. Det forventes også at de varsler barneverntjenesten ved økt bekymring og at de deltar i ansvarsgrupper og lignede.

Barnevernlederne ble bedt om å svare på hva de tror barnehagene forventer fra barneverntjenesten. De fleste lederne nevner forventninger knyttet til at barnehagen får nødvendig og relevant informasjon, slik at et godt samarbeid og helhetlig innsats overfor familien blir mulig.

Noen tror også barnehagene har forventninger om åpenhet, at barnevernet skal være gode til å gi tilbakemeldinger til barnehagen, at de er ivaretagende overfor foreldre, og samtidig at de kan være tilgjengelige for råd og veiledning til barnehagepersonalet. De har en formening om at barnehagene forventer at barneverntjenesten skal gi *"informasjon om kvifor barnevernet er bekymra, og om kva tiltak som er inne både i høve til barn og foreldre"*, slik en barnevernleder skriver.

Mange barnevernledere tror barnehagene forventer å få innsikt i barnets totale situasjon, samt få veiledning og bistand i situasjoner der foreldre er vanskelig å samarbeide med. De tror også at barnehagen ønsker tett kontakt, jevnliges samarbeidsmøter og oppdatering omkring endring i situasjon omkring barnet de har ansvar for. Lederne nevner også at de tror barnehagen kan ha for store forventninger til barneverntjenesten, og at de forventer mer tilbakemelding enn de får og at barnehagen kan ha forventninger om informasjon fra barnevernet som er taushetsbelagt.

2.5 Kommunikasjon og evaluering

Vi ønsket også å finne ut mer om hvordan kommunikasjonen mellom barneverntjenesten og barnehagene foregår. Relevante spørsmål er hvordan mål, forventninger kommuniseres og hvordan oppfølging og evaluering skjer. Det er viktig å vite noe om hvordan barneverntjenestens målsetting med tiltaket klargjøres overfor barnehagen.

Barnevernlederne ble bedt om å beskrive hvordan innholdet i mål og planer kommuniseres med barnehagene. Dette ser ut til å variere en del. Alle tiltak barneverntjenesten iverksetter er grunnlagt i en tiltaksplan. Innholdet i denne kan imidlertid formidles på ulike måter til barnehagen. Dette kan foregå i dialog pr. telefon, i møter og andre samarbeidsfora, eller ved at foreldre selv ønsker å informere. Ved enkelte tilfeller gir ikke foreldre samtykke til å gi informasjon til barnehagen om at tiltaket er iverksatt av barneverntjenesten. Lederne forteller at noen barneverntjenester kommuniserer mål og innhold stort sett muntlig i arbeidsmøter og pr. telefon, mens andre er mer opptatt av at barnehagene også skal få kopi av innholdet i tiltaksplanen dersom foreldrene gir samtykke til det. Andre barnevernlederne er ikke så veldig opptatt av at dette skal gjennomføres; *"dette blir gjort i noen grad og i enkelte saker - men vi har ikke utarbeidet rutiner på dette"*.

Andre har et bevisst og målrettet forhold til å kommunisere mål og innhold, og sier det slik: *"Vi gjør det i arbeidsmøter. De er jo en del av verktøyet vi har for å nå et mål. Det koster ganske mange penger (å ha barnehage som tiltak), og vi vil jo se at barnet får noe for det som blir investert"*.

Flere av barnevernlederne viser til at det er vanlig å ha faste felles samarbeidsmøter med alle barnehagelederne, en gang pr. år eller oftere, der det gjennomgås skriftlige samarbeidsrutiner. Noen har samarbeidsmøter hver høst rundt det enkelte barn som har barnehage som tiltak, hvor det skrives samarbeidsavtaler knyttet til det enkelte barn. Det er også vanlig at innhold i mål og planer for videre oppfølging er tema på ansvarsgruppemøter hvor også barnehagen deltar. Noen barnevernledere sier at dette stort sett skjer muntlig, men hvis barnet har IP (individuell plan) så skjer det også skriftlig.

Det virker som om det er ulik praksis mellom barneverntjenestene med hensyn til evaluering av barnehagen som tiltak. Noen av barnevernlederne refererer til at ved evaluering skal man ha en gjennomgang av punktene i planen og vurdering av om målene blitt oppnådd, samt se på behov for endringer. Evaluering kan skje både muntlig og skriftlig, i møter eller over telefon, og det kan også foregå i samarbeidsmøte eller ansvarsgruppemøte. Noen viser til innhenting av opplysninger fra barnehagen i form av en skriftlig eller muntlig rapport. Andre barnevernledere vektlegger at evalueringen skal foregå i møte, sammen med foreldre og med fokus på barnet.

Noen barnevernledere viser til at det skal arbeides aktivt og bevisst med evaluering. En leder så det slik; *"Vi møtes i barnehagen til evalueringsmøte minst to ganger i løpet av barnehageåret der tiltaket evalueres. Dersom det er etablert ansvarsgruppe på barnet vil det avholdes flere evalueringer i løpet av barnehageåret"*.

2.6 Hva kan gjøre barnehage til et bedre tiltak?

Vi ønsket også at barnevernlederne skulle reflektere over hva som skal til for kvalitativt å gjøre barnehagen som tiltak bedre.

På spørsmålet om hva som kan gjøre barnehagen til et godt tiltak påpekte flere barnevernledere at samarbeid er viktig, og en sier det slik: *"Samarbeid med alle barnehager i kommunen vil barna profittere på, og det sparer barneskolene for en del utfordringer dersom de er kjent med at det kommer barn som har særskilte behov/eller en bakgrunn som tilsier at skolen må søke ekstra ressurser eller være mer obs!"*. Det er ønske om et enda tettere samarbeid mellom foreldre, barnevern og barnehager og at de sammen bør utforme tiltaksplaner. Det er ønsket mere og bedre flerfaglig samarbeid i kommunen.

Samtidig er det flere barnevernledere som mener at selv om mye er bra, bør man ha mer samarbeid og felles planer for *alle* barn med tiltak fra barnevernet. Det er viktig med åpenhet og god dialog, og det trekkes frem at det er viktig at foreldre, barnevern og barnehage har en felles dialog om hva barnehagen kan gjøre for det enkelte barn. Det er også vist til at det er nødvendig med tillit til andre faginstanser og lojalitet til det som blir besluttet. Det fremheves at samarbeidet blir forbedret gjennom økt kunnskap om barnevern generelt, og om barneverntjenesten i kommunen spesielt. Andre sier at barnevernet generelt må bli flinkere til å informere om arbeidet sitt. Det bør være mer dialog på generelt plan (system) og høyere frekvens i møter mellom barneverntjenesten og personalet utover enkeltsak.

Flere barnevernledere trekker også frem behov for økt kompetanse på flere områder. Det nevnes at kompetansen i barnehagen bør økes i forhold til foreldreveiledning, og at barnehagens ansatte må ha mer mot og økt kompetanse til å se de barna og familiene som har det vanskelig. Igjen er det understreket av det er behov for bedre kunnskap til å se barns signaler som kan være tegn på omsorgssvikt, mishandling, overgrep samt økt kjennskap til barnevernets arbeidsmåter.

Andre ting som nevnes av barnevernlederne er tydelighet ovenfor foreldre og barnevern på hva de ansatte i barnehagen observerer. Det er også behov for fler og mer jevnlig skriftlig rapportering tilbake til barneverntjenesten. Det nevnes også viktigheten av at foreldre, barnehage og barneverntjeneste i større grad gjennomgår tiltaksplaner sammen, setter mål for

en kommende tidsbegrenset periode, samt setter en dato for evaluering av denne perioden. Barnevernlederne etterlyser også felles forståelse for familiens problematikk.

Det er også ønsket at barnehagene i enda større grad tenker barneperspektivet og ikke foreldreperspektivet i det daglige arbeidet. En barnevernleder sier *"Skulle ønske barnehagen hadde bedre tid til samtale med foreldre ved henting/bringing"*. Barnevernlederne viser til at meldinger må skje etter at foreldrene er informert om det, og etterlyser mer åpenhet overfor foreldrene om samarbeid og om bekymringer.

Andre uttalelser i karleggingen omhandlet barnevernledernes syn på barnehagens organisering: en av lederne sa det på denne måten: *"Barnehage som et hensiktsmessig tiltak vil være avhengig av et kompetent, stabilt og tilstrekkelig personale. Vi foretrekker mindre barnehager (50 - 60 barn), stort uteareal og avdelte rom og avdelinger der barn kan ha muligheter for god oversikt over barn og voksne på sin avdeling, forutsigbarhet og tilhørighet"*. Andre påpekte at det burde være mulighet for flere ansatte i barnehagen og egne koordinatører i slike saker.

3 Foreldres opplevelse av å bruke barnehage som hjelpetiltak

Ellen Wedø Jektvik

3.1 Innledning

Dette kapitlet bygger på en studie av foreldres opplevelse av å bruke barnehageplass som et hjelpetiltak i barnevernet. Tittelen på min masteroppgave *"En vanlig familie med et vanlig barn"*, er et sitat fra en de fire informantene som deltok i denne studien. Det var flere av informantene som uttalte seg på omtrent sammen måte. Det sier mye om foreldrenes opplevelse av seg selv og sitt barn, og gir en retning for samarbeid til beste for barnet og familien. Formålet med denne studien har vært å løfte frem foreldrenes opplevelser av, hva de vektlegger i samarbeidet med barnehagen og barnevernet, når barnet deres har barnehageplass som et hjelpetiltak i barnevernet. Jeg ville finne ut hva foreldrene vektlegger i samarbeid med barnehagen og barnevernet når barnehageplass er et hjelpetiltak i barnevernet. Jeg fokuserer spesielt på foreldrenes opplevelse av likeverdighet og integritet i gjennomføring av tiltaket. På denne måten håper jeg å synliggjøre hvilke behov for støtte og hjelp foreldrene opplever at de har. Mitt utgangspunkt er at foreldrenes behov må få betydning for hvordan tiltaket gjennomføres.

3.2 Foreldrene som deltok i studien

Jeg har benyttet det kvalitative forskningsintervju som innsamlingsmetode. Fire foreldre har åpent fortalt om sine erfaringer og opplevelser knyttet til å ha barnet sitt i barnehage som et hjelpetiltak i barnevernet. Foreldrene beskrev rus- og boligproblem som begrunnelse på hvorfor de fikk kontakt med barnevernet. To faktorer som vil kunne ha stor betydning for hvordan barn i disse familiene vokser opp. Noen fikk kontakt med barnevernet på eget initiativ, andre som følge av samarbeid med andre eller på initiativ fra andre. Måten de fikk kontakt med barnevernet på preget deres samarbeidsvilje den første tiden. Informantene som opplevde å være aktivt handlende i avgjørelsen om kontakt med barnevernet, var mer fornøyd og motivert for samarbeidet, enn de som ufrivillig fikk kontakt med barnevernet.

Jeg fikk hjelp til å skaffe informanter fra tre ulike barnevernkontor i tre ulike kommuner. Det var saksbehandlerne i barnevernet som valgte ut informanter, som fikk informasjon og forespørsel om å delta i denne undersøkelsen.

To av informantene var gift, en var samboer og en var enslig. To familier hadde barnehageplass i kommunal barnehage og to familier hadde barnehageplass i privat barnehage. Tre av familiene fikk barnehageplass som et hjelpetiltak i barnevernet da barnet var ca. ett år, mens en familie fikk kontakt med barnevernet først da barnet var ca. fem år. Dette viser at det jobbes i tråd med nasjonale føringer som legger vekt på tidlig intervensjon. Varigheten på tiltaket på intervju tidspunktet varierte mellom to måneder og to år. Jeg fikk derfor et innblikk i hvordan foreldrenes forhold til den hjelpen de fikk, kunne endret seg etter hvert som tiden gikk.

3.3 Opplevelse av tiltaket

Foreldrene i denne studien opplevde seg selv som en vanlig familie og barnet var et vanlig barn. Barnehagens rolle i gjennomføringen av hjelpetiltaket var i følge informantene rettet mot barna, der lek og aktivitet preget samværet. Informantene peker på viktige omsorgsfunksjoner, der det å være tilstede for barna og sørge for trygghet og sikkerhet var viktig. To av informantene mente at barnehagen skulle ta like godt vare på barnet som foreldrene selv gjorde, og støtte barnets utvikling når det ikke utvikler seg som forventet. Barnehagen skulle også lære barna forskjellige ting. Videre mente informantene at tiltaket var knyttet til at de fikk økonomisk støtte til barnehageplass for barna sine. De normaliserte barnehagetilbudet ut fra at de fleste barn har barnehageplass i dag. Barnehagen var for alle barn, og representerte derfor ikke noe som var spesielt for dem. Informantene snakker ikke om personlige ting med barnehagen, de forteller at de har vanlig kontakt med barnehagen i hente- og bringesituasjonen og ved de vanlige foreldresamtalene.

Foreldrene så på barnevernet som hjelperne som hadde mest ansvar for å følge opp tiltaket. Barnevernets rolle i hjelpetiltaket var rettet mot foreldrene som voksne omsorgspersoner. Her fikk de støtte og hjelp til å takle personlige forhold. Dette kan knyttes til at foreldrene ble godt kjent med barnevernet gjennom utredningsprosessen. Foreldrene følte trygghet og tillit etter hvert som de ble bedre kjent med saksbehandleren sin. Barnevernets støttende rolle, der foreldrene opplevde å få anerkjennelse og ros bidro til mestringsfølelse. Det at foreldrene hadde hjemmebesøk fra barnevernet bidro til at de følte tilhørighet til barnevernet. Måten de ble møtt på fikk betydning for hvordan foreldrene opplevde at saken deres utviklet seg. Foreldrenes første kontakt med barnevernet hadde til en viss grad betydning for hvordan relasjonen til de profesjonelle hjelperne utviklet seg. Dette hadde mest betydning for den informanten som selv tok kontakt med barnevernet. Den gode relasjonen denne informanten opplevde i det første møtet, holdt seg gjennom hele samarbeidet. For de tre andre informantene utviklet relasjonen seg til barnevernet i positiv retning etter hvert som de ble bedre kjent og fikk bygget opp et tillitsforhold til hverandre.

Møter er i følge mine informanter den mest vanlige organisering av samarbeidet ved gjennomføring av barnehage som hjelpetiltak i barnevernet. Strukturen på møtene opplevdes ulikt blant informantene. Alle informantene fortalte om vanlige foreldresamtaler i barnehagen. Her var det lite fokus på at barnehageplassen var et hjelpetiltak i barnevernet. Bare en av informantene opplevde at barnehagen ga veiledning i den vanlige foreldresamtalen. Hun hadde en utrygg relasjon til barnehagens personale, og viste derfor liten tillit til fagkunnskapen til denne personen. En informant hadde bare et møte i året med barnevernet, mens de tre andre hadde jevnlige møter. To informanter hadde også ansvarsgruppemøter der flere involverte samarbeidspartnere deltok. Samarbeidet med de profesjonelle hjelperne i gjennomføringen av hjelpetiltaket, var preget av to mønster som jeg har valgt å benevne som strukturert og ustrukturert samarbeid.

3.4 Strukturerte og ustrukturerte samarbeid

To av informantene beskrev samarbeid som var strukturert. Det strukturerte samarbeidet var preget av flere typer møter; som ansvarsgruppemøte, oppfølgingsmøte med barnevernet og vanlige foreldresamtaler i barnehagen. Informantene opplevde å ha et godt og avklart forhold til hjelperne i både barnehage og barnevern, når det gjennomføres møter med dem hver for seg. Ansvarsgruppemøtene opplevdes ubehagelig og det ble begrunnet med at møtene ble avholdt i barnehagen.

"De gangene vi har fellesmøte i barnehagen, så kjenner jeg faktisk litt på det, at det er litt ubehagelig, for eksempel når vi skal gå ut derifra og de andre i barnehagen som kanskje ikke vet så mye om oss, eller alle i barnehagen vet vel om det? ... jeg synes nok det er litt ekstra vanskelig i forhold til henne jeg vet om litt fra før".

Denne informanten synliggjør en sårbarhet i forhold til å bli stigmatisert, fordi hun mottar hjelpetiltak fra barnevernet.

I det strukturerte samarbeidet var det knyttet en tiltaksplan til tiltaket. Informantene formidlet ulik vinkling på målene i tiltaksplanen. Den ene informanten beskrev en tiltaksplan som var godt forankret hos foreldrene og de mente den var nyttig. Den gav trygghet på hva som ble forventet av dem som foreldre i samarbeidet. Tiltaksplanen handlet om å skape trygge og forutsigbare rutiner rundt barnets daglige omsorg. Den var konkret og den var forankret i viktige arenaer som barnet oppholder seg på, altså både hjemme og i barnehagen. Den andre informanten hadde en tiltaksplan som opplevdes mindre konkret. Den skulle ivareta barnets daglige omsorg og styrke samspillskompetansen hos mor. Mor opplevde at det var vanskelig å forklare hva planen egentlig inneholdt. Det kan tyde på at planen enten ikke var konkret nok utformet eller at den ikke i tilstrekkelig grad ble evaluert og oppdatert slik at mor fikk et forhold til den.

Det ustrukturerte samarbeidet manglet tiltaksplan og det ble gjennomført få organiserte møter. Det var ikke ansvarsgruppemøter, delvis på grunn av at foreldrene ikke ønsket det og delvis fordi barnevernet og foreldrene hadde blitt enige om at det var greit at det ikke var opprettet en ansvarsgruppe. Informantene kunne fortelle om møter som ble avlyst eller utsatt, på grunn av at personer hadde ferie, at det ikke var behov for noe møte akkurat nå fordi alt gikk fint eller fordi en person var syk. Informantenes beskrivelser av grunnen til at møter blir avlyst, kan gi signal fra de profesjonelle hjelperne til foreldrene om at møtene eller tiltaket ikke er så viktige. Informantene fortalte at profesjonelle hjelpere hadde sagt at deres sak ikke var høyest prioritert, at det var andre som trengte tettere oppfølging. Effekten av det som kan betegnes som undergravende praksis eller underkommunisering, kan få store konsekvenser for det enkelte barn fordi det lett kan bli en lite målrettet måte å følge opp barnet og familien på. Informantene opplevde barnehagen og barnevernet som to separate enheter i gjennomføring av hjelpetiltaket.

3.5 Vurdering av relasjoner

Funn i denne studien viser at foreldrene vurderer relasjonen til de profesjonelle hjelperne som mest betydningsfullt i samarbeidet med barnehagen og barnevernet. Den tilliten og relasjonen de har til hjelperne er avgjørende for hvordan tiltaket oppleves og for hvordan foreldrene samarbeider med hjelperne. At foreldrene blir møtt med genuin interesse fra profesjonelle hjelpere der deres ressurser og behov blir satt i fokus, er et viktig prinsipp i hjelperelasjonen. Foreldrene i denne studien beskrev trygge relasjoner knyttet til samarbeid med profesjonelle hjelpere i både barnehage og barnevern. Viktige faktorer i den trygge relasjonen var opplevelsen av gjensidig respekt og tillit, der hjelperne stilte opp og hjalp til med små og store utfordringer. Den gode kommunikasjonen foreldrene hadde med hjelperne bar preg av vennsksrelasjoner der de opplevde å bli lyttet til, og der den profesjonelle viste et oppriktig ønske om at foreldrene skulle lykkes i sin omsorgsoppgave. Hjelpere i barnehagen og barnevernet har en viktig oppgave i å finne frem til gode samarbeidsrutiner som setter foreldrenes mestringspotensial i fokus. Den gode hjelper ble karakterisert som en person som så dem som foreldre, som respekterte dem og der de opplevde å bli forstått. Gjensidighet i relasjonen der de opplevde støtte og tillit ble fremhevet som betydningsfullt. Den dårlige hjelper ble beskrevet som en som overfortolket og involverte seg for mye eller som ikke var kongruent og tydelig, og dermed sviktet foreldrene i viktige samarbeidsmøter.

På samme måte som foreldrene opplevde gode samarbeidsforhold til de profesjonelle hjelperne, fant jeg også eksempler på det motsatte. To av informantene opplevde et brudd i tilliten til barnehagen. Det skjedde på ansvarsgruppemøter. I begge tilfellene hadde foreldrene hatt foreldresamtaler i barnehagen på forhånd. I disse samtalene hadde foreldrene fått gode tilbakemeldinger på ting som fungerte bra. På ansvarsgruppemøtene kom det frem

opplysninger fra barnehagen om ting som ikke fungerte bra, uten at barnehagen hadde tatt dette opp med foreldrene på forhånd. En av informantene mente at barnehagen handlet som den gjorde, for at den måtte ha "noe å komme med" i forhold til barnevernet. Mens den andre informanten mente at saken snudde fordi den pedagogiske lederen hadde snakket med barnevernet og dermed hadde blitt farget av barnevernets syn på saken. To av informantene hadde opplevd å bli krenket og ydmyket i møter med barnevernet. Ydmykelsen gikk ut på at de ikke opplevde å bli lyttet til, at de ikke fikk fortelle sin historie. Barnevernets saksbehandler overkjørte henne på en måte som gjorde at hun ikke opplevde å ha påvirkning eller medvirkning på si egen situasjon.

3.6 Trygghet, samarbeid og relasjon

Foreldrene i denne studien opplevde at de var en vanlig familie med et vanlig barn. Barnehagen var for alle barn og representerte derfor ikke noe som var spesielt for dem. Foreldrene så på barnevernet som hjelperne som hadde ansvar for å følge opp tiltaket, og deres rolle var rettet mest mot foreldrene som voksne omsorgspersoner. Foreldrene var stort sett fornøyde med barnehagen til tross for at noen også opplevde brudd i tilliten til barnehagen. Det ble skilt på, den generelle tryggheten de opplevde i møte med hele barnehageavdelingens personale, og den utryggheten som ble opplevd i forhold til barnehagens rolle i samarbeid med barnevernet. Samarbeidet mellom foreldrene og hjelperne kan betegnes som tilfeldig eller strukturert. Relasjonen til den profesjonelle hjelper var det som for foreldrene i denne studien ble mest vektlagt. Relasjonen til den profesjonelle hjelper ble beskrevet som enten trygg eller utrygg. Den profesjonelle hjelpers fagkunnskap og handlingskompetanse fikk stor betydning for hvordan foreldrene opplevde å motta barnehageplass som et hjelpetiltak fra barnevernet for sine barn.

Denne undersøkelsen er liten og vil ikke automatisk ha overføringsverdi til hvordan andre foreldre, med erfaring i bruk av barnehagen som hjelpetiltak i barnevernet for sine barn, opplever tiltaket. Funnene kan imidlertid fungere som en inngangsport til drøfting av hvordan profesjonelle hjelpere kan tilrettelegge for utviklende og godt samarbeid med foreldrene og hverandre til beste for barnet og familien.

4 Muligheter og begrensninger i samarbeid når barnehage er tiltak

Brita Halvorsen

I mitt mastergradsarbeid i spesialpedagogikk har jeg undersøkt hvilke muligheter og begrensende barnehageansatte ser i samarbeidet med barnevernet, og kapitlet tar utgangspunkt i denne oppgaven.

I det tverrprofesjonelle samarbeidet er ulike profesjoner ment å skulle jobbe tett sammen om en felles oppgave. De ulike profesjonene deltakere skal representere synspunkter inn i den tverrfaglige gruppen. Ansatte i barnehagen er i utgangspunktet positive til å samarbeide med barneverntjenesten, og har mange og store forventninger til et samarbeid. Hva som vurderes å gi muligheter for godt samarbeid og hva som vurderes som begrensende for samarbeidet er ulikt hos informantene, men noen faktorer fremtrer likevel som betydningsfulle for hvordan barnehageansatte vurderer muligheter og begrensninger i samarbeidet når barnehagen settes inn som tiltak for barn og familier. Innholdet i dette kapitlet bygger på Halvorsen (2011).

4.1 Hvilke muligheter ligger i et samarbeid?

For det første må formelle føringer for samarbeid følges opp fra barnevernets side. De nasjonale føringene som ligger til grunn for samarbeid mellom barneverntjenesten og barnehagen er nedfelt i henholdsvis Lov om barnevern og Lov om barnehager. Lovene gir føringer for tjenestenes tilrettelegging for et samarbeid til barnets beste, gjennom arenaer for møter mellom partene og samarbeid om utarbeidelse av planer. Veilederen *Til barnets beste – samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten* (Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet, 2009) utdyper og gir råd om hvordan dette best kan tilrettelegges. Taushetsplikt, opplysningsplikt, samt opplysningsrett er sentrale elementer i disse føringene, som hjemles i Lov om forvaltning. Ifølge barnevernlovens § 4- 5 skal barneverntjenesten følge opp hjelpetiltak som de har satt i gang. Barneverntjenesten har et særskilt ansvar for at andre offentlige organer ivaretar barns interesser, og det formelle rammeverket pålegger barneverntjenesten et ansvar for å koordinere tjenestene til fordel for barn og familier (Willumsen, 2009). Med oppfølging fra barneverntjenestens side legges det vekt på, hos de barnehageansatte, i hvilken grad de tar initiativ til samarbeid og videre kontakt med barnehagen, i form av informasjonsutveksling og dialog, samt regelmessige og fruktbare møter.

Tydelige forventninger til barnehagen som tiltak kan, sammen med gjensidig dialog, anerkjennelse av og tillit til hverandre, fremtre som mulighetsskapende for et samarbeid mellom barnehage og barnevern. Gjennom en "bestilling" av konkrete tiltak, med beskrivelser av hva som er viktig å arbeide med i forhold til hvert enkelt barn og familie, trygges barnehageansatte på at tiltakene som settes inn er riktige. Gjennom gjensidig dialog og åpenhet bygges tillit og likeverd opp, noe som kan være et grunnlag for utvikling av kvalitativt godt samarbeid om barn og deres familier (Vangen og Huxham, 2009).

4.2 Hva kan begrense samarbeidet?

De faktorene som trekkes frem som mulighetsskapende av personalet i barnehagen, trer på den andre siden frem som begrensninger for samarbeidet. Barnehageansatte opplever at de formelle føringene som ligger til grunn for et samarbeid mellom barnehage og barnevern, ikke alltid følges opp av barneverntjenesten. Det varierer veldig i hvilken grad barneverntjenesten tar ansvar for etablering av et samarbeid eller ikke, og det er faktisk ikke alltid en får opplysning om at barnehagen er satt inn som et tiltak overfor familier. Det er tilfeller hvor en opplever at alle parter er veldig engasjerte i starten av et samarbeid, og personalet i barnehagen har forventninger om at dette samarbeidet skal fortsette. Men så opplever de at barnevernet trekker seg ut, slik at barnehagen må ta rollen som pådriver overfor barnevernet.

Uklare forventninger til barnehagen som tiltak fra barneverntjenestens side kan gjøre de barnehageansatte usikre på hvilken rolle de skal ha i forhold til barna og familiene. Det ligger en uklarhet om hva barnehagens oppgave er i forhold til å være et tiltak, og fra barnevernets side får de i barnehagen forståelse av at det å være plassert i barnehagen er det eneste som ligger i dette hjelpetiltaket. Barnehageansatte spør seg om barnevernets forventninger er at barnehagen tar seg av dette, eller om det er de barnehageansatte som har for høye forventninger til et samarbeid mellom barnevern og barnehage.

Dialogen er lukket eller uteblir. Personalet i barnehagen opplever at mens de selv "pumpes" for opplysninger rundt barn og familier, får de svært lite tilbake. Barneverntjenestens tilbakeholdelse av opplysninger kan oppleves som hinder i samarbeidet og i det direkte arbeidet med barnet og familien. Med begrunnelse i barneverntjenestens taushetsplikt får ikke barnehagene informasjon som de mener kan være viktig for å kunne følge opp barn og familier på et hensiktsmessig vis. Ved alle barnehagene fortelles det om at viktige opplysninger som kommer dem for øre kommer fra andre hold enn fra barneverntjenesten.

Barnehageansatte forteller om sin opplevelse av uenighet og manglende anerkjennelse fra barnevernet. Anerkjennelsen barnehagen får kan være i form av at barnevernet uttrykker glede over å ha et sted å plassere barnet. Barnehagens personale opplever at deres kompe-

tanse ikke tas i betraktning i samarbeid med barneverntjenesten, og at opplysningene som barnehagen gir ikke blir tatt hensyn til i barnevernets avgjørelser.

Selv om alle informantene i studien, i større eller mindre grad, forteller om manglende oppfølging, uklare forventninger til barnehagen som tiltak, uenighet og manglende dialog og anerkjennelse fra barnevernet, så vurderes samarbeidet med barnevernet ulikt. At forventningene til og vurderingene av samarbeidet er forskjellige kan forstås på grunnlag av perspektiv på samarbeid og samarbeidskompetanse, og barnehageansattes engasjement for og kompetanse på temaet omsorgssvikt.

4.3 Barnehageansattes perspektiv og kompetanse på samarbeid

Engasjement for temaet omsorgssvikt, og perspektiv på samarbeid, gir grunnlag for forventninger til samarbeid med barneverntjenesten. Fuglseth og Ekker (1998) beskriver samarbeid som et kommunikativt, et teknisk og et institusjonelt begrep, og ut fra disse perspektivene kan en se formelle og uformelle strukturer som ligger til grunn for et samarbeid. Ut fra et **Teknisk perspektiv** vurderes samarbeidet ut fra i hvilken grad samarbeidet styres av prosedyrer og regler. Den formelle organiseringen ses på som et objektivt verktøy, som det for partene er rasjonelt å handle ut fra og som bidrar til at samarbeidet når gitte mål. Ut fra et **Institusjonelt perspektiv** vurderes rasjonaliteten i et tverrprofesjonelt samarbeid, i forhold til egen organisasjons innarbeidede normer. Blir ikke disse normene fulgt, så kan det føre til en opplevd trussel mot aktørenes autonomi, partene kan bli mer opptatt av å slåss for egne interesser fremfor å ivareta barnet og familien i et helhetsperspektiv (Axelsson og Axelsson, 2009). Ut fra et **Kommunikativt perspektiv** inntar partene en forståelsesorientert holdning til hverandre, i et samarbeid hvor de viser fleksibilitet og vilje til å finne løsninger, og respekt for hverandres ulike bidrag. Et kommunikativt perspektiv innehar både den instrumentelle og kontekstuelle rasjonaliteten som viktige elementer. Men et tredje element, som Habermas (1999) kaller kommunikativ rasjonalitet, må også ligge til grunn for et kvalitativt godt samarbeid. Denne rasjonaliteten handler om i hvor stor grad partene i samarbeidet klarer å se utover eget fag og verdisyn, og slik skape en gjensidig forståelse og handling (Eriksen, 1993 i Fuglseth og Ekker 1998).

Mønstrene for samarbeid som kommer frem i denne studien gjenspeiler perspektivene på samarbeid som Fuglseth og Ekker (1998) presenterer; et teknisk, et institusjonelt og et kommunikativt perspektiv.

"Vi jobber på hver vår tue"

Barnehagepersonalet er åpne for å samarbeide med barneverntjenesten, men forholder seg avventende til om barneverntjenesten tar initiativ til samarbeid, og forholder seg for øvrig lojalt til barneverntjenestens eventuelle innspill. Lite engasjement og kompetanse på områ-

det kan medvirke til at barnehagepersonalet kan innta en passiv rolle i samarbeidet. Det er derfor viktig at de har rutiner og prosedyrer for samarbeid.

Barnehagepersonalet ser seg selv som en viktig og aktiv part inn i samarbeidet. Barnehagepersonalets innarbeidete normer, og holdninger er en viktig faktor som påvirker samarbeidet. Barneverntjenesten ses på som ansvarlig for at samarbeidet oppleves som vanskelig, nettopp fordi de barnevernansatte ikke er villige til å ta barnehagens kompetanse på alvor. De barnehageansatte opplever ofte at de får lite anerkjennelse fra barneverntjenesten. På den annen side stiller informantene seg tvilende til barneverntjenestens kompetanse og evne til å gjøre det som er best for barnet. Informantene uttrykker et savn etter at tjenestene skal kunne jobbe mot felles mål og i fellesskap finne den løsningen som er til beste for barnet. Men revirtenkningen tar oppmerksomheten bort fra et helhetlig perspektiv på arbeidet rundt barn og foreldre (Axelsson og Axelsson, 2009), og vanskeliggjør det tverretatlige samarbeidet. Resultatet blir at ansvaret for barnet deles, og at partene jobber på hvert sitt område (Fuglseth og Ekker 1998). Informantene setter selv ord på at de opplever at barnehage og barneverntjeneste jobber på hver sin tue.

"Vi gjør hverandre gode"

De barnehageansatte uttrykker samtidig trygghet for at deres kompetanse har stor verdi i samarbeidet med barneverntjenesten, Noen forteller at de opplever stor grad av likeverdighet og gjensidighet i det tverretatlige samarbeidet. De opplever samarbeidet som fruktbart, både i forhold til å få løst oppgaver og ikke minst i forhold til at barnehage og barneverntjeneste kan utvide sin kunnskapsbase gjennom integrering av hverandres fagkunnskap og ferdigheter. Kunnskap om hverandres kompetanse letter forståelsen og anerkjennelsen av at ulikheter mellom tjenestene er en forutsetning for et dynamisk samarbeid (Willumsen, 2008).

Til tross for lite samsvar mellom egne forventninger til barnehagen som tiltak og opplevde forventninger til tiltaket fra barneverntjenestens side, uttrykker barnehagepersonalet at de ofte opplever at det er samsvar mellom forventninger til og opplevelse av samarbeid. De uttrykker tillit til at barneverntjenesten ønsker det beste for barnet og innehar dessuten stor grad av selvrefleksjon, noe som er viktig i utvikling av egen virkelighetsforståelse.

4.4 Grunnlag for kvalitativt godt samarbeid mellom barnehage og barneverntjeneste

Hva kjennetegner organisasjoner knyttet til ulike mønster og hva skaper grunnlag for samarbeidsmønster som er ønsket? Med utgangspunkt i teknisk eller institusjonelt perspektiv er grunnlaget for utvikling av samarbeidskompetanse lite, da det ser ut til å være lite refleksjon

om egen rolle i samarbeidet, noe som fører til lite bevissthet om å ta sin del av ansvaret for å skape samarbeid.

Samarbeidskompetanse bidrar til å skape en kultur som fremmer samarbeid (Glavin og Erdal, 2007). Med kompetanse på samarbeid utvikler aktørene evne til problemløsning gjennom en fleksibel holdning og vilje til å finne løsninger. Åpenhet, selvkritikk, initiativtaking, anerkjennelse og respekt preger kulturer som fremmer samarbeid. I min undersøkelse er det sammenheng mellom informanters bevissthet om og kritisk blikk på egen virkelighetsoppfatning, respekt og forståelse for barneverntjenestens bidrag og opplevelse av samarbeid som fruktbart. Dette er vesentlige forutsetninger for å skape faglig utvikling og sikre kvalitativt godt tverrfaglig samarbeid (Willumsen, 2009). Hos barnehageansatte som uttrykker vilje til, og forventning om gjensidig felles ansvar, vurderes samarbeidet oftere som kvalitativt godt, enn hos de som gir uttrykk for at barneverntjenesten er den ansvarlige part.

Engasjement for og kompetanse på omsorgssvikt har en vesentlig verdi i et samarbeid mellom barnehage og barnevern, og i daglig arbeid med utsatte barn og deres familier. Det bidrar til tydelighet i forhold til hva barnehagen kan bidra med og hva de forventer fra barnevernets side. Videre bidrar det til at barnehagen kan være den utviklingsstøtten og beskyttelsesfaktoren som den bør være for utsatte barn, uavhengig av kvaliteten på barnevernets oppfølging av barnehagen som tiltak. Dessuten danner det et grunnlag for et godt kvalitativt tilbud og bidrar til sosial utjevning, tidlig innsats og læring for livet.

5 Barnehagen som tiltak – sett fra en styrers perspektiv

Heidi Reese

I dette kapitlet deles noen tanker om hvilket ansvar en styrer i barnehagen har for å gjøre barnehagen til et godt sted å være for barn som har det vanskelig. Det fokuseres spesielt på styrerens rolle og ansvar ved bekymringer for barnets omsorgssituasjon.

5.1 Forståelsen av barnet

Barn som opplever omsorgssvikt sørger. Sorgen barnet opplever ved omsorgssvikten kan ofte bli glemt fordi den kommer til uttrykk ved en atferd hos barnet som gjerne oppfattes som vanskelig av mange barnehageansatte. Styrers rolle er å definere at ingen barn i vår barnehage **er** vanskelig – men noen av våre barn **har** det vanskelig!

Når de voksne vil ha kontakt, vise omsorg og bistå barnet, vil mange omsorgsviktede barn avvise kontakten. Barnet vil selv ønske å ha kontroll i relasjonen med barn og voksne i barnehagen, og vil også selv bestemme hvordan og hva kontakten skal innebære. Barnet kan vise følelser som voksne kan oppleve som utfordrende. Barnet både avviser den voksne, og vil gjerne være sammen med den voksne, ofte på en gang. Å være tett med et barn som konstant avviser og er ambivalent er utfordrende for pedagogen. Det er ofte slik at barnet både "vil" og "ikke vil" gjennom hele dagen i barnehagen. Denne formen for kontakt kan barnet etablere også i relasjonen til andre barn, og et eksempel kan være som i følgende dialog: *"Skal vi leke sammen, Anne?" "Ja, svarer Anne". "Du er dum, jeg vil ikke leke med deg. Du er stygg"*. Slike situasjoner flere ganger daglig bidrar til at det omsorgsviktede barnet ikke får gode erfaringer fra lek og godt vennskap med de andre barna. Kommer barnet i lek, er det ofte stereotyp lek hvor de andre barna blir satt i roller. Et fantasifullt, energisk og trygt barn vil i rolleleken ønske å utvikle den. Da oppstår det konflikter fordi evnen til fantasi og lek kan være kraftig redusert hos det utsatte barnet. Dette barnet kan ha nok med å kontrollere sin egen angst, traumer og sorg. Barn som utfordrer omgivelsene sine blir fort og raskt observert av mange voksne i barnehagen. De blir sett og kommentert, og er de utfordrende nok, vil mange av de ansatte bli nødt til å forholde seg til barnet i en eller annen situasjon, spesielt i uteleken da mange barn og ansatte er ute samtidig.

5.2 Styrerens rolle

Hva er så styrers rolle i møte med den ansatte og dette barnet? Først er det viktig å være en deltakende og observerende styrer. Lytte til hvordan barnet omtales, om det er hjertevarme

i omtalen eller om det er mer uttalt at barnet er vanskelig. Å skape en kultur hvor hjertevarmen til personalet får plass hos slike barn, er en forutsetning for at disse barna kan finne trygge voksne som viser at de vil barnet vel. Barnehagen kan ofte, for disse barna, være en stor kontrast til de opplevelser de har i hjemmemiljøet. Måten barnet blir møtt på, og måten barnet ser andre barn bli møtt på, har en enorm betydning for hvordan dette barnet opplever hverdagen sin i barnehagen. Personalet i barnehagen skal vise respekt og likeverdighet i omgang med alle barn. De må være bevisst sitt språk og handling og være klar over at et hvert barn verner om sin integritet. Utsatte barn beskytter seg mest mot verden. Noen gjør seg utilgjengelig i kontakten. Holder for ørene og roper: "Vil ikke høre på deg!" Da er det viktig at de voksne er i stand til å si: "Men, **jeg vil høre på deg!**"

Styrers krav til de ansatte må være at alle barn skal bli møtt på sine premisser. Kunnskap, innsikt, interesse og engasjement i enkeltbarnet er en forutsetning for at en barnehage skal kunne bli en viktig faktor i barnets liv. Jeg har sett mange ganger at barn som har det vanskelig faller til ro når den voksne tar ansvaret i relasjonen, og viser sin innsikt, oppriktig interesse og omsorg for at barnet skal ha det godt. En styrers oppgave er å bistå, veilede og finne ut om den voksnes evne og vilje til å påta seg det fulle ansvaret for kvaliteten i relasjonen, er til stede. En "halvhjertelig" voksen som arbeider i barnehagen, er i utgangspunktet svært alvorlig. For et barn i omsorgssvikt er det en katastrofe, med tanke på hva dette barnet allerede har av livserfaring når det gjelder tillit til voksne. Styrer må påse at barnet blir møtt på sine premisser, at den voksne avstemmer sin egen atferd deretter, tar på seg lederskapet og er autentisk i kontakten med barnet, og ikke minst at den voksne er villig til å påta seg ansvaret for kvaliteten i samspillet – især når det går galt. Styrer må forsikre seg om at den voksne kan ta imot og dra nytte av de utfordringene barnet stiller dem ovenfor. Kulturen i barnehagen må være slik at barns reaksjoner og uttrykk alltid forstås som meningsfulle. Først da kan barnehagen begynne å se hva barnet faktisk trenger og om dette er en situasjon som tilsier melding til eller økt kontakt med barneverntjenesten og eventuelt oppmelding for annen utredning.

Styrer må være med i prosessen fra den dagen en ansatt blir bekymret for et barn. Styrer må gå inn for å finne ut hvordan barnet har det med de voksne i barnehagen, og hvordan barnet har det med venner og andre barn. Styrer må se etter hvilke observasjoner som er gjort i samspillet mellom foreldrene og barnet, få kartlagt hvordan barnets reaksjonsmønster blir møtt av foreldre og barnehage, og avgjøre hvilke tiltak eller ordninger som passer best for barnet. Styrerens oppgave må helt fra starten, delta i foreldresamarbeidet, være tilstede på ansvarsgruppemøter og være den som melder en bekymring til barneverntjenesten,

5.3 Foreldresamarbeid

Ansatte som arbeider nærmest barnet, som barnet kan falle til ro med i barnehagen, må *aldri* være den som konfronterer foreldre med en bekymringsmelding til barnevernet. Barnet vil kunne komme til å oppleve å komme i en klemme, som gjør at barnet ikke tør å satse på sine voksne i barnehagen. Dette må være styrers rolle. Barnet kan i noen tilfeller oppleve at foreldrene blir sinte, oppfører seg anstrengt og ikke særlig vennlig i barnehagen. I slike tilfeller er det av avgjørende betydning at det er styreren som oppfattes som den vanskeligste; "ulven" som foreldrene kan være mest sint på. Derfor må styreren være i dialog med personalet tidlig i bekymringsfasen og gå samme veien som de som fikk de første bekymringstankene.

Foreldresamarbeidet i slike saker er alltid krevende. Vår erfaring er at det er vanskelig å hjelpe et barn mer enn vi får til å samarbeide med foreldrene. Det betyr at når foreldrene ikke vil se de problemene barnet har, er det begrenset hvor mye barnehagen kan få til å hjelpe barnet. Dårlig samarbeid eller mangel på samarbeid kan medføre at barnet ikke får den hjelpa det trenger. Vi ser at når uenigheter om barnets utvikling eller livssituasjon oppstår mellom foreldrene og barnehagen, vil barnet komme i en situasjon hvor lojaliteten til foreldrene og lojaliteten til barnehagen hemmer utviklingen. Når foreldrene ikke følger opp de områdene barnet trenger hjelp med, sanksjonerer eller ikke handler, vil barnehagens muligheter for å hjelpe barnet bli redusert. Barnehagen skal ikke kompensere for foreldrenes manglende omsorg for barnet. Barnehagen skal være en god nummer to i barnets liv – et godt supplement til hjemmet. Det er derfor svært viktig at dialogen med foreldrene er på plass så snart som overhodet mulig. Det innebærer at styrer må ta del i foreldresamtalene umiddelbart etter at en bekymring for barnet har satt seg hos personalet.

Foreldresamarbeidet starter alltid med å fortelle hvordan barnet har det i barnehagen, og hvilke observasjoner som er gjort, såfremt det ikke er snakk om mistanke om vold eller seksuelle overgrep. Man må formidle til foreldrene hvordan det handles overfor barnet. Å beskrive overfor foreldrene et barn som har det vanskelig, uten å formidle hvordan vi handler overfor barnets uttrykk, vil bidra til raskt nederlagsfølelse og mye forsvar hos foreldrene. Barnehagen må ta ansvar for sin del av barnets opplevelser og utvikling. I denne fasen er det styrers oppgave å være den som bruker mest tid på foreldrene i form av samtaler og oppfølging. Styrer kan dele problemstillinger og være den som foreldrene forholder seg til på de områder i livet som foreldrene synes de sliter. Den daglige kontakten ved levering og henting er det barnets kontaktperson i barnehagen som tar seg av. Kontaktpersonen forteller hvordan dagen har gått, og holder kontakten med foreldrene på linje med de andre foreldrene.

I foreldresamarbeidet er det viktig at styreren er i stand til å se, høre og dele foreldrenes smerte. Det er ingen enkel jobb, men så viktig at foreldrene på noen punkter opplever at de

har en person de kan snakke med om det som er tungt. Det er viktig at foreldrene får gi uttrykk for hva de ser hos barnet, og at de blir møtt med anerkjennelse på det de ser og er opptatt av. Det betyr ikke nødvendigvis at vi er enige, men foreldrene må få en berettiget plass i denne dialogen.

Når melding er skrevet, og foreldrene skal bli orientert om denne, er det stort sett to måter å gjøre det på. Den ene er å skrive bekymringsmeldingen under samtalen, sammen med foreldrene. Det gjøres der foreldrene og barnehagen er enige om at familien trenger bistand fra barnevernet for å komme videre. Begge parter skriver under, og er enige om at dette er en god løsning. For å komme dit, kreves alltid flere møter. Hvis barnets kontaktperson er til stede på møtene skal møte handle om barnet. Relevante ting vil da være, hva som skjer i barnehagen og hvordan det går hjemme med barnet osv. Noen møter er imidlertid satt av til foreldrene hvor de kan snakke om sine problemer, som for eksempel jobb, utdanning, økonomi og bolig. Eller de uttrykker problemer med å få barnet til å sove, spise eller samhandle. Når samtalen dreier seg om foreldrenes situasjon er det viktig at styreren har kjennskap til hvor foreldrene kan henvende seg med sine problemer. Å snakke om eksistensielle problemer i en familie betyr ikke at barnehagen kan hjelpe. Men styreren kan lytte, se og gi av sin erfaring og kunnskap om hvor hjelpen eventuelt kan finnes. Slike samtaler bygger gjerne en bro mellom foreldrene og barnehagen. Det oppstår gjensidig kontakt og forståelse for hvordan familien har det. Når kontakten med foreldrene er etablert viser de barnehagen tillit ved å åpne seg om sine problemer. Denne kontakten gir også mer informasjon om barnets liv i hjemmet og i familien. Informasjonen kan i noen tilfelle bidra til at en bekymringsmelding til barnevernet må skrives.

Den andre måten å melde en bekymringsmelding til barnevernet på, er å melde uten at foreldrene skriver under, er enige. Responsen og kontakten mellom barnehagen og foreldrene er negativ. Foreldrene ser ikke det barnehagen ser, og de er dypt uenige i at familien trenger hjelp eller ytterligere hjelp. De ønsker ingen innblanding og det kan til tider være amper stemning mellom barnehagen og foreldrene. I slike tilfeller som dessverre oppstår, blir styrerens rolle svært viktig. Her må personalet skjermes fra de største konfliktene slik at barnet ikke kommer i klemme. Bekymringsmelding blir skrevet og formidlet til foreldrene enten de liker det eller ikke. Slike bekymringsmeldinger skriver vanligvis bare styreren under på.

Hvis konflikten mellom foreldrene og barnehagen blir tydelig og åpenbar, da trengs det vanligvis hjelp fra barnevernet for å få til et samarbeid. Når slike konflikter blir en realitet, er det ikke uvanlig å registrere en endring i barnets uttrykk og atferd. Barnet "stenger" ofte ut andre rundt seg, virker molefonken, trøtt og kan ha somatiske plager som magevondt og liten matlyst. Barnet kan sove dårlig og virke generelt uopplagt i barnehagen, barnet er i klemme, både hjemme og i barnehagen. Foreldrene er sinte på barnehagen, mens barnet

muligens har opplevd barnehagen sin som et "friområde" tidligere. Gjerne et sted hvor det ikke var konflikter, men gode voksne som så barnet og tok vare på det. Det er viktig å understreke at *det aldri må være kontakten til foreldrene som hindrer melding til barnevernet.*

5.4 Ledelse og samarbeid internt

Uansett konflikt, uenighet eller et godt samarbeid med foreldrene, er styreren den personen som må ta lederskapet og stå i konfliktfylte situasjoner med foreldrene. For barnets kontaktperson er det smertefullt og enormt krevende å møte dette barnet daglig. Det er vanskelig å se at det mangler mye av det livsinnholdet som de fleste andre barn har i dag. Det er vondt og krevende å se et lite barn som lider. Personalet fortjener en leder som avlaster og tar lederskapet der det er mulig. Da vil denne situasjonen kunne gi en faglig og personlig dimensjon som gir mening for kontaktpersonen til barnet.

En styrers oppgave er å sette seg godt inn i lovverket som gjelder i en barnevernssak og formidle denne kunnskapen til personalet. Man kan tenke høyt rundt de vurderingene som barnevernet gjør, og prøve etter beste evne å formidle den grunnleggende forståelsen av egen rolle som barnehage i en barnevernssak, og prøve å forstå hvorfor barnevernet bruker tid på undersøkelse og tiltak. Samtidig må styreren kreve å bli orientert om hvilke tiltak som barnehagen skal bidra i, og hvilke tidsperspektiv barnevernet jobber etter. Det er viktig med begrepsavklaringer i samarbeid med barnevernet, å få innsikt i de andres roller rundt barnet. Dette gjelder både i forhold til foreldrene, barnevernet og barnehagen. Taushetsplikten kan noen ganger oppleves som et hinder for dette samarbeidet, og da krever det at barnevernet gir barnehagen informasjon om at taushetsplikten hindrer et nært samarbeid. Å gi gjensidig informasjon er også en måte å samarbeide på.

Barnehagen trenger tidsperspektiv på når barnevernet skal evaluere sitt arbeid. Det bidrar til større ro og bedre fokus på barnet i barnehagen, og mindre fokus på hva barnevernet gjør eller ikke gjør. Styrer må her være tydelig; ha kontakten inn til barnevernet og stille de krav som er nødvendig overfor saksbehandler slik at personalet får det riktige fokuset på sitt viktige arbeid videre.

Styrerens oppgave er å skape et internt arbeidsmiljø på barnehagen som innebærer at alle har tro på egen faglighet. Det innebærer at alle ansatte har kunnskap om hvordan styrer og kontaktperson i en barnevernssak arbeider. Dette betyr ikke at hele barnehagen skal ha kunnskap om enkeltsakene, men kunnskap om hvordan det arbeides med barnevernsproblematikk helt konkret. Alle må vite hvem som har ansvaret i en barnevernssak. Styreren må, i samarbeid med medarbeiderne skape et miljø hvor bekymringstanker rundt enkeltbarn har en plass. Alle ansatte må ha tilhørighet i en refleksjonsgruppe hvor de sammen kan tenke høyt, reflektere og lytte for å få faglig trygghet og tyngde nok til å gå videre med en be-

kymring. Det skal være åpenhet på bekymringer knyttet til et barn og ingen ansatt skal være alene i en slik situasjon. Kulturen må bygges på de mange prosessene som ansatte tidligere har vært igjennom, samtidig som kulturen utvikles videre på det som oppleves "her og nå". Styreren må bidra til holdninger mellom kollegaer som bærer preg av nærhet, toleranse og ydmykhet for hverandres forutsetninger.

I en barnehage vil det alltid være et team rundt et utsatt barn hvor forutsetningene for å forstå, tolke og oppleve det som skjer, blir ulikt. Noen vil ha stor erfaring og kompetanse, mens en annen vil være ufaglært, ukjent og oppleve utrygghet i en slik sak. Å gi hverandre en mulighet til å forstå og erfare sammen, bidrar til et større engasjement og toleranse for reaksjoner hos barnet, foreldrene og personalet. Styreren må i slike team hvor erfaringene og kompetansen er ulik, gå inn og ha felles møter med teamet, hvor det orienteres om barnevernets arbeid, barnehagens arbeid og ikke minst en gjennomgang på hvordan hver enkelt i teamet opplever situasjonen. Samtidig må det reflekteres over hva som skal til for at hver enkelt ansatt opplever en ro og en konsentrasjon som holder fokus på barna. Uro og utrygghet hos ansatte smitter fort over til utsatte barn, og barnegruppa generelt.

Personalet trenger en tydelig leder som bygger på faglig innsikt, trygghet og kompetanse. Dette vil ikke styreren makte alene. Kompetanse og personlige forutsetninger som hver enkelt ansatt har, er av største betydning når det skal vedlikeholdes en arbeidskultur som er faglig sterk og motiverende for alle ansatte. I denne kulturen kreves det også en grunnleggende forståelse for hvor viktig det er å respektere de beslutninger som tas. Beslutninger som ikke nødvendigvis er slik barnehagen ønsker at barnevernet skal handle. Å holde ut over tid å se barnevernet handle og beslutte eller lar være å beslutte, kan virke utmattende på de som er nærmest barnet i barnehagen. Dette må styreren vite, og bør følge nøye med i hvordan personalet har det i påvente av beslutninger eller når beslutninger tas. Et godt arbeidsmiljø og en god arbeidskultur er en forutsetning for at utsatte barn blir møtt på sine premisser. Styreren må være en god personalleder som ser hver ansatt og som ikke setter bort dette arbeidet til andre på barnehagen. Mangler styreren kunnskap og kompetanse i barnevernsspørsmål, må det være en forutsetning at styreren tilegner seg den nødvendige kompetansen, slik at de utsatte barna sikres et godt nok personale og et godt nok tilbud i barnehagen. Disse barna trenger en trygg hverdag med kloke voksne i barnehagen.

6 Samarbeidsmodell til barnets beste i Verdal kommune

Elisabeth Walsøe Lehn

Dette kapitlet er basert på intervju med barnehagestyrer Ellen Vinne og Siv Mette Lindsetmo som er ansatt i barneverntjenesten i Levanger kommune. De har begge vært aktive i kommunens arbeid med tidlig innsats.

6.1 Samarbeidsmodellens bakgrunn og mål

Det hele startet i 2006 på grunn av stor frustrasjon blant styrerne i kommunens barnehager. De opplevde at det ble flere og flere vanskelige saker, der barnets omsorgssituasjon og utvikling var en bekymring. Barnehagene hadde en del barn med behov for spesiell oppfølging som det ikke var ressurser til å gi, hverken når det gjaldt ekstra oppfølging fra barnehagens side eller tiltak fra hjelpeapparatet. Barna falt utenfor ulike former for tilbud og tiltak på grunn av at de ikke hadde en diagnose. Barnas vansker og behov var vanskelig å beskrive, fordi barna ikke kunne plasseres inn i sammenhenger der det hadde vært naturlig å registrere dem. På grunn av det diffuse utgangspunktet, var det også vanskelig å finne et godt navn på denne gruppen av barn, men betegnelsen "gråsonerbarn" ble deretter brukt som et dekkende begrep.

Samarbeidet mellom barnehagene og barneverntjenesten fungerte dårlig og det var lite eller ingen definerte rammer for samarbeid. Styrerne i barnehagene opplevde en enveis kommunikasjon med barnverntjenesten. De ble i ulike tilfeller berammet av opplysningsplikten fordi barneverntjenesten hadde behov for opplysninger og informasjon om et barn som hadde plass i barnehagen, men at de fikk lite hjelp og støtte tilbake. De fleste styrerne var usikker på sin rolle i det tverrfaglige samarbeidet, og det var trolig årsaken til at mange av barnehagene vegret seg for å sende bekymringsmeldinger til barneverntjenesten.

I møte mellom kommunale og private barnehager og PPT ble det 31. august 2006 utformet forslag til mandat for en arbeidsgruppe. Arbeidsgruppen utformet en forebyggingsplan med tittel: *Tverrfaglig forebyggende satsning på barn - fra før fødsel til skolealder. Plan 2007-2011* (Verdal kommune 2007). Politikerne bevilget deretter penger til gjennomføring av planen. Bakgrunn for bevilgningen var blant annet at; kommunen tidligere hadde brukte lite penger på forebyggende arbeid sammenlignet med nabokommunene, politikerne ønsket å legge vekt på viktigheten av forebyggende arbeid i forhold til de minste barna og familier i risiko. Verdal kommune brukte mye penger og ressurser inn i skolen, andelen spesialundervisning av totale årstimer i skolen hadde økt betraktelig i perioden fra 1992 og fram til 2006,

og faren for ytterligere økning var høyst sannsynlig dersom det ikke ble satt inn tiltak for å stanse utviklingen. Stortingsmelding nr. 16 (2006/2007) som fokuserer på tidlig innsats for livslang læring, ble også brukt i argumentasjonen for økt satsning.

Målene for planen ble formulert i "Plan for tverrfaglig forebyggende satsning på barn- fra før fødsel til skolealder". Plan 2007-2011 (Verdal kommune 2007) inneholder disse overordnede målene:

- God koordinering av og økte ressurser til tverrfaglig forebyggende satsning på barn fra før fødsel og fram til skolealder.
- Gjennom tidlig satsning sikre at så mange barn som mulig har et godt utgangspunkt for optimal utvikling, læring og livskvalitet.
- Gi barna et best mulig utgangspunkt når de starter i 1. trinn på skolen.

Målene skulle nås ved tverrfaglig og kontinuerlig forebyggende satsning på små barn, og det inkluderte barn fra før fødsel og til skolealder gjennom følgende punkter:

- Å sikre at taushetsplikten ikke blir en hindring for helhetlige løsninger.
- Tidlig satsning ved hjelp av jordmødre og helsestasjoner.
- Å sikre at barnehagene, som er viktige arenaer med en stor kontaktflate mot foreldre og lav terskel for kontakt, nyttes best mulig til forebyggende arbeid.
- Langsiktig satsning på forebygging.
- Å fjerne den "vonde sirkelen" der vi reproducerer problemer.

Planen åpnet for kompetansebygging over tid, slik at forventede resultater av denne satsningen ikke var forventet på dagen.

Det ble skissert mange tiltak for å nå målene, både hos helsesøstertjenesten, barnehagene og barneverntjenesten. På barnehagesiden ble det økt ressurs til bemanning i barnehagene der de hadde mange gråsonerbarn, og kompetanseheving hos ansatte for å kunne avdekke og arbeide med "gråsonebarna" i form av utdanning ved Høgskolen i Sør-Trøndelag (HIST). Det skulle også prøves ut annen fagkompetanse i barnehagen, og barnevernspedagoger ble satt inn. Det ble også dannet fire nettverks/teambyggingsgrupper mellom barnehagene med følgende temaer:

- Atferdsvansker
- Omsorgssvikt
- Minoritetsspråklige barn
- Språk

6.2 Tiltak for barns beste i Verdal

En rekke tiltak ble satt i system og gjennomført med bakgrunn i planen som var lagt for det forebyggende arbeidet.

Nettverksarbeid mellom barnehagene

Nettverksgruppene ble satt sammen av ansatte fra seks til sju barnehager, og har i løpet av perioden blitt skiftet ut. Nettverksgruppene kom med innspill til videre arbeid innenfor forebyggingsplanen og forslag til tema på kurs som alle ansatte deltok på. I nettverket med fokus på omsorgssvikt ble resultatet en økt kompetanse på lovverk tilknyttet arbeidet med barn som bekymret. Barnehagene fikk med hjelp av kommunen og kommuneadvokaten, nedfelt nye retningslinjer for blant annet samtykke, informasjon/opplysning om forhold som ikke ble definert i barnevernloven, f.eks. om hvem skulle barnehagen søke hjelp til dersom en mor truet med hevn på en ansatt, eller om en far kom og ville hente barnet selv om han hadde et vedtak om at han ikke hadde anledning til å hente. Det ble en merkbar forskjell på ansattes trygghet når de ulike sakene skulle ivaretas. Tydelige retningslinjer og god innsikt i lovverket gav trygge ansatte som ikke vegret seg for å arbeide med saker. Ansatte ble også tryggere i situasjoner som handlet om taushetsplikten, rettigheter til barn og foreldre, og i sitt arbeid med dokumentasjon underveis i vanskelige saker. Behovet for et tettere samarbeid med barneverntjenesten kom tydelig fram i dette nettverket.

Kurs for barnehageansatte

Alle barnehageansatte i Verdal kommune ble kurset og innholdet i kursene ble litt ulikt definert av de ulike gruppene i barnehagene. Verdal kommune valgte å starte med de 180 assistentene i barnehagene som fikk de første kursene med tittel: *Barnets beste – ditt ansvar!* Assistenten er en viktig menneskelig ressurs i en barnehage, og det er de som er mest sammen med barna og som møter foreldrene daglig. Assistentene ble derfor anerkjent og fikk tilbakemeldinger på at de var en ressurs i barnehagen og som ved økt kompetanse kunne bidra til å avdekke bekymring og hjelpe barn. De fikk innsikt i hva de skulle se etter av tegn og signaler, og fikk opplæring i hva en bekymringsmelding var. De fikk også vite mer om når opplysningsplikten inntreffer og hvordan systemet fungerte innad hos barneverntjenesten. Det ble brukt bøker, film og de fikk arbeide i grupper med case og refleksjon. I løpet av kursperioden ble synlig at mange assistenter hadde evnen til å se og avdekke bekymring for barn, men at de stoppet seg selv av usikkerhet på veien videre. Rollespill og refleksjonsgrupper bidro til å øke tryggheten til mange assistenter i løpet av disse kursene.

De pedagogiske lederne fikk også kurstilbud og mange problemstillinger var i utgangspunktet likt som hos assistentene. Behovet for å styrke ansatte til å gå i dialog med foreldre i hverdagen viste seg å være stor. Enkelte ansatte synes det var vanskelig å ta opp enkle prak-

tiske ting som at regnbuxsa er for kort. Veien blir da lang for å kunne stå i situasjoner med foreldre som ikke fyller omsorgsrollen sin til det beste for barnet. Evnen til å stole på egen kompetanse og tørre å gå inn i de "vanskelige og krevende" situasjonene som kunne oppstå i arbeidet med barn i risiko, kom fram som sentrale utfordringer. Det kom også fram at noen hadde flere bekymrings saker enn andre, og at den mest trolige årsaken til det var at ansatte i disse barnehagene hadde et tett samarbeid med barneverntjenesten. Samarbeidet mellom ansatte i barnehagene og barneverntjenesten ble sentralt i det videre arbeidet.

Barnehagens arbeidsperm

I løpet av perioden ble det laget en perm med tittelen; "Barn som vekker bekymring – barnevern i barnehagen", som inneholdt alt av dokumenter, skjema og aktuelt lovverk som trengs som barnehageansatt i prosessen fra en dårlig magefølelse oppstår og fram til en eventuelt må sende bekymringsmelding. Permen ble utformet av barnevernspedagog Anne Lise Rostad, som arbeidet i barnehagen under perioden da forebyggingsplanen ble satt ut i praksis. Hun observerte at ansatte trengte mot til å se og handle, men også verktøy for å kunne arbeide systematisk når de ble bekymret for et barn. Det var også mange dilemma som oppstod og som ansatte ikke hadde god nok oversikt over i forhold til lovverket.

Permen inneholder 2 deler. Del 1 inneholder informasjon om bl.a. hva "god nok" omsorg er og hva omsorgssvikt er. Samt refleksjon over de viktigste foreldrefungeringene. I del 1 er det også beskrevet rutiner og prosedyrer for hva ansatte skal gjøre når bekymringen blir alvorlig. Her presenteres ulike dilemma i forhold til f.eks. rusede foreldre, foreldreansvar, rettsaker, barn med og uten tiltak fra barneverntjenesten. I del 2 er det informasjon om barneverntjenesten i Verdal. Her kan ansatte lese og øke sin kunnskap om saksgangen i en barnevernssak og de ulike samarbeidspartnerne. Aktuelt lovverk ligger også der, samt ulike observasjonsmetoder og kartleggingsverktøy.

Forsterket barnehage

Det er også opprettet et tilbud med forsterkede barnehager i Verdal. I to av de kommunale barnehagene er personell, kompetanse, lokaler, utstyr og uteområdet tilpasset barn med spesielle behov/nedsatt funksjonsevne. I den ene barnehagen er det et rom som er innredet som et lunt og trivelig barnerom. Rommet har seng med mulighet for overnatting. Dersom bekymringen for et barn er så alvorlig at barneverntjenesten definerer det som en akuttsak, skal ikke barnet hjem til den omsorgssituasjonen som kan være skadelig for barnet. Det er som regel et godkjent beredskapshjem som tar i mot barnet. I Verdal har de laget dette rommet slik at overgangen ikke skal bli så stor for barnet. De har også retningslinjer som påpeker at så langt det er mulig, skal en ansatt som arbeider i barnehagen til barnet, kunne bli med, for å gi barnet støtte og omsorg i denne prosessen.

6.3 Arbeid i barneverntjenesten

Innad i barneverntjenesten ble det også avdekket behov for kursing og tettere samarbeid. Det ble klart for ansatte at det kun var noen, som hadde et økt fokus på tett samarbeid med barnehagene, og at tjenesten var lite synlig for samarbeidspartnerne. Behovet for en felles plattform ble synlig for barneverntjenesten i Verdal kommune. En felles plattform var nødvendig for å hindre at det bare var noen få ansatte som holdt økt fokus på samarbeidet med barnehagene. Erfaringene med et tett samarbeid var så gode, og ansatte var overbevisste om at det fremmet fokuset på barnets beste.

Nye rutiner innad i tjenesten sørget for at nyansatte raskt ble ivaretatt, ved at de fikk en kontaktperson i personalgruppen. Kontaktpersonen skulle innføre den nyansatte både i rutiner og arbeidsmåter, samt styrke den nyansatte til å bedre håndtere vanskelige saker. De erfarne ansatte arbeidet med å videreføre sine erfaringer og kompetanse i forhold til det gode samarbeidet til ansatte i barnehagene. Fagteamene ble flyttet ut i barnehagene framfor å gjennomføre møtene på kontoret til barneverntjenesten. På denne måten fikk ansatte i barneverntjenesten hilst på ansatte i barnehagene, og de etablerte relasjoner til flere enn den som var kontaktperson for barnet i den aktuelle saken. Barneverntjenestens ansatte merket tydelig at det var flere fra barnehagene som tok kontakt i denne perioden. Ansatte i barnehagene meldte også om at deres faglige og personlige kompetanse ble styrket gjennom refleksjon og diskusjon rundt saker og problemstillinger. Tryggheten gjorde dem bedre rustet til å ta fatt på nye saker, og de følte at deres kompetanse var viktig og betydningsfull i samarbeidet. I 2011 ble barneverntjenesten omorganisert i forvaltnings- og tiltaksenhet. Det ble også opprettet en veilederstilling, som blant annet skulle bidra til å trygge nye og uerfarne saksbehandlere.

6.4 Barnehagen som hjelpetiltak

Det er nå satt fokus på hvilket ansvar barnehagen og barneverntjenesten har, når barnehagen blir et av hjelpetiltakene som barneverntjenesten velger å sette i gang. Barnehagen og barnverntjenesten har også arbeidet for at taushetsplikten skal arbeide for barnets beste og ikke mot barnet. Barneverntjenesten i Verdal oppnår nesten alltid samtykke fra foreldre, samtykke åpner for et samarbeid med barnehagen. Barnehagen blir i veldig mange saker brukt som et hjelpetiltak i Norge, og i Verdal er de bevisste på at barnehagens ansatte ikke bare må vite at de er et hjelpetiltak, men også få innblikk i hvordan barneverntjenesten tenker om barnet og familiens behov. Barnehagen kan arbeide bedre pedagogisk og målrettet for barnet og foreldresamarbeidet, dersom de er innlemmet i et samarbeid rundt barnet. I arbeidspermen til barnehagene er det skissert ulike punkter, som ligger til grunn for tett samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten:

- Barnehagen og barneverntjenesten skal utveksle informasjon dersom det skjer noe viktig i familien.
- Barnehagen har meldeplikt også i saker der familiene allerede har tiltak.
- Barnehagen og barneverntjenesten kan i enkelte tilfeller ha faglige drøftinger uten foreldrene tilstede, når samtykke foreligger.
- Barnehagen kan motta veiledning fra barneverntjenesten i forkant av møter med foreldrene eller ved utarbeiding av rapporter.
- Barnehagen skal informere foreldrene i forkant om informasjon som skal gis videre til barnevernet i møter. Når barnehagen skriver rapport til barnevernet skal foreldrene alltid ha kopi av denne. Rapporten skal gjennomgås med foreldrene før barnehagen sender den videre til barneverntjenesten. Foreldrene kan ikke bestemme innholdet i rapportene, men eventuelle uenigheter kan komme fram (Arbeidspermen, Rostad 2007-2011).

6.5 Viktige samarbeid gir ringvirkninger

Det har vært viktig for Verdal å endre negative holdninger, som både samfunnet og media har skapt om barneverntjenesten. Holdningene kan også ligge hos ansatte i barnehagen, fordi de har for liten innsikt i hvordan barneverntjenesten arbeider. Det er i mange tilfeller slik at ansatte i barnehagen kan føre sine holdninger videre til foreldrene. Barneverntjenestens ansatte har gjennomført kurs der de presenterer seg som først og fremst en hjelpetjeneste for barn og familier og påpeker betydningen av at barneverntjenestens samarbeidspartnere har nok kunnskap om lovverk, hvilke prosedyrer det arbeides etter og hva de arbeider for.

Barneverntjenesten i Levanger er i dag mer synlig, og fysisk tilstedeværende for sine samarbeidspartnere. Barnevernspedagogene kommer i barnehagen for å observere barna, og ansvarsgruppemøter/fagteam legges stort sett til barnehagen. *"Målet for ansatte i barneverntjenesten i Levanger er å være på tilbudssiden hele tiden. Vi har erfart at vi må jobbe med dette hele tiden for å trygge barnehageansatte"* (Lindsetmo).

Barnehageansatte vil med et samtykke kunne motta relevant informasjon om ulike andre hjelpetiltak som settes i gang. Dersom barneverntjenesten bruker miljøterapeut, kombinerer miljøterapeutens arbeid slik at han/hun både kan være i barnehagen og i hjemmet. Miljøterapeuten bidrar ofte til en god sammenheng for både barnet, foreldrene, ansvarlig saksbehandlere og ansatte i barnehagen. Barnehagens ansatte og ansatte fra barneverntjenesten samarbeider mer om de ulike tiltakene, og vet hva den andre parten arbeider med, og på denne måten hjelper de barnet bedre. Åpenhet og informasjonen bidrar også til at barnehageansatte og barnevernansatte kan støtte hverandre i saker som er krevende. *"Vi har blitt*

mer tydelig, men det har bare styrket arbeidet opp mot familiene. Tydelighet er et nøkkelord. Vi må være tydelig på en ydmyk og anerkjennende måte både i barnehagen og i barnevernet" (Vinne).

Det er de menneskelige ressursene som er den viktigste komponenten i dette arbeidet. Permen, kursene, fagteam og nettverkene er gode støtteverktøy, men det er evnen til å yte litt ekstra i form av anerkjennelse til sine medarbeidere, tørre å gi i møte med andre faggrupper og være til støtte for hverandre som er utslagsgivende for suksess. Det betyr veldig mye å få tilbakemelding fra sine samarbeidspartnere, det bidrar til økt trygghet for videre samarbeid som igjen skaper gode samarbeidsrelasjoner. *"Det handler i noen tilfeller å strekke seg litt utover definerte rammer. Det er krevende arbeid, men vi har ikke lov til å la det være".*

Tilfredse foreldre

Det har kommet veldig mange tilbakemeldinger fra foreldre i ettertid, som takker for god ivaretagelse på bakgrunn av det tette samarbeidet mellom barnehageansatte og barneverntjenesten. De opplever å bli ivaretatt, selv om det i flere tilfeller er tunge og vanskelige saker for både foreldre, barn og ansatte. Barneverntjenesten i Verdal har tydelige forventninger til at de ansatte i barnehagen kan være til stor støtte og veiledning for foreldre som strever med omsorgen for sine barn. Barnehageansatte møter foreldrene hver dag og kan følge dem tett. I arbeidspermen står det at ansatte i barnehagen skal gi støtte til foreldrene i oppdragsprosessen og være en avlastning i forhold til daglig omsorg. Foreldrene opplever at samarbeidet er til deres barns beste. Dette styrker både ansatte i barnehagene og barneverntjenesten i troen på at det er viktig å arbeide for et nært tverrfaglig samarbeid.

Politikerne berømmes

"Jeg er stolt av å arbeide i en kommune der politikerne bevilger penger fordi de ser viktigheten av den jobben vi gjør, dette fokuset på tidlig innsats vil nok lønne seg på sikt". Mye av suksessen for det gode samarbeidet i Verdal kommune tilskrives at økonomiske midler ble bevilget slik at forebyggingsplanen, *Tverrfaglig forebyggende satsning på barn- fra før fødsel til skolealder. Plan 2007-2011 (Verdal kommune 2007)*, kunne settes ut i praksis. At planen ble forankret i det politiske systemet er helt sentralt. Politikerne har satset på en langsiktig plan for det forebyggende arbeidet. Politikerne har i hele perioden fått informasjon på kommunestyremøter om hvordan arbeidet har forløpt og Verdal kommune ser ut til å ha etablert en holdningsendring. *"Det er noe alle snakker om, det har etablert seg en kultur for denne satsingen i Verdal".*

Mer fokus om temaet i høgskolene

På bakgrunn av samfunnsmessige endringer er det på tide å se på hvilket fokus høgskolene retter mot barn som bekymrer. En barnehage i Verdal kommune bestemte seg for å notere ned de timene de brukte "ekstra" på barn definert som gråsonerbarn, og det ble 250 timer på et halvår. Studenter må derfor styrkes også i utdanningen til å møte problemstillinger som krever mye av dem både kunnskapsmessig gjennom teori og praktisk trening i form av rollespill og refleksjonsgrupper med casearbeid. Problemstillingene bør være relevant for det man vil bli stilt ovenfor med en gang en starter som pedagogisk leder i en barnehage eller som saksbehandler i barneverntjenesten. Dette gjelder både sosionom, barnevernspedagog og barnehagelærerutdanningene.

6.6 Hvorfor har Verdal lyktes?

Det er først og fremst de menneskelige ressursene som er avgjørende i slike utviklingsarbeid. Engasjerte fagfolk som brenner for sitt arbeid med barn bidrar til at man lykkes. Sammen med PPT og barnevernet fikk barnehageansatte satt sammen en arbeidsgruppe som utformet en forebyggingsplan. Planen ble presentert for politikerne i kommunen på en slik måte at de ble overbevist om viktigheten av å satse på forebyggende arbeid. Uten politisk forankring og økonomisk støtte vil dette arbeidet vært umulig.

Deretter er det engasjerte ansatte i både barnehage, barnevern, PPT, helsestasjon og rådgivere i kommunen som har delt kunnskap, holdt kurs, utformet arbeidsverktøy, styrket det tverrfaglige arbeidet, både formelt gjennom nye rutiner og prosedyrer og relasjonelt gjennom møter med mennesker. *"Det å se ansiktet og snakke med den du skal samarbeide med hjelper i arbeidet med å opparbeide trygghet og tillit. Barnehageansatte har behov for tryggheten i arbeidet med barn som bekymrer dem, og vi i barnevernet kan bidra med dette"* (Lindsetmo).

7 Småbarnslosen- et tverrfaglig tilbud

Elin Børve

Småbarnslosen ble etablert som et resultat av satsningen på tidlig innsats på de minste barna, i tråd med føringer i Levanger kommunens oppvekstplan i 2010. I dette kapitlet beskrives denne tverrfaglige samarbeidsmodellen.

7.1 Hva er Småbarnslosen?

I forbindelse med forarbeidet til oppvekstplanen ble det nedsatt en arbeidsgruppe der mandatet var å komme frem til løsninger på hvordan sikre brukere tidlig hjelp. Fokuset var på lavterskel, hvordan man kan oppdage flere små barn i risiko for skjevutvikling, samt hvordan man med oppmerksomhet på de minste barna best styrker flerfaglighet og bred tilnærming tidligst mulig. Etter et tverrfaglig arbeid i prosjektgruppen kom man frem til en modell for tverrfaglig samarbeid som man antok ville oppleves som lett tilgjengelig for foreldre og barnehageansatte som trengte støtte rundt bekymring i enkeltsaker.

På bakgrunn av dette ble Småbarnslosen etablert i 2010 som et tverrfaglig tilbud til foreldre/foresatte med barn i alderen 0-6 år og barnehageansatte i Barne- og familietjenesten, Levanger kommune. Det tverrfaglige teamet består av kommunepsykolog, helsesøster, barnevernspedagog spesialpedagoger. En av spesialpedagogene har koordineringsansvaret. Samtlige fagpersoner i Småbarnslosen arbeider med spe- og småbarn i henholdsvis helsestasjon, barnevernet, PPT og spesialpedagogisk førskoleteam. Disse representerer slik de ulike avdelingene i Barne- og familietjenesten i kommunen. Småbarnslosen har fast møtetid 2 halve dager pr. måned og erfaringene tilsier at en imøtekommer behovene på dette nivået. Småbarnslosen er et lavterskeltilbud der foreldre og barnehageansatte kan ta direkte kontakt med en i det tverrfaglige teamet. I prinsippet skal det være kort tid mellom kontakt opprettes, til det gjøres en avtale om møte i "losen". Ved stor pågang gjøres det derfor alltid en vurdering av teamet, med hensyn til hvilke saker som bør prioriteres først.

7.2 Å være "los" i systemet

Målet er at det tverrfaglige teamet sammen med foreldre/barnehageansatte skal hjelpe til med å sortere og danne seg en oversikt over situasjonen og det som er utgangspunktet for bekymringen. Ved å ta utgangspunkt i barnets behov og bidra til endring gjennom de ressursene som finnes i familien/nettverket, hjelper en til med å komme frem til hva som fungerer godt og hva en ønsker å endre. Erfaringsvis ser vi at å delta i Småbarnslosen kan være en intervensjon i seg selv. I større og mer komplekse saker bidrar det tverrfaglige teamet med å

lose foreldrene videre i hjelpeapparatet. Flere av sakene som er håndtert i Småbarnslosen har endt opp som en barnevernssak med bekymringsmelding til barnevernstjenesten. Barnehageansatte er da de som er ansvarlig for å melde saken til barnevernet.

Problemstillingene som tas opp i Småbarnslosen er ulike. I møter der foreldre og barnehageansatte møter sammen ser vi tendenser til at foreldre og barnehageansatte kan ha ulike oppfatninger av barnets utvikling og behov, selv om de fleste har til hensikt å bidra til å støtte barnet på en god måte, både hjemme og i barnehagen. Reflekterende team som metode er en arbeidsform der en opplever å få en bred forståelse av bekymringen foreldre eller barnehageansatte kan komme med. Gjennom å bruke reflekterende team dannes det en beskrivelse som kan være lik denne fortellingen vi her har valgt å kalle "Sommerfugler og blomster". Dette kan illustrere et møte i Småbarnslosen der barnehageansatte har bedt om å få komme.

7.3 Sommerfugler og blomster

Det er tirsdag og vi har nettopp hilst på de to pedagogene som kommer fra en større barnehage i kommunen til Småbarnslosen. De er spent på å møtt det tverrfaglige teamet. Helse-søster i kommunen har ansvaret for å lede Småbarnslosen i dag. Hun starter med å be pedagogene fortelle kort hva de ønsker skal skje her i dag for at det skal oppleves nyttig for dem å være her. De formidler at de ønsker å få noen tilbakemeldinger på bekymringene de har rundt et barn i barnehagen. Helsesøster tegner et nettverkskart av familien til det lille barnet. Saken skal behandles anonymt og vi velger å kalle gutten for Jan.

Den ene av pedagogene beskriver et barn som er søt, godt likt av de voksne, søker mye voksenkontakt, som gjerne vil sitte på fanget, leie en voksen i hånden og som også vil være i nærheten av de voksne på avdelingen.

Jan har en lekekamerat i barnehagen som han liker å være sammen med, ellers holder han seg mest for seg selv. Når Jan kommer i barnehagen som en av de første rett etter åpningstid koser han seg. Da er det lite barn og god tid til å være sammen med en voksen. Far pleier å uttrykke at Jan har spist før han kom til barnehagen så de har ikke med frokost til han. Når frokostmåltidet starter litt senere, er Jan snar med å fortelle at han er sulten og ikke har fått mat før han dro. De voksne på avdelingen har tatt opp dette med far, de har ved flere anledninger bedt foreldrene om å ta med mat, og samtidig mer uteklær da det som er med i sekken ikke er tilstrekkelig for utelek. Når dette temaet ble tatt opp i foreldresamtale ble begge foreldrene provosert og mente at personalet maste om dette og de går fort i forsvar.

Under samme samtale hadde foreldrene gitt utrykk for at de ikke hadde så mye tid til å ha et barn nå. De synes det var strevsomt. Skøyeraktig hadde mor fortalt om flere episoder der Jan hadde kommet opp etter at han hadde lagt seg. De mente da at han "latet" som om han var

lei seg og søkte kontakt på en måte som provoserte foreldrene. De valgte derfor å sende han tilbake i sengen på en avvisende og hissig måte. Pedagogen stusset på denne uttalelsen, men hadde ikke gått mer inn på det de fortalte.

Pedagogen forteller videre at mor brukte mye tid i barnehagen den første tiden. Hun satt lenge på avdelingen og likte å snakke med de voksne om sine utfordringer i livet. Barnet var hun mindre interessert i. Personalet undret seg litt over dette, men tok heller aldri dette opp med mor. Etter sommeren sluttet mor å komme i barnehagen og Jan ble fulgt av far. Siden dette har mor bare vært i barnehagen ved noen få anledninger.

Pedagogen er bekymret over at barnet aldri viser glede, Jan virker sår og lei seg og søker oppmerksomhet for å bli trøstet.

Begge pedagogene er samstemte i sin fremstilling av barnet. De er oppriktig bekymret for om omsorgen er god nok.

Den andre pedagogen blir etter en stund blank i blikket og sier at hun må få fortelle en ting til. Hun beskriver hvordan barna før jul hadde store forventinger til det som skulle skje på julaften og gavene alle ønsker seg. Mange av barna i barnehagen hadde klare tanker på hva de ønsket seg. Det var alt fra playstation, danseskøyter og akebrett. Når pedagogen hadde lyttet til barnas ønsker, og snudd seg mot Jan og spurt hva han gledet seg til svarte han ikke. Pedagogen prøver å lirke litt, gir noen ideer på hva han kanskje ønsker seg i julegave. Jan rister bestemt på hode, ser trist på den voksne og sier "jeg ønsker meg bare sommerfugler og blomster".

7.4 Reflekterende team

Som arbeidsmetode brukes reflekterende team etter ide fra Tom Andersen. I tillegg tegnes det alltid opp et nettverkskart i starten av møtet. Ved å strukturere møtene på denne måten ser vi at det blir en ryddig prosess der foreldre når disse er tilstede er i fokus for samtalen. Foreldre er barnas viktigste omsorgspersoner, målet er å styrke deres rolle som foreldre og slik er ivaretagelse av disse under prosessen avgjørende.

Tanken bak Reflekterende team som metode er at en prosessleder intervjuer foreldre og/eller barnehageansatte mens teamet lytter til det som blir sagt. Foreldre og barnehageansatte kan være spesifikk på hva de ønsker teamet skal reflektere over.

Etterpå reflekterer teamet sammen om det de har hørt før man deretter igjen går tilbake til fokuspersonene. De velger slik om det er ting teamet har snakket om som virker hjelpsomt for en selv og om det er elementer av det som blir sagt som man ønsker å gå videre med.

Den informasjonen det reflekterende teamet har kommet med kan/ skal føre til bevegelse og endring hos de som har bedt om møte i Småbarnslosen. Uttalelser fra brukere av Småbarnslosen understøtter dette ved sitat som:

"Reflekterende team bygger på det som er sagt, utfyller hverandre på en god måte"

"Alle forsto problemstillingene godt. Gode refleksjoner av teamet, tydelig leder av møtet og tydelige spørsmål"

Å komme sammen med fagpersoner for å drøfte bekymringer og samtidig få bekreftelse på at det man gjør er virksomt kan være med på å styrke foreldre og barnehageansatte i sin rolle som omsorgspersoner. Barnehageansatte kan ha behov for å få bekreftelse på at det arbeidet de gjør er bra.

"Det var godt å få samtale rundt problemet og få bekreftelse på at det vi allerede gjør er bra"

Ofta ser man at barnehageansatte endrer syn og holdning under prosessen og selv finner frem til hvordan de på en god måte kan styrke samarbeidet med foreldre og jobbe støttende overfor barnet i barnehagen.

7.5 Bekymringssaker

Det oppfordres i de fleste tilfellene at foreldre og barnehageansatte deltar sammen når de kommer i Småbarnslosen. Dette blir ikke gjort i saker der det er mistanke om vold og seksuelle overgrep. Dette drøfter det tverrfaglige teamet internt. Det gjøres en vurdering om bekymringen er så konkret og alvorlig at den bør meldes direkte til barneverntjenesten.

Andre bekymringer rundt barnets omsorgssituasjon kan være diffuse for barnehageansatte. Her kan Småbarnslosen være en arena for å sortere og systematisere bekymringene slik at de er mer i stand til å gå videre med det de bærer på. Dette kan gjelde hvordan de skal gjennomføre den vanskelige samtalen, og eventuelt melding til barnevernet. Barnehageansatte uttaler at det å få bekreftelse på mistankene de har, er en lettelse og gjør de i stand til å gjøre en god jobb når de skal forberede en melding til barnevernet. Det gis alltid tilbud om veiledning av hvordan de kan dokumentere deler av bekymringen, samt hvordan de kan gjennomføre den vanskelige samtalen med foreldrene. Selv om teamet støtter personalet i denne prosessen understrekes det alltid at det er de barnehageansatte selv om er ansvarlig for prosessen videre.

At barnevernspedagogen deltar inn i teamet oppleves som en styrke. Å få et ansikt og en stemme har en ufarliggjørende effekt. For mange kan det være første gangen de møter noen fra barneverntjenesten. Gjennom refleksjonsprosessene under møtet kommer barneverns-

pedagogens stemme frem. Her blir det snakket høyt om det som berører en, det en undrer seg over og det som kan bekymre i forhold til omsorgssituasjonen rundt barnet.

Terskelen for å ta kontakt med barnevernet har endret seg i takt med de tilbudene kommunen har valgt å satse på. Et tilgjengelig barnevern på småbarnsfeltet har ført til flere henvendelser og flere meldinger. Kvaliteten på meldingene har også endret seg. Her har kommunepsykologen spilt en viktig rolle ved å gi ulike spissede kompetanseforebyggende opplærings-tilbud til ansatte i barnehagene i kommunen. Dette har gjort barnehageansatte bedre i stand til å se, oppdage og handle tidligere enn før. Barne- og familietjenesten har på sin side fått styrket fagligheten ved en bred tilnærming av saker og kan fort komme til kjernen av bekymringene ved hjelp av Småbarnslosen.

8 Samarbeid mellom barnehage og barnevern. Forutsetninger, utfordringer og muligheter

Kjellrun Krutvik Mosdal

I dette kapitlet belyses noen sentrale faktorer knyttet til tverrfaglig samarbeid generelt, og til samarbeidet mellom barnehage og barneverntjeneste spesielt. Det er lagt stor vekt på de juridiske aspektene og andre medaktørs roller og betydning for samarbeidet og gjennomføringen av barnehagen som barnevernstiltak.

8.1 Forutsetning for godt tverrfaglig samarbeid

I Norge er barnehage et stort politisk satsningsområde med sentrale og lokale vedtak om full barnehagedekning. Strategier og mål for satsningene er primært å sikre alle barn uansett bakgrunn, like gode muligheter for vekst og utvikling. Dette er tenkt oppnådd gjennom stimuli av ulik art. Det er også lagt vekt på betydningen av rask avdekking av ulike behov gjennom tidlig intervensjon. Fordi oppdragelses- og omsorgsarenaer i så stor grad er flyttet ut fra hjemmet og over i barnehagene, gir dette utfordringer til koordinering og samhandling mellom barna, familiene og offentlige og private systemer. Det er viktig å se at tilbudet skal være et supplement til foreldrenes omsorgsoppgaver, og at barnehagetilbudene kan nyttes på ulike måter.

I formålet med denne satsningen ligger helhetstanken, om at alle tiltak bør bli del av et flerfaglig tjenesteapparat i kommunene. Dette innebærer at barnehagene, og andre enheter, tilknyttes et samarbeid med flere aktører og faggrupper, noe som er utfordrende. Det setter store krav til god kjennskap til, og kunnskap om hverandre, og ikke minst gjensidig anerkjennelse av hverandres roller og fagkompetanse. Det er også sentralt at man nyttiggjør flerfagligheten. For å lykkes i dette, blir det viktig at flerfaglig samarbeid og kompetanseheving løftes inn i enhetenes og de overbyggende kommunale handlingsmål. Både med tanke på samhandling og flerfaglig tjenesteyting. Et flerfaglig samarbeid vil også i seg selv bli kompetanseutviklende, i og med at en kan lære av hverandre. Videre er en grunnleggende forutsetning at satsningsområdene og formålene følges opp gjennom gode tilsynsordninger. I dette samarbeidsperspektivet er det også viktig at foreldre og foresatte tas med inn i drøftinger og gjennomføringer av tiltak. Brukermedvirkning er et sentralt satsningsområde som kommunene utfordres på.

8.2 Hindringer og utfordringer

Det juridiske aspektet, særlig taushetspliktreglene og forståelsen av hva en kan dele med andre, blir av flere oppgitt som hinder for samarbeid. Dette kan medføre at noen tjenester kan ha viktig informasjon som ikke blir bragt fram for felles drøfting, noe som kan føre til at en ikke kommer tidlig nok inn med adekvat bistand. Dette er utfordrende og alvorlig. Det kan skyldes manglende kunnskap, og noe juridisk utrygghet hos hjelpeapparatet om muligheter man har.

Liten kunnskap om ulike deler av hjelpeapparatet og hvem en eventuelt kunne ha samarbeidet med, blir også oppgitt som årsak til at det ikke samarbeides så godt. Man blir da sittende "litt alene" og prøver å løse utfordringene. Som del av dette har det også kommet fram former for "eierfølelse" av sakene. I noen situasjoner tilkjennegis former for engstelighet knyttet til å involvere andre og slippe andre inn på egne arbeidsområder. Både engstelighet for å "bli sett i kortene", og opplevelsen av en slags nederlagsfølelse av ikke å strekke til i forhold til oppgavene en har.

Profesjonskamper er kjente hindringer for godt og utviklende samarbeid. Ulik "styrke" gjennom bredde i kompetanse knyttet til barn, familier og samhandling, og ulik kompetanse og ferdighet i "å se og å gjøre noe med det en ser", er viktige faktorer som virker inn på samarbeidsforhold, og i stor grad hva som er til hinder for samarbeid og igangsetting av tiltak. Ulike roller og ansvar en har, blir også av noen trukket frem som utfordringer i forhold til å invitere til samarbeid. Det er fra barnehagenes side kommet fram, at man i enkelte situasjoner ikke har vært gode nok til å se på barnehagens kompetanse i alle ledd. I barnehagene har alle ansatte sentrale roller inn mot barna. Men for noen har ikke kompetanse på barn og barns behov, og forståelse av når det er grunn til bekymring, økt i takt med utvidelse av arbeidsområder. Alle har heller ikke gode nok rutiner for utfordrende saker. På noen områder avdekkes manglende nedfelte og innarbeidede strukturer på hvilke type saker, og når og til hvem en kan henvende seg, og hvem av ansatte som er en del av rutinene. Dette må sees som en ledelsesutfordring, og et kompetansespørsmål.

Barneverntjenesten kan fortsatt oppfattes, av både barnehagene og andre samarbeidspartnere, som en "litt lukket" tjeneste, som ikke gir tilbakemeldinger eller deler sin kunnskap om barna/ familiene. Dette kan hindre at samhandling kommer i gang. Hjelpeapparatet omkring blir litt usikre på hensikten med å si fra, eller be om bistand og samarbeid. Lovforståelse, tolkning og ulik fagtrygghet i dette kan føre til ulik praksis innen barnevernområdet, og oppfattes som personavhengig. Et åpnere barnevern og samhandling på tvers, har vært viktig satsningsområde i flere år, men det tar tid å spre kunnskap og få det implementert i praksis og rutinesystemet.

I drøftinger omkring fokus og tiltak, blir det noen ganger nevnt at barnevernet driver med "foreldrevern" i stedet for "barnevern". I samhandlingsprosessen mellom barneverntjenesten, barnehagen og helsesøstertjenesten kan begrepet "foreldrevernet" bli et hinder. *Vi har jo opparbeidet så godt samarbeid med foreldrene nå. Det er vi som kjenner dem og hva skjer om vi forteller videre*, dette er kjente utsagn og årsaksforklaringer i barnehagene for manglende samarbeid. Angsten for "å skremme vekk" og ødelegge et godt forhold med å involvere andre, barnevernet især, er framtrædende. Fra helsesøstertjenesten kan man høre følgende: *Vi har enda strengere taushetsplikt enn andre, og vi skal jo følge barna og familiene i mange år framover*. Videre møter vi også ulik håndtering i forhold til foreldreperspektivet og barneperspektivet, og hva som vektlegges mest ved de ulike tjenestene. En ser ulike prosedyrer og ferdigheter i forhold til åpenhet med foreldre, særlig når det er vanskelige områder. Det kan omhandle åpenhet om hva en ser, hva en mener familien trenger og i forhold til hvem som best kan hjelpe. Selv når alle ser og er enige om det en ser, kan det være ulikt syn på hvem som skal formidle hva, til foreldrene og hvem som "eier" utfordringen av de ulike tjenestene. I denne forbindelsen møter en litt den generelle, "gamle" angsten for barneverntjenesten som årsaken til manglende samarbeid. *"Jeg vil ikke være den som meldte"*. At foreldrene opplever angst og usikkerhet kan man forstå men mer utfordrende er det at dette også fortsatt finnes i hjelpeapparatet, og kan bli til hinder for nyttig samarbeid. Barneverntjenesten har en viktig oppgave sammen med andre, med å spre kunnskap om tjenesten, og derigjennom vise alle mulighetene som finnes for støtte, hjelpetiltak og samhandling.

Tidstyven er også et kjent begrep på flere områder, også i forbindelse med tverrfaglig samarbeid. Man kan ofte høre at *"Det går nesten fortere om vi tar det selv, uten å innkalle så mange. Det tar tid å samles, og det blir så mange synspunkter"*. Dette er vel særlig gjeldende der strukturene mangler. Dette vil også i noen situasjoner medføre at deler av hjelpeapparatet blir utestengt, og flerfagligheten i drøftingene og tiltakene vil mangle. Samarbeid på tvers av faggrupper gir muligheter for å tenke kreativt og finne gode og utfyllende tiltak. Forutsetningene for å komme inn med nødvendig bistand er ikke alltid tilstrekkelig til stede. Det hjelper ikke å involvere andre hvis man likevel blir sittende alene med saken. Da droppes samarbeidstankene fort også ved neste utfordring.

8.3 Muligheter i lovverket

Lovverk er retningsgivende for samhandling og er ikke tenkt som hinder for hjelp, men som et muliggjørende arbeidsverktøy. Det er ved å gå inn i lovverkets mange områder at man ser mulighetene, og ikke bare begrensningene. Sentrale myndigheter oppfordrer til, og forventer flerfaglig samhandling på alle nivå og i like stor grad samhandling med brukerne. Både samhandling på tvers av fagfelt og brukermedvirkning er høyt prioritert. Samarbeid er også nedfelt i de ulike særlovene, og også i overbyggende planverk og forskrifter. Hvordan hjelpe-

apparatet samhandler, og gjennom det sikrer at brukere og barn får den hjelp de har behov for og krav på, er også viktige områder innenfor ulike former for tilsynsordninger.

Det er mange lovverk som er aktuelle å se nærmere på, for å forstå hvilke muligheter som gis for tverrfaglig og tverretatlig samarbeid.

Forvaltningsloven: Taushetsplikten og mulighetene

Det er særlig to paragrafer fra Forvaltningsloven som er aktuell her:

§ 11 "Tjenesteyteres veiledningsplikt til brukerne", for derigjennom å sikre forståelse av rettigheter og muligheter den enkelte har.

§ 13 "Taushetsplikten", med nødvendige begrensning, men også muligheter.

Forvaltningsloven blir for mange "*loven som hindrer meg i å samarbeide og meddele viktig informasjon til andre*". I forvaltningsloven poengteres imidlertid mulighetene for samarbeid. Det loven er klar på, er å sikre at det skjerms det som er nødvendig å skjerme, og å sikre at tjenesteyteren må være bevisst sine handlinger. Det er viktig å være trygg på hva en samhandler om og hvorfor, og hvilke opplysninger som er viktige. Forvaltningsloven poengterer også mulighetene for samarbeid gjennom ulike former for brukernes deltakelse og konkret samtykke, muntlig eller skriftlig. Anonymisering er en annen mulighet som løftes fram. Det krever også fagforståelse og ryddighet, og er viktig i samarbeidssaker. En kan drøfte temaer og utfordringer, uten å knytte det til sak. Det er opp til den som hører å være bevisst i forhold til gjenkjenning og ikke røpe klientforhold. Forvaltningsloven med sine formål og forskrifter er retningsgivende og overbyggende i all offentlig tjenesteyting og forvaltning. Den supplerer, og i noen tilfeller overstyrer, ulike profesjons- og særlover. I andre forhold er det særlovene som kan overstyre deler av Forvaltningsloven. Forarbeid og forskrifter knyttet til ulike lover er gode kilder som referansebakgrunn.

Lov om barneverntjenester

Noen oppsummerte sentrale områder i loven er å: Følge med barnas situasjon, avdekke, finne tiltak og samarbeide med andre for å effektivisere nødvendige tiltak. følgende paragrafer i "Lov om barneverntjenester" er sentrale:

I § 3 i er det pålagt å følge med de forhold barna lever under, og barneverntjenesten har ansvar for å finne tiltak som kan forebygge omsorgssvikt og atferdsproblemer, og man "skal samarbeide med andre sektorer og forvaltningsnivåer....".

I § 4-4 er det listet opp ulike hjelpetiltak for barn og familier, bl.a. barnehagetiltak og helse-tiltak.

I § 4-4, pkt. 4 står bl.a. at barnehagetiltak også kan settes inn som pålegg til foreldrene, i forhold til deres daglige omsorgsoppgaver.

Barnevernloven legger stor vekt på det overbyggende ansvaret barneverntjenesten har, for å sikre barn og familier rett hjelp i rett tid, og for å finne egnede tiltak. Det legges også vekt på at barnevernloven på noen områder har prioritet overfor andre lover. Barneverntjenesten er avhengig av at noen ser og melder behov, og de er avhengige av at det finnes et hjelpeapparat som utfyller hverandre gjennom ulike tiltak. Samarbeid innen ulike deler av kommunen og andre nivåer blir en forutsetning for å lykkes. Barnehagen som forebyggende barneverntiltak etter § 4-4 kan generelt ofte være en økonomisk støttesak inn i familiene. Enten ved at foreldre ønsker barnehageplass, men mangler økonomisk mulighet, eller ved at barnevernet og andre initierer at barnet får plass. Barnevernet følger da opp barnet, sammen med andre, gjennom faste møter og egne og andres tiltaksplaner.

Når barnehagetiltak blir satt inn som pålegg, kan saken bli mer omfattende og mer utfordrende. Barneverntjenesten, helsesøstertjenesten og andre kan sterkt anmode, oppfordre og motivere til at barnet må ha barnehagetiltak. Men det er forvaltningsmessig en fylkesnemndssak, der "*Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker*" kan vedta, eller forkaste, at barnevernet ønsker å sette inn barnehagetiltak som nødvendig hjelpetiltak. Fylkesnemnda kan pålegge foreldrene å motta barnehagetiltak. Barn som et pålagt hjelpetiltak vil i enda større grad være en viktig samhandlingssak mellom barnevern og barnehagen. Dette gjelder også andre saker med høy grad av uenighet mellom foreldrene hvor barnehagen er involvert. Dette setter enda større krav til en samarbeidsgruppe og til samhandlingsrutinene. Dette gjelder både i forhold til meddelelse av nødvendig informasjon og gjennomføringen av tiltaket. Slike saker vil kreve enda mer forståelse og tillit for hverandres ståsted, ulike roller en har, og måter å jobbe på, samtidig som hjelpeapparatet og barnehage utad må fremstå enhetlig og samstemt.

§ 4-5 i "Lov om barneverntjenester" understrekes det at barneverntjenesten skal fatte planer, og følge opp de tiltak de setter inn. Det skal evalueres jevnlig og eventuelt vurdere andre tiltak. Planer, mål og evalueringsrutiner, med barnevernets tidsfrister og tilsynsordninger, vil når alt fungerer, sikre at barn får den bistand en vurderer det er behov for. I oppfølging av barnevernets planer og handlingsmål blir det viktig at barnehagen, helsesøstertjenesten og andre, med deres målsettinger og handlingsplaner, blir del av en helhet som legger føringer for felles planarbeid, der handlingsmål og tiltak samkjøres. Lov om Individuell plan (etter Lov om helse- og omsorgstjenester) blir også sentral her. Dette er nå tatt inn som del av barnevernloven også, for å sikre samkjøring og helhetlig tjenesteyting.

Barneverntjenesten har en særrolle i kommunene. Men barneverntjenesten er også avhengig av medspillere, som blant annet barnehagen, helsestasjon og andre medaktører, for å sik-

re helhet og forutsigbarhet. I dette ligger noen viktige forutsetninger. Barnevernets behov kanaliseres gjennom innhenting av informasjon for å sikre bred nok vurderingsbakgrunn for tjenestens tiltak. Barnevernloven veileder i at barnevernet skal be om nødvendige opplysninger for å sikre bred belysning og videre samarbeid. Barneverntjenesten kan også meddele andre instanser det som er viktig for saker. For barnehagene, helsesøstertjenesten, skoler, leger- og helsevesen m.m. er også samhandling med barneverntjenesten nedfelt i de enkelte tjenesters lovverk. Det er da viktig at alle kjenner sine særlover, og det overbyggende lovverkets pålegg om opplysningsplikten, meldeplikten og opplysningsretten. Og at det er trygghet i tjenesteytingen omkring dette.

Lov om barnehager

Barnehageloven understreker statens, fylkets, kommunens og den enkelte barnehages ansvar for å gi barn tilbud om barnehageplass, sørge for arena for vekst og utvikling, se det enkelte barnet med sine særbehov, legge vekt på brukermedvirkning og skape helhet. Barnehagelovens § 13 er spesielt rettet inn mot de med særbehov, og/eller som har barneverntiltak. §§ 20,21,22 viser til regler om taushetsplikt og opplysningsplikt til bl.a. barneverntjenesten. Gjennom disse paragrafene understrekes behovet og mulighetene for samarbeid med andre i hjelpeapparatet, spesielt mellom barneverntjeneste, helsesøstertjeneste og barnehage. Barnehagen forpliktes også gjennom § 1 og 2, som omhandler formål og Innhold, om å gi tilrettelagte opplegg. Da må man ofte samarbeide med andre faggrupper for å sikre at alle behov blir sett og nødvendige tiltak settes inn. For at barnehagene skal kunne nå sine målsettinger for hvert barn, er det viktig at barnehagen kjenner andre i hjelpeapparatet, har innarbeidet trygge rutiner for samarbeid og ser behovet for flerfaglighet.

Lov om helsepersonell

"Barnehageloven" § 21 sier noe om samarbeid med andre, også Helse- og omsorgstjenester. Dette gjelder blant annet helsepersonell i Helsestasjons- og skolehelsetjenesten, med helse-søster, lege og jordmor. Samt deres samarbeidspartnere, for eksempel ergo- og fysioterapi-tjenester. Helsestasjons- og skolehelsetjenesten har også en egen forskrift om samarbeid, "*Forskrift om kommunens helsefremmende og forebyggende arbeid i Helsestasjons- og skolehelsetjenesten*" som er utgitt av (Sosial- og helsedirektoratet 2004). Her står det at: "*Helsestasjons- og skolehelsetjenesten skal ha rutiner for samarbeid med fastlegene, med andre kommunale tjenester (§ 2-1) ... og Helsestasjons- og skolehelsetjenesten skal bidra til kommunens oversikt over helsetilstanden og de faktorer som kan virke inn på helsen til barn og ungdom, og til gravide som går til kontroll i tilknytning til helsestasjon*". Statens helsetilsyn fremmer krav om at Kommunen ved Helse- og skolehelsetjenesten må sikre samarbeid om enkeltbarn som kan ha nytte av at forskjellige faggrupper samarbeider om følgende; at elever med mistanke om psykiske lidelser blir undersøkt av lege for å redusere risiko for at an-

nen sykdom overses, at det er strukturert fast samarbeid med fysioterapeut, lege, helsesøstre og et strukturert fast samarbeid med barnehage, skole, PPT og strukturert fast samarbeid med barneverntjeneste, m.fl. "Helsepersonelloven" har også punkter om samarbeid og taushetsplikt. Taushetspliktreglene er i det vesentlige noe strengere enn hos andre tjenester. Men loven har også avsnitt som tydeliggjør at det skal samarbeides og gis nødvendige opplysninger til samarbeidspartnere slik at barn skal sikres adekvat hjelp. Det henvises blant annet til opplysningsplikten, opplysningsretten og meldeplikten overfor barneverntjenesten, i tillegg til forskriften med klare føringer om samarbeid med andre, som nevnt overfor. Igjen blir det viktig at den enkelte enhet setter seg inn i de ulike delene av hjelpeapparatet, og ser det opp mot egne målsettinger, regler, lovverk og rutiner. Slik kan man sikre barn og unge helhetlig og samkjørt bistand. Dette er også presisert i den nye "Samhandlingsreformen – rett behandling – på rett sted – til rett tid" er det et eget punkt om "Samhandling om utsatte barn" (Helse- og omsorgsdepartementet 2008-2009).

8.4 Etikk og samarbeid

Det som blir påkrevende viktig i all form for samarbeid, både med brukerne og med andre instanser og faggrupper, er stadig å holde fokus på det etiske aspektet. Slik at det under alle omstendigheter kun aktuell og nødvendig informasjon som oppgis og drøftes, for å nå hensikt og mål i arbeidet. Dette krever respekt, ydmykhet, lojalitet til lovverk, brukere og til arbeidsplass. Det krever også faglig og forvaltningsmessig forståelse og kunnskap, samt gode rutiner. Vi må tilegne oss kunnskap om redskapene vi har for en utfyllende helhet, for å sikre barna de beste forhold for vekst og utvikling. En forutsetning er å ha modeller å samhandle og strukturere tjenesteyting ut fra, der alle i enhetene har kompetanse og ferdigheter. Viktig forutsetning er også at det har politisk og administrativ forankring og anerkjennelse. Både med tanke på planverk og tjenesteytende handlingsmål, og av økonomiske og bevilgningsmessige hensyn. Store vyer og mål for tilbud krever muliggjøring og gjennomførbarhet.

9 Samarbeid mellom profesjonsutdanninger

Bodil Mørland

Når barn utsettes for omsorgssvikt og overgrep, eller av andre grunner trenger spesiell oppfølging, utfordres fagpersoner til å samarbeide på tvers av profesjons- og etatsgrenser, for å finne tiltak til beste for barna. Grunnlaget for dette profesjonelle samarbeidet bør legges i studietida. I denne perioden skjer viktige dannelsingsprosesser gjennom møter mellom ulike mennesker som kan sette varige spor.

I dette kapitlet rettes blikket mot utdanningsinstitusjoner og hvordan studenter i barnevernspedagog-, sosionom-, barnehagelærer- og helsesøsterutdanning kan forberedes til å samarbeide med hverandre. Studier av nasjonale føringer, relevante forskningsresultat og egne empiriske undersøkelser ligger til grunn for å drøfte noen utfordringer som utdanningene står overfor. Jeg vil også kort presentere to konkrete samarbeidsprosjekt som vi de senere år har gjennomført ved Dronning Mauds Minne høgskole (DMMH) og Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST).

9.1 Teoretisk fundament

Behovet for - og betydningen av tverrfaglig samarbeid for barns beste er godt dokumentert de senere år, gjennom nasjonale og internasjonale føringer og vitenskapelig arbeid. At alle handlinger som berører barn skal ha barns beste som et grunnleggende hensyn, har sitt utspring i FNs Barnekonvensjon (Barne- og familiedepartementet, 1991). Denne vektleggingen er følgelig overordnet nasjonale rammeverk. Flere studier konkluderer med at en styrking av samarbeidet mellom barnehage og barneverntjeneste, krever innsats for å bygge økt respekt og forståelse mellom partene (Backe-Hansen, 2009; Baklien, 2009; Bratterud og Emilsen, 2009; Lehn, 2009). Kjennskap til hverandres arbeidsfelt og rammeverk, kontinuerlig og rutinemessig dialog er forhold som kan bidra til styrking av tverrfaglig samarbeid. For å bygge kompetanse, respekt, forståelse og samarbeidsevne er det viktig å nå yrkesgruppene allerede i studietida. Sogn (2007) viser i sin undersøkelse at verken allmennlærer-, førskolelærer- eller barnevernspedagogstudenter får tilstrekkelig kunnskap om barns rettigheter, vold og seksuelle overgrep gjennom studiet. Denne manglende kompetansen kan medføre at utsatte barn ikke får den tidlige hjelpen de trenger. "Kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle" er en betegnende tittel på Øverlien og Sogn (2007) sin forskningsrapport. Sammen med andre rapporter (Bratterud og Emilsen, 2009; Emilsen og Bratterud, 2011; Mørland, 2011; Sogn, 2007) understrekes betydningen av økt og systematisk samarbeid mellom profesjons-

utdanningene, og at studentene blir i stand til både å se og hjelpe noen av de mest sårbare barna våre.

Tverrfaglig og tverretatlig samarbeid må læres, fordi det handler om kunnskap om hverandres arbeidsområder, ulike fagtradisjoner, kultur og språk. Det handler om å bygge opp tillit og ofte rive ned noen barrierer. "*Kunnskap om hverandre er en forutsetning for samarbeid*", konkluderer Baklien (2009, s.244) i sin studie av samarbeid mellom skole, barnehage og barneverntjeneste. Hun mener at virkelighetsoppfatning og bildene av de andre ser ut til å være en større hindring for samarbeid enn de mer konkrete og håndgripelige barrierene. Tillit og mistillit går igjen som tema i hennes undersøkelse.

De undersøkelsene jeg har referert til så langt, har først og fremst hatt fokus på utfordringer i samarbeid mellom barnehage, skole og barneverntjeneste. Vi vet også at helsesøstre, gjennom den kommunale helsestasjonsvirksomheten, har en unik mulighet til å nå alle småbarnsfamilier. Følgelig må helsestasjon forstås som en viktig samarbeidsinstans for både barnehagen og barnevernstjenesten. Det er interessant at Baklien (ibid) viser til studier, der også helsesøstre gir uttrykk for manglende tillit til barnevernet. Her ligger altså utfordringer som det er viktig å ta tak i tidlig i forløpet fram mot yrkesutøvelsen.

Det ligger sentrale etiske utfordringer i relasjonsbygging mellom personer som representerer ulike fagtradisjoner. I boka "Fordi vi er mennesker. En bok om samarbeidets etikk" (Eide m.fl., 2009) har forfatterne reist grunnleggende spørsmål knyttet til relasjoner mellom mennesker. Med henvisning til de kjente filosofene Løgstrup, Levinas og Skjervheim drøftes tematikk som ansvar, respekt, åpenhet og tillit. Dette er omfattende temaer som jeg velger bare å nevne kort i denne sammenheng.

Det sentrale spørsmålet er: **Hvordan kan studenter forberedes til samarbeid på tvers mellom barnehage, barneverntjeneste og helsestasjon for å beskytte barn mot overgrep?**

Begrepet *samarbeid* er sentralt i de nasjonale rammeplanene for alle utdanningene som retter seg mot de tre instansene. Det kan imidlertid variere hvordan nasjonale føringer forstås og implementeres i lokale planverk og konkrete undervisningsopplegg. Det lokale selvstyre er forholdsvis stort i høgskole- og universitetssektoren. Følgelig starter de nyutdannede yrkesgruppene med variable forutsetninger for tverrfaglig – og tverretatlig samarbeid. I en kvalitativ studie blant fagansatte ved tre høgskoler ble det bl.a. fokusert på hvordan høgskolen legger til rette undervisningen for at studentene skal utvikle forståelse for, og innsikt i tverrfaglig samarbeid (Mørland, 2011). Det var stor enighet om at læringsprosessen må starte i studietida. For å nå målet ble det brukt varierte undervisningsformer; som basisgrupper, observasjon, case, rollespill, fortellinger, prosjekt, ferdighetstrening, veiledet praksis, aktivitetsfag, estetiske fag, forelesninger og faglitteratur. Selv om disse undervisningsformene

oftest skjer blant studenter innen samme utdanning, mente informantene at erfaringene er overførbare i tverrfaglig samarbeid. "Det er jo mennesker du skal samarbeide med, ikke sant" (ibid, s. 379). I tverrfaglige møter må imidlertid de ulike fagpersonene i enda sterkere grad kommunisere slik at budskap når fram og ikke sperres av språkbarrierer, maktbegjær og fastlåste bilder av hverandre, slik Baklien (2009) beskriver i sin rapport. I studietiden kan dette øves f.eks. ved at "de sitter mot hverandre og argumenterer og kjenner litt på hvilke holdninger de har... *Kommunikasjon handler jo veldig mye om holdninger*" (Mørland, 2011, s. 379). Kunnskap om hverandres utdanning, ansvarsområder og kompetanse må styrkes i utdanningene. Samtidig må særpreget beholdes, fordi forskjellige perspektiv vil kunne berike det tverrfaglige samarbeidet.

9.2 Undervisningsopplegget "Små barns rett til beskyttelse"

Undervisningsopplegget "Små barns rett til beskyttelse" har blitt en årlig tradisjon ved DMMH. Målet er at alle 3.årsstudentene skal sitte igjen med følgende læringsutbytte: økt innsikt i barns rett til beskyttelse, økt kunnskap om vold og overgrep mot barn, økt forståelse av barnehagen som forebyggende arena og at de skal ha et utvidet bilde av barnehagens samarbeidspartnere. Sentrale temaer som tas opp er barns seksualitet og seksuelle overgrep, arbeid med bekymrings saker og barnehagens samarbeidspartnere. Ukedagene består av felles- og parallellforelesninger, refleksjoner i basisgrupper, bokutstilling på biblioteket, liste over pensumlitteratur, anbefalt lesestoff og aktuelle nettadresser. To av ukedagene er satt av til felles temadager med studenter fra barnevernspedagog- og sosionomutdanningen ved Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST). Disse dagene møtes studentene til felles forelesning, presentasjon av sin profesjon og drøfting av case i grupper på tvers av utdanningene.

Evalueringer fra studenter og lærere ved DMMH var svært positive. Det som gjorde *sterkest inntrykk* på alle var forelesningen med Margrete Wiede Aasland om seksuelle overgrep mot barn. Som noen studenter skrev: "*Herlig foreleser som klarer å gjøre et sårt tema svært interessant*". Videre mente de at "*... vi har mange følelser omkring dette, og vi har jobbet med oss selv emosjonelt denne uka for ikke å være sinte på de menneskene som overgriper barn, men heller lære oss hvordan vi kan forebygge at dette hender*". Forelesningene om å samtale med barn om vanskelige tema, og foreldreperspektivet ved å ha et barn med funksjonsnedsettelse gjorde også sterkt inntrykk på studentene. Likeså fikk samarbeid i grupper på tvers av utdanningene positive tilbakemeldinger. "*Dette gav oss veldig mye, og ville gjerne hatt mer av dette*", var ett av utsagnene som flere støttet. *Casene var fine å diskutere, men kan bearbejdes og forbedres*. Å utarbeide gode og realistiske case er krevende, og bør kanskje ikke overlates til studenter alene. At førskolelærerstudentene får øvelse i å skrive bekymringsmelding til barneverntjenesten er en god idé, men årets opplegg ble for diffust, så her har høgskolen utfordringer å ta fatt i for neste studentkull.

Hvordan ser studentene at de kan *videreføre kunnskap fra temauka til pedagogisk arbeid i barnehagen*? Mange mente at de har fått konkrete tips på hvordan de kan gripe an vanskelige saker. Eksempler som kom fram var mer aktiv bruk av observasjon, ta vanskelige samtaler med foreldre, lese bøker om seksualitet sammen med barn, samtale om gode og dårlige hemmeligheter. Med bakgrunn i møtet med de andre utdanningene så de at terskelen for å legge inn en bekymringsmelding ikke var så høy lenger. De kjente også at de har bedre grunnlag for å informere foreldre og andre ansatte om barnehagens ulike samarbeidspartnere. *"Oppsummert kan vi si at alt vi har lært denne uka er svært matnyttig for vårt arbeid som pedagoger i barnehagen"*, avsluttet en av studentgruppene.

9.3 Undervisningsopplegget "Tverrfaglig samarbeid mellom førskolelærerstudenter ved DMMH og helsesøsterstudenter ved HiST"

Dette undervisningsopplegget har vært gjennomført de siste tre årene. Her deltar 3.årsstudentene med fordypning i småbarnspedagogikk ved DMMH sammen med helsesøsterstudenter ved HiST. Målet er at studentene etter denne fellesdagen skal ha utviklet innsikt og kunnskap om hverandres utdanninger og ansvarsområder, økt tverrfaglig forståelse mellom førskolelærer og helsesøsters kompetanse og økt forståelse for tverrfaglig samarbeid for barns beste. En sentral del av innholdet består i at studentene presenterer hverandres utdanninger og profesjonens offentlige mandat. Dette begrunnes i forståelsen av kunnskap om hverandre som forutsetning for samarbeid og tillit (Baklien, 2009). Kunnskap om og evne til formidling av egen kompetanse ser vi også er av stor betydning for å være tydelig i møte med andre profesjoner. Som viktig bidrag i relasjonsdanning møtes studentene i grupper på tvers av utdanningene ansikt til ansikt for å drøfte ulike case. I dette møtet ligger også muligheter for refleksjoner om hvordan de to ulike yrkesgruppene forstår aktuell tematikk og hvordan de kan styrke samarbeid for støtte til barn og småbarnsfamilier i dagens samfunn.

Samarbeidsprosjektet har vist at studentene i løpet av temadagen anerkjenner og verdsetter hverandres utdanning og kompetanse. I evalueringene skrev begge gruppene at de har fått et bilde av hverandre som likeverdige, betydningsfulle og verdifulle samarbeidspartnere. Studentene var opptatt av hvordan profesjonene kan lære av hverandre, samt utfylle hverandres kompetanse i møte med de yngste barna og deres foreldre. En slik erkjennelse kan tolkes som tillit, som er en viktig forutsetning for fruktbart tverrfaglig samarbeid både i enkeltsaker, i målrettede grupper og på systemnivå (Baklien, 2009; Eide, m.fl., 2009). Kort oppsummert vil jeg hevde at temadagen har påvirket studentenes virkelighetsforståelse i positiv retning. Den har identifisert og klarert en rekke hemmende faktorer for samarbeid. Studentene sitter igjen med en positiv erfaring om hvordan de kan bruke hverandre når de skal be-

gynne å arbeide i barnehage og helsestasjon. Som lærere sitter vi igjen med spørsmålet: Er det så lite som skal til?

9.4 Refleksjoner om utfordringer for vordende barnehagelærere

Samarbeid mellom barnehage og barneverntjeneste i Norge er ikke av ny dato. Fram til 1975 var de to institusjonene hjemlet i felles lov (Lov om barnevern, 1953). Etter å ha sortert under Sosialdepartement og Barne- og familiedepartementet ble barnehagene i 2006 overført til Kunnskapsdepartementet. Flytting mellom ulike departement signaliserer samfunnets syn på barnehagens plass gjennom tidene.

Det er også interessant å minnes at de fire eldste barnehagelærerskolene i Norge bar navnet *barnevern* i tittelen: Barnevernsakademiet i Oslo, Barnevernsinstituttet i Trondheim, Barnevernskolen i Bergen og Oslo kommunale Barnevernskole. Først i 1963 ble *lærerbegrepet* tatt inn, da Sørlandets Barnehagelærerskole startet i Kristiansand. Fra 1971 ble det opprettet flere linjer for førskolelærerutdanning ved distrikts- og lærerhøgskolene i hele landet (Korsvold, 2005).

Nye nasjonale retningslinjer for barnehagelærerutdanning skal iverksettes høsten 2013. To begrep som jeg mener er sentrale i denne sammenheng er *kunnskap* og *profesjonsrettet*. Hva forventes det at barnehagelæreren skal ha kunnskap om? I § 2 står det om læringsutbytte bl.a. at studenten "*har bred kunnskap om barns rettigheter og om hva som kjennetegner et inkluderende, likestilt, helsefremmende og lærende barnehagemiljø*" (Forskrift til rammeplan for barnehagelærerutdanning, 2012). Av ferdigheter forventes det at studenten etter endt studium kan identifisere behov hos enkeltbarn og på bakgrunn av faglige vurderinger iverksette tiltak. Studenten skal videre ha innsikt i profesjonsetiske problemstillinger, særlig knyttet til ansvar, respekt og maktperspektiver. Slike perspektiver kan forstås i tråd med etikkens lyssetting av relasjonsbygging med vekt på tillit, som grunnleggende spørsmål knyttet til relasjoner mellom mennesker (Eide m.fl., 2009).

Gjennom de to undervisningsoppleggene som er presentert i dette kapitlet, mener jeg at høgskolen er på god vei til å oppfylle nasjonale krav til en god barnehagelærerutdanning og intensjoner om tverrfaglig samarbeid til beste for barn. Det legges til rette for kunnskap om vold og overgrep mot barn, økt innsikt i barns rett til beskyttelse, barnehagen som forebyggende arena og kjennskap til barnehagens samarbeidspartnere. De gode sidene ved undervisningsopplegget mener jeg må beholdes og videreutvikles. Utdanningen må i enda større grad legge vekt på å trygge vordende barnehagelærere til å våge å stole på at kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle (Øverlien og Sogn, 2007).

At studenter fra ulike utdanninger møtes ansikt til ansikt mener jeg er et godt grunnlag for å bygge gjensidig tillit og utveksle kunnskap om egen og andres utdanning. Slik kunnskap er en forutsetning for meningsfylt samarbeid, fordi bildene av de andre ser ut til å være en større hindring for samarbeid enn de mer konkrete og håndgripelige barrierene (Baklien, 2009). Med tydelige signaler fra offentlige myndigheter og klare forskningsresultat påligger det høgskole- og universitetssektoren et stort ansvar, i å finne farbare veier som når fram mot å sikre små barns rett til beskyttelse. Noen av veiene jeg har drøftet i dette kapitlet, er økt kunnskap om barn som utsettes for overgrep, økt innsikt i hverandres kompetanse og ansvarsoppgaver, styrking av studenters samarbeidsevne og inngåelse av institusjonelt forpliktende avtaler. Hvordan dette konkret skal gjennomføres må utvikles lokalt. Institusjonenes ansvar for fagansattes kompetansebygging, samt økonomiske og organisatoriske konsekvenser trenger å lyssettes. Samtidig må det jevnlig kritiske blikk på nasjonale rammeplaner for utdanningene og den enkelte utdannings fagplaner.

Med full barnehagedekning og rett til barnehageplass for alle ettåringer mener jeg at barnehagelærerutdanningen, i enda større grad må vektlegge utvikling av studentenes ansvar for og initiativ til tverrfaglig samarbeid. Verken en dag eller en uke er nok til å fordøye mye emosjonelt krevende kunnskap. Fra mitt ståsted vil jeg hevde at vordende barnehagelærere trenger mer enn kun faktakunnskap. Studenter er hele mennesker og har ulike livserfaringer i sin bagasje. Mange av disse erfaringene trenger studentene å bearbeide for å kunne takle både nærhet og distanse til eget liv. Varierte undervisningsformer som rollespill, casedrøftinger, film, o.l. må i større grad tas i bruk, i forbindelse med tematikken små barns rett til beskyttelse og tverrfaglig samarbeid for barns beste. Samtidig skal høgskoleansatte ivareta sitt mandat som pedagoger, mens andre profesjoner har terapeutisk og behandlende kompetanse. Det stadig utfordrende spørsmålet er derfor hvordan høgskolen kan bli enda bedre, i å trygge barnehagelærerstudenter i sin dannelsesprosess til å møte små barn og deres familier i krevende livssituasjoner. Slike enkelttiltak jeg har beskrevet, er nok bare en dråpe i havet for å forbedre det tverrfaglige samarbeidet. Men for at havet skal leve og være i bevegelse trengs det både én og mange dråper. Målet er å arbeide fram mot Barnekonvensjonens intensjon om at både barnevernspedagoger, sosionomer, barnehagelærere, helsesøstre og andre profesjoner skal arbeide sammen for barns beste.

10 Hvordan skape et godt samarbeid?

Åse Bratterud og Kari Emilsen

Samarbeid en nøkkel for at barn som trenger beskyttelse skal ivaretas etter lovverkets intensjon og etter samfunnet og hver enkelt av oss sitt ønske om å gi alle barn en god barndom og en god start på livet. Barnehage og barnevernet har ulike roller, men samtidig er de ofte overlappende og målene de samme. Både barnehagen og barnevernet er avhengig av hverandre for å kunne oppfylle de forventninger som ligger i deres mandat. Dette krever samarbeid. Det er mange veier til et godt samarbeid. Siden vi i vår undersøkelse av barnevernlederes syn på barnehage som tiltak, fant at mer dialog mellom barnehagen og barnevernet var ønsket var det naturlig å skape en arena for dialog.

Vi inviterte ledere og ansatte som jobber med forebyggende barnevernarbeid på ulike nivå i Midt-Norge til et dialogmøte. Deltakere var ledere og rådgivere hos Fylkesmenn og i kommuner, ledere og fagansatte i tjenestene – barnevern, og barnehage, samt ansatte i høgskoler som utdanner de som arbeider i tjenestene. Målet med møte var å skape en arena for dialog om hvordan barnehagen kan bli et godt hjelpetiltak, og en god forebyggende arena generelt. Vi stilte spørsmål om hva som må til – på alle nivå – og områder for et best mulig samarbeid. Det kom frem mange og gode erfaringsbaserte innspill på denne samlingen og handlet om innholdet i gode samarbeid, rammer for samarbeidet og betydningen av forankring, og god struktur. Vi har tatt utgangspunkt i disse innspillene og de ulike perspektivene på barnehagen som tiltak i dette kapitlet, og hva som skal til for at samarbeidet mellom barnehage og barneverntjeneste skal være til barns beste.

10.1 Hva preger et godt samarbeid?

Økt forebyggende arbeid i barnehagene og kan best nås ved tverrfaglige og tverretatlige samarbeid. Det kan ta lang tid å samarbeide godt – og vi må derfor ofte tåle at ting tar tid for å bli bra. Det må legges et solid grunnlag for et godt og langvarig samarbeid. Det er også viktig at barns beste hele tida må være i fokus.

En avgjørende faktor er at barnehagen må informeres om at de har barn som har barnehage som hjelpetiltak. Dette er en grunnleggende ramme som vil gjøre tiltaket bedre. Det bør også være dialog rundt innholdet i tiltaksplanen og den bør utarbeides som et samarbeid mellom barnehage, barneverntjeneste og foreldre. Barnehagen som tiltak må ha klare og tydelige mål. Det må være klart for alle parter hva man vil oppnå med å bruke barnehagen som tiltak. Man må også avklare om det er endring, kontroll eller støtte som er primærmå-

let med tiltaket. Barnehagen må få kunnskap om målet og tiltaket må alltid evalueres i forhold til mål og dette må skje i dialog mellom barnehage, barneverntjeneste og foreldre.

Gode tverrfaglige samarbeid er preget av tillit til hverandres kompetanse og kunnskap om hverandres arbeidsområder. Et godt samarbeid mellom barnehage og barneverntjenesten må være preget av idealene ydmykhet, respekt, tillit, god kommunikasjon, åpenhet og nært og tett foreldresamarbeid. Det er ønskelig å være tydelig, faglig og presis – være sikker på at man forstår innholdet i hverandres fagbegrep og søke å oppnå en tydelig samarbeidsdialog. Da er det viktig både ovenfor de andre tjenestene og foreldrene å tørre å sette ord på det man ser i barnehagen av forhold som bekymrer. Foreldrene må også behandles med respekt – de skal ha innsyn og det krever tydelighet. I tillegg må man anerkjenne de andres perspektiv og kompetanse som like viktig som sin egen. For å oppnå dette må man møtes og kjenne hverandre i de ulike tjenestene, både alene og sammen med foreldre.

Det er også trukket fram som viktig at barnehager og foreldre trenger mer informasjon om barnevernets arbeid. Derfor må barneverntjenesten bli mer synlig i barnehagene – også når barnehagen ikke er et tiltak. Barnevernet må "ufarliggjøres" overfor foreldre. Ansatte fra barneverntjenesten bør delta på enkelte personalmøter og foreldremøter i barnehagen for å informere om sin virksomhet og om hva, og hvordan man kan samarbeide. Kommunikasjon betyr mye for hvor godt samarbeidet blir. Barneverntjeneste og barnehage bør derfor omtale hverandre positivt både innad og overfor foreldrene. Barneverntjenesten kan løfte fram at foreldre er heldige som har en barnehage som bryr seg, og vil barnets beste. Det er også viktig at både barnehagen og barneverntjenesten understreker for foreldre betydningen av tidlig innsats. Det er viktig å få foreldres samtykke fordi åpenhet gjør samarbeid mye enklere.

Et samarbeid starter alltid med en selv og en bevissthet rundt hva vi kan bidra med inn i et samarbeid for barns beste. Alle må kjenne til sine profesjonelle roller og de formelle regler som styrer innhold i arbeidet og ansvar. Det er viktig å avklare forventinger, mulige hindringer og være realistiske med tanke på måloppnåelse. Det er avgjørende å la lovverket bli et nyttig verktøy, og ikke et hinder for samarbeidet. Ved god opplæring i hvordan man kan samarbeide best og mest mulig med foreldrene, og bruke samtykkeerklæringer, kan man unngå at taushetsplikt legger store hindringer for et godt og åpent samarbeid.

Åpenhet er alltid ønskelig og nyttig for å få til et godt samarbeid. Og et samarbeid er alltid to-veis. Barnehagen skal også bidra aktivt – ikke kun vente på initiativ eller fremdrift fra barneverntjenesten. Barnehagen må derimot få informasjon om hva barneverntjenesten skal bruke opplysninger de ber om til. Barneverntjenesten må trene seg på å gi informasjon og sikre seg at det er mulig å være mest mulig åpne.

Barnehagene har behov for å avklare ansvar og roller både innad og i forhold til samarbeidspartnere og foreldre. Det må være klare system og rutiner på hvordan de skal ta kontakt med hvem i hvilke saker og på hvilke områder, og hvem som gjør det. Det må være rutiner på loggføringer; hvem som skal observere og veilede hverandre og hvordan denne kunnskapen bringes videre og til hvem.

Barnehagen kan få råd fra barneverntjenesten om hva som kan gjøres i ulike situasjoner. Det kan være utfordrende for mange ansatte i barnehagene å snakke med og veilede foreldre med ekstra behov for oppfølging, eller foreldre som kan virke truende. Dette har barnevernansatte ofte mer erfaring med, og kan bidra med veiledning.

Et godt og varig samarbeid kan komme på plass ved å ha gode strukturer for samarbeidet. Faste samarbeidsmøter som er godt planlagt og som følger en bestemt struktur er sentralt. Disse møtene bør ha tydelig ansvarsdeling både for møtets innhold, ledelse og for videre oppfølging. Man må være åpen på muligheter og eventuelle begrensninger, og drøfte forventninger til hverandre. Hva man velger å kaller de faste møtene gir signal om mål og innhold. Derfor bør man tenke over hva man kaller møtene - kanskje er "Samarbeidsmøter - refleksjon og handling for barns beste" et godt forslag?

Det bør alltid være åpenhet om hva som ikke fungerer i et samarbeid, derfor bør det legges inn fast evaluering av hvert møte. Så må man ta stilling til hvordan det som ikke fungerer skal kunne bli bedre – helt konkret med ansvar for å følge opp til neste gang.

10.2 Et godt samarbeid må forankres i kommunen

Det er lettere å lykkes med et nært samarbeid mellom barnehage og barneverntjeneste hvis det er forankret i felles strukturer i alle ledd i kommunen. Dette betyr at det er forankret både politisk, i budsjett og i oppvekst- og kompetanseutviklingsplaner for kommunen og hos fylket. Politisk forankring med langsiktige tydelige, operasjonaliserte og tidsbestemte mål med tilstrekkelige økonomiske og menneskelige ressurser avsatt er viktig for å lykkes med gode tverrfaglige samarbeid. Utviklingsprosjekt i barnehager, sammen med barnverntjenesten og helsesøster for å prøve ut og evaluere gode samarbeidsmodeller er også tjenlig for et godt samarbeid.

Det er også viktig for solide samarbeid at det legges til rette i kommuner med faste tverrfaglige samarbeidsteam og arenaer. Rådet fra dialogmøte var at barnehagen bør ha faste kontaktpersoner i barneverntjenesten, og barneverntjenesten bør ha faste barnehager de har ansvar for å samarbeide med. Dette er mulig i større kommuner eller i kommuner med interkommunal barneverntjeneste. Fast struktur på alt samarbeid gjør det mindre sårbart og

personavhengig. Det er viktig å få til overlapp når ansatte slutter og nye kommer til så ansvaret ikke smuldres opp.

Å få på plass gode og selvgående rutiner for samarbeid som er forankret i kommunens oppvekstplaner vil være sentralt. Kommunen kan utforme felles prosedyrer for når og hvordan de ulike tjenestene overfor barn og familier skal samarbeide. Siden barnehagen ofte er fellesfaktor for de andre tjenestene må dette inn i alle planene.

Konkrete tiltak i kommunen

På møte kom det frem mange konkrete og gode ideer til hvordan kommuner kan bidra til et bedre samarbeid. Kommunen bør sikre at alle barnehagene er informert om og har gjort seg kjent med innholdet i veilederen "*Til barnets beste. Samarbeid mellom barnehage og barneverntjeneste*" (BLD 2009). Et viktig bidrag er hvis kommunen sørger for at ansatte i barnevern, barnehager og helsestasjon deltar på felles obligatorisk samlinger og kurs. Kommunen kan i samarbeid med Fylkesmann og Kompetansesentermiljøene i regionen; f.eks. Regionalt kunnskapssenter for barn og unge Psykisk helse og barnevern (RKBU) og Høgskoler, arrangere felles kursdager eller fagsamlinger for fagansatte. Fokus kan gjennom kompetanseheving være på økt samarbeid ved å diskutere case med utgangspunkt i ulike perspektiv, og med vekt på hvordan man kan få til et godt samarbeid. Fagansatte i tjenestene kan også få opplæring i bruk av samtykkeerklæringer, veiledning og praktisk trening i å skrive og følge opp bekymringsmeldinger med utgangspunkt i felles case. Man kan også ha rollespill – øve seg på samtaler med barn, foreldre og ulike tjenester for et barns omsorgssituasjon. Slik felles opplæring og trening vil lette et nåværende og framtidig samarbeid. En annen konkret idé er å ha fokus på kompetanseutvikling og veiledning av nytilsatte i både barnehager og kommunalt barnevern.

Barneverntjenesten har ofte stort arbeidspress og det kan da være vanskelig å prioritere et grundig forebyggende arbeid. Det vil derfor være ønskelig å avsette egne stillinger i barneverntjenesten til forebyggende arbeid med mye fokus på tidlig innsats og samarbeid med helsestasjon og barnehage. Det er mangel på fagutdannede i barnehagene i mange små kommuner samtidig som det bygges ut for å oppnå full barnehagedekning. Der hviler et ansvar på kommunene å følge opp dette slik at det ikke går utover de mest sårbare barna. Det er viktig med grundige ansettelsesprosesser med tydelige krav til god personlig egnethet til arbeid med barn også for de ufaglærte. Det kan også være ønskelig i noen kommuner å prioritere stillinger i barnehagene for fagansatte med barnevernfaglig kompetanse.

Ansatte i små kommuner kan også møte spesielle utfordringer knyttet til å være profesjonell i møte med foreldre som kan være både naboer og slektninger og vil kunne ha behov for ekstra oppfølging med tanke på slike nære kryssende relasjoner. Dette kan bety at ekstra sko-

lering er viktig. Det vil være viktig at kommunen gir støtte og veiledning til de som må stå i slike situasjoner.

Kommunens tilsyn med barnehagene bør også omhandle kontakt med barneverntjenesten. Da vil det være mulig å følge opp spesielt de barnehagene som har et mangelfullt samarbeid med barneverntjenesten.

10.3 Samarbeid inn i fremtiden

Det er mange barnehager og barneverntjenester som samarbeider godt, og som har gode og innarbeidede rutiner for arbeidet og oppfyller kravene om samarbeid til barnets beste. Samtidig er det flere utfordringer med bruk av barnehagen som tiltak, spesielt med hensyn til å få til gode nok samarbeid mellom barnehage og barneverntjeneste.

Når det gjelder målene med barnehagen som tiltak ser det ut til at disse er i tråd med det som barnehagen kan og skal bidra med, samtidig så vises det til at det kan være problemer knyttet til dialogen mellom barnehagen og barneverntjenesten. Det kan handle om utydelige forventinger til hverandre. Dette kan bety at barneverntjenestens målsettinger med å bruke barnehagen som et tiltak ikke er tydeliggjort og godt nok formulert, noe som resulterer i at tiltaket ikke blir optimalt for barnet og deres familier. Dette bekreftes når barnevernlederne mener at barnehagen ikke nødvendigvis er et godt nok tiltak, hvis det ikke inngås avtale om hva som skal følges opp (Bratterud og Emilsen 2011). Andre undersøkelser viser også lignende tendenser og at samarbeidet er avhengig av en uttalt avklaring av hva som er barnehagens ansvar når den fungerer som et tiltak (Lichtwarck og Horverak 2003). Med andre ord er det viktig at barneverntjenesten og barnehagen er i dialog og at forventinger kommuniseres så tidlig som mulig når tiltaket igangsettes.

Barnevernlederne er i stor grad enige om at barnehagen er et godt tiltak for barna i deres utvikling og at barnehagen kan bidra på flere måter. Barnehagen er også beskrevet som en viktig arena for å hjelpe foreldre som trenger råd og veiledning. På den andre siden kan taushetsplikt og manglende kommunikasjon være en stopper for det gode samarbeidet. Det er derfor mulig at barnehager og barneverntjenester i enda større grad bør samarbeide om en felles tolkning av rammer for taushetsplikt, og enes om at foreldrene gir samtykkeerklæring fra første dag. Dette vil i de aller fleste tilfeller være best for de samarbeidende partene, foreldrene selv og ikke minst barnet i barnehagen.

Mange beskriver at samarbeidet mellom barnehagen og barneverntjenesten er godt men samtidig er det faktorer som helt konkret kan bidra til at tiltaket blir kvalitativt bedre. Mer tid til å bli kjent med hverandres kompetanseområder og lære hverandre å kjenne, vil gjøre at terskelen ikke blir så høy ved samarbeid. En fast kontaktperson kan være en god ide og vil

være i tråd med BLD (2009) sine anbefalinger. Ansvarsgrupper og tverrfaglige kompetanse-team vil også gi gode muligheter for bedret samarbeid. Dette vil avhjelpe uklare forventninger, manglende tillit og eventuelt liten kunnskap om hverandres tjenester og gjeldende lovverk. Samarbeidet bør også innebære at de ansatte i barnehagen og alle foreldre kan få mer kunnskap om barn og foreldre som har utfordringer i hverdagen, dette kan barneverntjenesten bidra med.

Det er noen forhold som ser ut til å være suksessfaktorer med hensyn til å få til et godt samarbeid mellom foreldre, barnehage og barneverntjeneste. Disse kan oppsummeres slik:

- Fellesskaps – og helhetstanke med fokus på barns beste.
- Tillit til hverandre, kjenne hverandre, oppleve trygghet i samarbeidet.
- God og gjensidig informasjon om hverandres arbeidsfelt, spesielle ansvar og kompetanse.
- Kjenne og respektere hverandres fagområder og kompetanse.
- Faste kontaktpersoner som samarbeider.
- Strukturer som fremmer gode samarbeid.
- Samarbeidsforum – med fastlagte og tilstrekkelige antall møter.
- Tilstrekkelig tid til å samarbeide- god samhandling krever tid.
- Samarbeid må forankres på ledelsesnivå.
- Det tilrettelegges for kompetanseutvikling og avsettes tilstrekkelige ressurser.
- Hver og en må starte med selv og reflektere over hva er mitt bidrag inn i samarbeidet?

Barnehagen er et viktig tilskudd i utviklingen av velferdsstaten framover. Barne- og likestillingsdepartementet har satt ned en gruppe og Barnevernpanelets (2011:20) verdigrunnlag og visjon er forankret i et ønske om en fortsatt styrking av den norske velferdsstaten (Barne- og likestillingsdepartementet (2011)). Dette er verdier og visjoner som også føyer seg fint inn i barnehagens arbeid med barn og foreldre som trenger ekstra støtte og oppfølging. Barnevernpanelets fokus for fremtiden kan oppsummeres slik:

- Barn, unge og foreldre blir lyttet til og det skal tas utgangspunkt i deres egne oppfatninger og ønsker når hjelpetiltak vurderes. Svarene fra dem skal gis størst mulig betydning for hvilken støtte og hjelp de skal få.
- Barn, unge og foreldre tilbys hjelp som sikrer et mest mulig alminnelig liv.
- Barnevernet gir støtte og hjelp på trygge, respektfulle og ydmyke måter.
- Barnevernet har god kunnskap, erfaring og kapasitet til å vurdere og å håndtere de problemene de blir stilt overfor.
- Balansen mellom hjelp og kontroll ivaretas av høy etikk i arbeidet.

- Barnevernet er kultursensitivt og hjelper på måter som ikke stigmatiserer.

Et viktig mål for i fremtiden er å få barnehager og barneverntjenester som i alle ledd har ambisjoner på barnet og familiens vegne og som gjør kvalitativt gode vurderinger og iverksetter gode tiltak – sammen.

Referanser

- Axelsson, S.B., Axelsson, R. (2009): Altruisme i tverrprofesjonelt samarbeid og ledelse. I Wil-lumsen, E. (red.) *Tverrprofesjonelt samarbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Backe-Hansen, E. (2009): *Å sende en bekymringsmelding - eller la det være? En kartlegging av samarbeidet mellom barnehage og barnevern*. Notat 6/2009. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Baklien, B. (2009): Skole, barnehage, barneverntjeneste – bilder av "de andre" hindrer sam-arbeid. Tidsskriftet *Norges barnevern*, nr. 4, 237-244.
- Barne- og familiedepartementet (1991): *FNs konvensjon om barnets rettigheter*.
- Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet (2009): Veileder: *Til bar-nets beste – samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten*. Oslo.
- Barnevernpanelet (2011): *Barnevernpanelets rapport*. Oslo: Barne-, likestillings- og inklude-ringsdepartementet.
- Befring, E. (2010): "Barnevernet i historisk lys", i Befring, E., Frønes, I., Sørli, M-A. (red.): *Sårbare unge*, s. 15-31. Oslo: Gyldendal.
- Bratterud, Å., Emilsen, K. (2010): *Små barns rett til beskyttelse Utvikling av tiltak for å styrke barnehageansattes kompetanse om vold og overgrep mot små barn*. Sluttrapport Fo-rebygging 2007/1/0186. Rapport 18/2011. Skriftserien til Barnevernets utviklingssen-ter i Midt-Norge: Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.
- Bratterud, Å., Emilsen, K. (2009): Små barns rett til beskyttelse. Tidsskriftet *Barnehagefolk* nr. 3-4, 115-123. Oslo: Pedagogisk forum.
- Bratterud, Å., Sandseter, E.B. Seland, M. (2012): *Barns trivsel og medvirkning i barnehagen. Barn, foreldre og ansattes perspektiver*. Rapport 21/2012. Skriftserien fra Barnever-nets utviklingssenter i Midt-Norge. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.
- Bunkholdt, V., Larsen, E. (red.): (1995) *Metodisk barnevernsarbeid*. Oslo: TANO.
- Clausen, S.E., Kristofersen, L. (2008): Barnevern 1990-2011: En longitudinell studie av regis-terdata. *Norges Barnevern nr.: 3*.
- Drugli, M.B. (2008): *Barn som vekker bekymring*. Oslo: Cappelen Akademiske forlag.

- Eide, S.B., Grelland, H.H., Kristiansen, A., Sævereid, H.I., Aasland, D.G. (2009). *Fordi vi er mennesker. En bok om samarbeidets etikk*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Emilsen, K. Bratterud, Å. (2013): Artikkel i FoU i Praksis 2012. Barnehagen som barneverntiltak – et kvalitativt godt tilbud for barn og deres foreldre? Rapport fra konferanse om praksisrettet FoU i lærerutdanning, 23-24 april 2012. Trondheim: Tapir Akademiske forlag. (In Press).
- Emilsen, K., Bratterud, Å. (2013): Barnehage som hjelpetiltak - et kvalitativt godt tilbud for barn og deres foreldre? In: Pareliussen I.; Moen B.B., Reinertsen A., Solhaug T.: *FoU i praksis 2012conference proceedings*, pp. 78-85. Trondheim: Akademika forlag.
- Emilsen, K. Bratterud, Å. (2011). Barnehageansatte sitt kompetansebehov ved håndtering av bekymring for barns omsorgssituasjon. I: Hoel, L.T. m.fl. (red). *FOU i praksis 2010. Rapport fra konferanse om praksisrettet FOU i lærerutdanning*. Trondheim: Tapir Akademiske forlag.
- Emilsen, K. Stordal, G. (2012): Barns rettigheter i barnehagen – hvordan sikre at barnekonvensjonen virkeliggjøres i barnehagen? *Barnehagefolk* nr. 2/2012. Oslo: Pedagogisk forum.
- Eriksen, E., Germeten, S. (2012): *Barnevern i barnehage og skole. Møte mellom barn, foreldre og profesjoner*. Oslo: Cappelen Damm Akademiske.
- Fuglseth, A., Ekker, T.K. (1998): *Samarbeid til barnets beste? En studie av samarbeid mellom barnevernet og andre forvaltningsorganer*. Rapport. Bergen: LOS-senteret.
- Frønes, I., Strømme, H. (2010): *Risiko og marginalisering. Norske barn levekår i kunnskaps-samfunnet*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Gjems, L. (2009): *Å samtale seg til kunnskap. Sosiokulturelle teorier om barns læring om språk og gjennom språk*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Glavin, K., Erdal, B. (2007): *Tverrfaglig samarbeid i praksis – til beste for barn og unge i Kommune-Norge*. 2.utg. Oslo: Kommuneforlaget.
- Greve, A. (2007): *Vennskap mellom små barn i barnehage*. Oslo: Universitetet i Oslo, Utdanningsvitenskapelig fakultet.
- Habermas, J. (1999): *Kraften i de bedre argumenter*. Oslo: Ad. Notam Gyldendal.

- Halvorsen, B. (2011): *Muligheter og begrensninger Samarbeid mellom barnehage og barnevern når barnehageplass er tiltak under barnevernet*. Masteroppgave i spesialpedagogikk. Trondheim: NTNU.
- Helse- og omsorgsdepartementet. St. melding nr. 47 (2008-2009). Samhandlingsreformen – rett behandling – på rett sted – til rett tid.
- Jektvik, E.L.W. (2011): *En vanlig familie med et vanlig barn. En studie av foreldres opplevelse av å bruke barnehageplass som et hjelpetiltak i barnevernet*” Masteroppgave i spesialpedagogikk. Trondheim: NTNU.
- Killèn, K. (2012): *Forebyggende arbeid i barnehagen samspill og tilknytning*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Killèn, K. (2009): *Sveket 1. Barn i risiko- og omsorgssviktsituasjoner*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Kinge, E. (2012): *Tverrfaglig samarbeid omkring barn. En kilde til styrke og håp?* Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Korsvold, T. (2005): *For alle barn! Barnehagens framvekst i velferdsstaten*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Kristofersen, L. Claussen, S.E. (2008): *Barnevern og sosialhjelp*. Notat 3/2008. Oslo: NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring).
- Kunnskapsdepartementet (2012): *Forskrift til rammeplan for barnehagelærerutdanning*. Oslo.
- Kunnskapsdepartementet (2010): *Prop. 105 L (2009–2010) Endringer i barnehageloven*.
- Kunnskapsdepartementet (2009): *St.meld. nr. 41 (2008-9). Kvalitet i barnehagen*. Oslo.
- Lehn, E.W. (2009). *Dårlig magefølelse: Grunnlag for bekymringsmelding? Sentrale mønstre i barnehageansattes arbeid med barn som bekymrer*. Master i spesialpedagogikk. Trondheim: NTNU, DMMH.
- Lichtwarck, W., Horverak, S. (2003): *Et barnevern som når mange barn? En evaluering av barneverntjenesten i Rana*. NT-rapport nr. 15. Bodø: Nordlandsforskning.
- Mørland, B. (2011). Små barns rett til beskyttelse – med blikk mot utdanningsinstitusjoner. I: Hoel, L.T. m.fl. (red). *FOU i praksis 2010. Rapport fra konferanse om praksisrettet FOU i lærerutdanning*. Trondheim: Tapir Akademiske forlag.

- Ringdal, K. (2001): *Enhet og mangfold. Samfunnsfaglig forskning og kvantitativ metode*. Bergen. Fagbokforlaget
- Sagbakken A. (2004): Barnehagen som tidlig hjelp for småbarn i risikofamilier. I: *Livsmot. Barn i Norge 2004*. Oslo: Voksne for Barn.
- Schjelderup, L., Omre, C., Martinsen, E. (red.) (2005): *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Sogn, H. (2007): *Undervisning om vold ved universiteter og høyskoler*. Notat nr. 2/07. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress a/s.
- Sosial- og helsedirektoratet (2004): *"Kommunenes helsefremmende og forebyggende arbeid i helsestasjons- og skolehelsetjenesten. Veileder til forskrift av 3. april 2003 nr. 450" IS-1154*: Helsedirektoratet.
- Statistisk sentralbyrå (2012): www.SSB.no/barnevern
- Statistisk sentralbyrå (2011): <http://www.ssb.no/emner/04/02/10/barnehager/>
- Stortingsmelding nr. 16 (2006/2007): *... og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring*.
- Verdal komme (2007): *Tverrfaglig forebyggende satsning på barn- fra før fødsel til skolealder. Plan 2007-2011*.
<http://www.verdal.kommune.no/Documents/oppvekst/tverrfagligplanbarn.pdf>
- Øverlien, C., Sogn, H. (2007): *Kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle*. Rapport nr. 3/07. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS).
- Vangen, S., Huxham, C. (2009): En teoretisk forståelse av samarbeidets synergi. I Willumsen, E. (red.): *Tverrprofesjonelt samarbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Willumsen, E. (2009): Tverrprofesjonelt samarbeid og ledelse. I Willumsen, E. (red.) *Tverrprofesjonelt samarbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Willumsen, E. (2008). Interprofessional collaboration – a matter of differentiation and integration? Theoretical reflections based in the context of Norwegian childcare. *Journal of Interprofessional Care*, 22/4, (352-363).

978-82-91927-22-0 (trykk)
978-82-91927-23-7 (web)

Dragvoll allé 38 B
7491 Trondheim
Norge

Tel: 73 59 63 00
Fax: 73 59 66 24

